LAS INCANTADAS

Εγκατάσταση ιχνογραφημάτων
μνημειακού χαρακτήρα
από την πολιτιστική κληρονομιά
της Μακεδονίας στη Βόρεια Ελλάδα

Una instalación de dibujos
monumentales contemporáneos
a partir del patrimonio cultural
de Macedonia en el Norte de Grecia

An installation of monumental
and contemporary drawings
after the cultural heritage
from Macedonia in Northern Greece

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

MUSEO ARQUEOLÓGICO DE TESALÓNICA

ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF THESSALONIKI

09/2012 - 12/2013

Ricardo Marín Viadel
Asunción Jódar Miñarro

Οι Μαγεμένες είναι τέσσερις αμφίπλευροι πεσσοί του 2ου αι. μ.Χ., ο καθένας με δύο μυθολογικές μορφές, σε φυσικό μέγεθος, λαξευμένες σε πέτρα. Οι πεσσοί αυτοί αποτελούσαν μέρος μίας κορινθιακής κιονοστοιχίας σε δημόσιο κτήριο στα νότια της Αγοράς των αυτοκρατορικών χρόνων στη Θεσσαλονίκη. Ο οθωμανικός πληθυσμός της πόλης ονομάτισε τις φιγούρες αυτές «suret maleh» (οι μορφές των αγγέλων), οι ελληνορθόδοξοι κάτοικοι αναφέρονταν στις ίδιες με την ονομασία «τα είδωλα», ενώ ο πολυπληθής ισπανοεβραϊκός πληθυσμός τις αποκαλούσε «Las Incantadas». Η τελευταία ονομασία, στα ισπανοσεφαρδίτικα, είναι αυτή που επικράτησε.

Πώς μπορούν να ξαναζωγραφιστούν τα κλασικά ελληνικά και ρωμαϊκά γλυπτά κάτω από μία σύγχρονη οπτική; Ποιές νέες εικαστικές ιδέες προκύπτουν από την έκθεση των κλασικών αυτών έργων και ποιούς καλλιτεχνικούς προβληματισμούς έχουμε να αντιμετωπίσουμε σήμερα;

"Las Incantadas" son cuatro pilares del siglo II d.C., cada uno de ellos con dos figuras mitológicas, de tamaño natural, talladas en la piedra. Estos pilares formaban parte de una columnata corintiaca en un edificio público del Ágora de la época imperial, en la ciudad de Tesalónica. La población otomana de la ciudad llamaba a las figuras "Suret Maleh" (figuras de ángeles), los habitantes greco-ortodoxos se referían a ellas como "Los Ídolos" y la numerosa población hispano-judía las llamaba "Las Incantadas". Esta última denominación, en español sefardí, es la que ha prevalecido.

¿Cómo se pueden volver a dibujar de nuevo las esculturas griegas y romanas clásicas, desde la mirada contemporánea? ¿Qué nuevas ideas visuales siguen mostrándonos esas obras clásicas sobre los problemas artísticos a los que actualmente tenemos que enfrentarnos?

"Las Incantadas" are four pillars of the 2nd c. B.C., each one with two mythological figures, life-size, carved in stone. These pillars were part of a Corinthian colonnade of a public building located at the south side of the Agora of the imperial era, in the city of Thessaloniki. The Ottoman population of the city called them "Suret maleh" (figures of angels), Greek-Orthodox residents referred to them as "Idols", and the large population of Spanish-Jewish people called them "Las Incantadas". The latter name, in Spanish Sephardic, is the one that prevailed.

How can one draw again the classical Greek and Roman sculptures under a contemporary perspective? What new visual inspiration could these classical works still spur on the artistic matters that we face today?

Εύανδρος (μέσα του 1ου αι. π.Χ.) [Ταφική στήλη. Τέσσερις γυναικείες μορφές (κυρίες με τις δούλες τους)] (λεπτομέρεια).
Λίθος. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

Evandros (mitad del siglo I a.C.) [Lápida funeraria. Cuatro figuras femeninas (señoras con sus sirvientas)] (detalle).
Piedra. Museo Arqueológico de Tesalónica.

Evandros (mid 1st c. B.C.) [Grave monument. Four female figures (ladies with their servants)] (detail).
Stone. Archaeological Museum of Thessaloniki.

A. JÓDAR (2011)
13,9 X 14 cm

Σχέδιο εκ του φυσικού γυναικείων μορφών από τη στήλη του Ευάνδρου. Υδατογραφία και μπλε μολύβι σε χαρτί.

Apunte del natural de figuras femeninas en una lápida de Evandros. Acuarela y lápiz azul sobre papel.

Study from life of female figures in a slab by Evandros. Watercolour and blue pencil on paper.

Έκδοση του
Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης
Αρ. 20
Μανόλη Ανδρόνικου 6
Θεσσαλονίκη Τ.Κ. 546 21
www.amth.gr

© 2013
ISBN: 978-960-9621-11-3

Edita:
MUSEO ARQUEOLÓGICO
DE TESALÓNICA
N. 20
Manolis Andronikos 6,
TESALÓNICA GR 546 21
www.amth.gr

© 2013
ISBN: 978-960-9621-11-3

Published by
ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF
THESSAOLONIKI
No 20
6, Manolis Andronikos str.
THESSALONIKI GR 546 21
www.amth.gr

© 2013
ISBN: 978-960-9621-11-3

ΟΙ ΜΑΓΕΜΕΝΕΣ
LAS INCANTADAS
THE ENCHANTED ONES

www.incantadas.com

A. JÓDAR (2011) 13,9 X 28 cm

Σχέδιο εκ του φυσικού αττικών σαρκοφάγων. Κόκκινο μολύβι και υδατογραφία σε χαρτί.
Apunte del natural de un sarcófago tipo ático. Lápiz rojo y acuarela sobre papel.
Study from life of an Attic sarcophagi. Red pencil and watercolour on paper.

LAS INCANTADAS

Εγκατάσταση ιχνογραφημάτων μνημειακού χαρακτήρα από την πολιτιστική κληρονομιά της Μακεδονίας

Una instalación de dibujos monumentales contemporáneos a partir del patrimonio cultural de Macedonia

An installation of monumental and contemporary drawings after the cultural heritage of Macedonia

Μια έκθεση των
Una exposición de
An exhibition by

Ricardo Marín Viadel
Asunción Jódar Miñarro

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Museo Arqueológico de Tesalónica / Archaeological Museum of Thessaloniki

09 / 2012 - 12 / 2013

Centro de Estudios Neogriegos, Bizantinos y Chipriotas

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF THESSALONIKI

Universidad de Granada

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ÍNDICE

INDEX

A. JÓDAR (2011) 14 X 27,8 cm

Σχέδιο εκ του φυσικού Μαινάδας από τον κρατήρα του Δερβενίου. Κόκκινο μολύβι και ακουαρέλα σε χαρτί.

Apunte del natural de Ménade de la crátera de Derveni. Lápiz rojo y acuarela sobre papel.

Study from life of a Maenad in the crater from Derveni. Red pencil and watercolour on paper

ΠΡΟΛΟΓΟΙ ΦΟΡΕΩΝ

Η έκθεση Las Incantadas στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης
Δρ Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Διευθύντρια του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης
10

Η καλλιτεχνική δημιουργία στο Πανεπιστήμιο της Γρανάδας
Δρ Francisco González Lodeiro
Πρύτανης του Πανεπιστημίου της Γρανάδας
18

Μια πρωτότυπη εικαστική πρόταση
Δρ Μόσχος Μορφακίδης Φυλακτός
Διευθυντής του Κέντρου Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών
22

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ
Δύο σύγχρονοι ισπανοί ζωγράφοι συνδιαλέγονται δημιουργικά με την αρχαία ελληνική τέχνη
Δρ Θέμις Βελένη
Ιστορικός Τέχνης
Επιμελήτρια της Έκθεσης
Επισκέπτρια καθηγήτρια
Stevens Institute of Technology, NJ
28

Αρχαιολογία και Σχέδιο
Δρ Margarita Orfila
Καθηγήτρια Αρχαιολογίας Πανεπιστήμιο Γρανάδας
44

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ
Σχέδιο, καλλιτεχνική έρευνα και πολιτιστική κληρονομιά
Δρ Asunción Jodar και
Δρ Ricardo Marín Viadel
Πανεπιστήμιο Γρανάδας
52

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
78

Συντελεστές της έκθεσης και της έκδοσης
148

PREFACIOS DE INSTITUCIONES

La exposición 'Las Incantadas' en el Museo Arqueológico de Tesalónica
Dra Polyxeni Adam-Veleni
Directora del Museo Arqueológico de Tesalónica
10

La creación y la investigación artística en la Universidad de Granada
Dr Francisco González Lodeiro
Rector de la Universidad de Granada
18

Una original propuesta artística
Dr Moshos Morfakidis Filactos
Director del Centro de Estudios Bizantinos, Neogriegos y Chipriotas
22

SOBRE LA INSTALACIÓN Y LAS OBRAS DE ARTE
Dos pintores españoles modernos interactúan creativamente con el arte griego antiguo
Dra Themis Veleni
Historiadora del Arte
Comisaria de la exposición
Profesora visitante
Stevens Institute of Technology, NJ
28

Arqueología y dibujo
Dra Margarita Orfila
Catedrática de Arqueología
Universidad de Granada
44

DECLARACIÓN
Dibujo, investigación artística y patrimonio
Dra Asunción Jódar y
Dr Ricardo Marín Viadel
Universidad de Granada
52

LA INSTALACIÓN
78

Documentos y créditos
148

INSTITUTIONS PREFACES

The exhibition 'Las Incantadas' in the Archaeological Museum of Thessaloniki
Dr Polyxeni Adam-Veleni
Director of the Archaeological Museum of Thessaloniki
10

Art making and artistic research at the University of Granada
Dr Francisco González Lodeiro
Rector of the University of Granada
18

An original artistic proposal
Dr Moshos Morfakidis Filactos
Director, Center for Byzantine, Neo-Greek and Cypriot Studies
22

ON THE INSTALLATION AND THE ARTWORKS
Two modern spanish painters creatively interact with ancient greek art
Dr Themis Veleni
Art Historian
Curator of the exhibition
Visiting Assistant Professor
Stevens Institute of Technology, NJ
28

Archaeology and Drawing
Dr Margarita Orfila
Professor of Archaeology,
University of Granada
44

STATEMENT
Drawing, artistic research and heritage
Dr Asunción Jódar and
Dr Ricardo Marín Viadel
University of Granada
52

THE INSTALLATION
78

Documents and credits
148

ΠΡΟΛΟΓΟΙ ΦΟΡΕΩΝ
PREFACIOS DE INSTITUCIONES
INSTITUTIONS PREFACES

R. MARÍN VIADEL
(2012)
130 X 88 cm

Εύανδρος 3,4, 5 και *6*. Γραφίτης και χρωματιστό μολύβι σε χαρτί.
Evandros 3, 4, 5, y *6*. Grafito y lápiz de color sobre papel.
Evandros 3, 4, 5, and *6*. Graphite and coloured pencil on paper.

Στο κέντρο: στήλη κόρης με περιστέρι από την Καλλικράτεια (440 π.Χ.)
En el centro: Lápida de doncella con paloma procedente de Kallikrateia (440 a.C.)
Centre: Stele of a girl holding a dove from Kallikrateia (440 B.C.)

Η ΕΚΘΕΣΗ *LAS INCANTADAS* ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Δρ Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Διευθύντρια του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης

Ένα σύγχρονο ελληνικό αρχαιολογικό μουσείο δεν θα πρέπει να επαναπαύεται στη δόξα που του εξασφαλίζουν τα εκλεκτά εκθέματά του, όσο πολύτιμα και σημαντικά κι αν είναι αυτά. Καθώς η ίδια η λέξη «μουσείο» σημαίνει στα ελληνικά «ναός των Μουσών», δηλαδή ναός του Λόγου και των Τεχνών, είναι πραγματικά ο τόπος όπου μπορεί να βρει στέγη και να αναπτυχθεί κάθε είδος ανθρώπινης δημιουργίας και έκφρασης. Και επειδή οι «Μούσες» είναι διαχρονικές και διαχρονικές είναι οι εκφραστικές ανησυχίες και οι καλλιτεχνικές αναζητήσεις των ανθρώπων, το Μουσείο προσφέρεται κατ' εξοχήν για να φιλοξενήσει τα δημιουργήματα και τις καλλιτεχνικές ιδέες όχι μόνον της αρχαιότητας και αλλά και της εποχής μας.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης μέσα από αυτήν την άποψη αναζήτησε τρόπους εμπράγματης σύνδεσης του παρελθόντος με το παρόν, της σύχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας με αυτήν της αρχαιότητας. Σε αυτό το πλαίσιο «προκάλεσε» και «προσκάλεσε» σύγχρονους εικαστικούς δημιουργούς να συνομιλήσουν με τα εκθέματά του, θέτοντάς τους παράλληλα με την πρόκληση/πρόσκληση και την ιδέα της δημιουργικής αντιπαράθεσης των έργων τους με καλλιτεχνικά δημιουργήματα του παρελθόντος.

LA EXPOSICIÓN *LAS INCANTADAS* EN EL MUSEO ARQUEOLÓGICO DE TESALÓNICA

Dra Polyxeni Adám-Veleni
Directora del Museo Arqueológico de Tesalónica

Un museo arqueológico griego contemporáneo no puede dormirse en sus laureles, asegurados por lo escogido de sus obras, por importantes y valiosas que estas puedan ser. Teniendo en cuenta que la palabra "museo" significa en griego "templo de las musas", es decir, templo de la Razón y de las Artes, un museo es verdaderamente el lugar en el que cualquier tipo de expresión y creación humana puede encontrar su hogar y desarrollarse. Y, ya que las "musas" son imperecederas, tal y como lo son los intereses expresivos y los propósitos creativos de los seres humanos, el Museo, por sí mismo, es, ante todo, el anfitrión de las creaciones e ideas artísticas no solo de la antigüedad, sino también de las de nuestra época.

El Museo Arqueológico de Tesalónica, adoptando este punto de vista, ha buscado los medios de conectar de forma tangible el pasado con el presente, la expresión artística contemporánea con la de la antigüedad. En este contexto, ha "invitado" y "retado" a artistas visuales contemporáneos a comprometerse en una conversación con las obras que se exhiben en el museo, y, al mismo tiempo, haciendo extensiva la invitación/reto a la idea de yuxtaponer las obras creativas actuales y las creaciones artísticas del pasado.

THE EXHIBITION *LAS INCANTADAS* IN THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF THESSALONIKI

Dr Polyxeni Adam-Veleni
Director of the Archaeological Museum of Thessaloniki

A contemporary Greek archaeological museum should not rest on the laurels ensured by it choice exhibits, however valuable and important these may be. Since the very word "museum" in Greek mean "temple of the Muses," i.e. a temple of Logos and the Arts, a museum is truly the place that where every sort of human creation and expression can find a home and grow. And, since the "Muses" are timeless, just as the expressive concerns and artistic pursuits of human beings, the Museum offers itself first and foremost to host the creations and artistic ideas not only of antiquity, but of our own era as well.

The Archaeological Museum of Thessaloniki, adopting this point of view, has sought means of tangibly connecting the past with the present, contemporary artistic expression with that of antiquity. Within this context, it "challenged" and "invited" contemporary visual artists to engage in a conversation with its exhibits, at the same time extending them the invitation/challenge and idea of creative juxtaposition of their work with the artistic creations of the past.

The exhibition *Las Incantadas* by the Spanish artists Asunción Jódar Miñarro and Ricardo Marin Viadel is one of the most characteristic and successful

A. JÓDAR
(2012)
175 X 90 cm

Στήλη κόρης στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης, απόδοση σε γαλάζιο. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Estela de una niña en el museo Metropolitano de Arte de Nueva York, en azul. Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Stele of a girl in the Metropolitan Museum of Art of New York, in blue. Coloured pencils and watercolour on paper.

Στο πρώτο επίπεδο, ταφικός πεσσός (περ. 440 π.Χ.). Στο βάθος προσωποποιήσεις του Χειμώνα και της Άνοιξης σε ψηφιδωτά του τέλους του 3ου αι. μ.Χ.

En primer término, pilar funerario (c. 440 a.C.). Al fondo, personificaciones del Invierno y de la Primavera en un mosaico de finales del siglo III d.C.

In the foreground, funerary pillar (c. 440 B.C.). In the background, Winter and Spring personifications in a mosaic (late 3rd c. A.D.)

Η έκθεση *Οι Μαγεμένες* των Ισπανών καλλιτεχνών Asunción Jódar Miñarro και Ricardo Marin Viadel αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά και πιο πετυχημένα δείγματα αυτής της διαχρονικής συνύπαρξης και δημιουργίας. Με την εικαστική τους παραγωγή εμπνευσμένη από αριστουργηματικά έργα της αρχαίας Μακεδονίας δείχνουν πόσο μπορεί ακόμη η ελληνική αρχαιότητα να αποτελέσει πηγή έμπνευσης και γόνιμης καλλιτεχνικής δημιουργίας και πόσο διαχρονικής αξίας και πλούτου είναι τα έργα αυτά, που σήμερα τα θαυμάζουμε ως ένα μέρος του μεγαλείου και του υψηλού πολιτιστικού επιπέδου του αρχαίου κόσμου σε αίθουσες μουσείων.

Η ιδέα για την εικαστική παραγωγή με έργα εμπνευσμένα από τα εκθέματα του ΑΜΘ προέκυψε όταν οι δύο καταξιωμένοι Ισπανοί δημιουργοί επισκέφτηκαν τον Ιούνιο του 2011 το ΑΜΘ για να προτείνουν την έκθεση μιας σειράς έργων τους εμπνευσμένων από τις μορφές των ιερέων με τα εμβλήματά τους στη δυτική κλίμακα του ναού του Edfu, στην Αίγυπτο. Τα έργα τους εκείνα, καθόλα εξαιρετικά, καθώς απεικόνιζαν τα εκθέματα τα οποία αφορούσαν τον αιγυπτιακό πολιτισμό θα φάνταζαν ξένα σε ένα Μουσείο σαν αυτό της Θεσσαλονίκης.

Η αντιπρότασή μου, λοιπόν, ήταν η δημιουργία μιας σειράς έργων εμπνευσμένων από τα μακεδονικά εκθέματα. Οι δύο καλλιτέχνες αμέσως αποδέχτηκαν την πρόκληση/πρόσκληση και το ίδιο καλοκαίρι άρχισαν την επί τόπου δημιουργία νέων έργων. Επανήλθαν στη Θεσσαλονίκη για δημιουργία έργων αρκετές φορές. Γνώρισαν και αγάπησαν τη μακεδονική αρχαιότητα. Άδραξαν μάλιστα την ευκαιρία να

La exposición *Las Incantadas* de los artistas españoles Asúnción Jódar Miñarro y Ricardo Marín Viadel es uno de los ejemplos más característicos y exitosos de esta suerte de creación artística y coexistencia diacrónica. Con su producción artística, inspirada por las obras maestras de la antigua Macedonia, ellos demuestran la amplitud con la que la antigüedad griega puede seguir sirviendo todavía como fuente de inspiración y fructífera creación artística; así como la permanente valía y riqueza de estas obras, que nosotros admiramos ahora en las salas del museo, ejemplos del altísimo nivel cultural y de la grandiosidad del mundo antiguo.

La idea de crear nuevas obras artísticas inspiradas por las piezas del Museo Arqueológico de Tesalónica surgió cuando los dos conocidos artistas españoles visitaron el Museo en junio de 2011 y propusieron una exposición con su serie de sus obras inspiradas en las figuras de los sacerdotes porta insignias de la escalera oeste del templo de Edfú en Egipto. Estas obras, aunque excepcionales desde todos los puntos de vista, podrían resultar extrañas en un Museo como el de Tesalónica, debido a que su tema era la cultura egipcia.

Por eso, mi contrapropuesta fue la creación de una serie de obras inspiradas por el patrimonio de Macedonia. Los dos artistas, inmediatamente aceptaron el desafío/invitación, y ese mismo verano comenzaron la creación de las nuevas obras. Con este propósito, han regresado a Tesalónica en sucesivas ocasiones. De este modo, los dos comenzaron a conocer y a amar la antigüedad macedonia.

examples of this sort of diachronic coexistence and creation. With their artistic production inspired by the masterpieces of ancient Macedonia, they show the extent to which Greek antiquity can still serve as a source of inspiration and fruitful artistic creation and the timeless worth and wealth of these works, which we admire today as part of the grandeur and high cultural level of the ancient world in museum exhibition galleries.

The idea for artistic production of works inspired by the exhibits in the Archaeological Museum of Thessaloniki arose when these two acclaimed Spanish artists visited the Museum in June 2011 and proposed an exhibition with a series of their works inspired by the figures of the standard-bearer priests of the west stairs in the temple of Edfu, in Egypt. Those works, which were in all respects exceptional, given that they depicted exhibits which concerned Egyptian culture, would have appeared odd in a museum like that of Thessaloniki.

And so, my counter-proposal was for the creation of a series of works inspired by the Macedonian exhibits. The two artists immediately accepted this challenge/invitation, and that same summer they began the creation of new works on site. They returned to Thessaloniki for this purpose several times. They got to know and love Macedonian antiquity. Indeed they seized the opportunity to enjoy it and enrich their knowledge of it in Paris, during the course of the exhibition there of “In the kingdom of Alexander the Great – Ancient Macedonia” (October 2011 - January 2012).

Ιωνικός ναός (τέλη του 6ου αι. π.Χ.)
Templo jónico (final del siglo VI a.C.)
Ionic temple (late 6th c. B.C.)

A. JÓDAR (2011)
247,5 X 140 cm

Οι Μαγεμένες: Διόνυσος, απόδοση σε γαλάζιο. Υδατογραφία και μολύβια σε χαρτί.
Incantadas: Dioniso en azul. Acuarela y lápices de color sobre papel.
Incantadas: Dionysus in blue. Watercolour and coloured pencils on paper.

την απολαύσουν και να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους γι αυτήν και στο Παρίσι κατά τη διάρκεια της εκεί έκθεσης: «Στο βασίλειο του Μ. Αλεξάνδρου. Η Αρχαία Μακεδονία» (Οκτώβριος 2011 - Ιανουάριος 2012).

Εκεί, αποτύπωσαν με τον δικό τους τρόπο τις «Μαγεμένες», τις «Incantadas», τις δικές μας ξενητεμένες αρχαιότητες που τώρα στεγάζονται στο Λούβρο. Αυτά τα εξαιρετικά γλυπτά του ρωμαϊκού νεοκλασικισμού, που λάξευσαν Θεσσαλονικείς καλλιτέχνες του τοπικού εργαστηρίου λιθοξοΐας των αυτοκρατορικών χρόνων ονοματοδότησαν και την όλη εικαστική παραγωγή του Ricardo και της Asunción. Έτσι, συμβολικά και με δική τους απόλυτη πρωτοβουλία, οι δύο καλλιτέχνες θεώρησαν ότι αυτά τα ελλείποντα σήμερα από τη Θεσσαλονίκη έργα συμπυκνώνουν την κορύφωση της καλλιτεχνικής παραγωγής στη Μακεδονία, η οποία βαίνει ανοδικά από τον 4ο π.Χ αιώνα, εποχή δημιουργίας του μοναδικού αριστουργηματικού έργου, του κρατήρα του Δερβενίου, μέχρι τη βυζαντινή εποχή.

Από καρδιάς εκφράζω τις ευχαριστίες μου στους δύο σύγχρονους Ισπανούς καλλιτέχνες για την αγάπη που έδειξαν για την πόλη της Θεσσαλονίκης, τη Μακεδονία του τότε και του τώρα, και για τη διάθεσή τους να συνεχίσουν να δημιουργούν με άξονα τα εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου, συγκροτώντας μία έκθεση μέσα στην μόνιμη έκθεση με έργα τέχνης που παρατίθενται και συνομιλούν με τα αρχαία και ανανεώνονται με νέες καλλιτεχνικές τους δημιουργίες σε όλο το διάστημα της διάρκειας του σύγχρονου εικαστικού γεγονότος, από τον Σεπτεμβριο του 2012 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2013. Ευχαριστίες

Además, aprovecharon la oportunidad para disfrutar y enriquecer su conocimiento de ella en París, durante la exposición “En el reino de Alejandro Magno. La Macedonia antigua” (octubre 2011 - enero 2012).

Allí en París, dibujaron con su estilo propio las “Incantadas”, nuestras antigüedades expatriadas, que ahora están alojadas en el Louvre. Estas esculturas excepcionales, ejemplo del neoclasicismo romano, que fueron talladas por artistas de Tesalónica en un taller local de escultura de la época imperial, han dado su nombre a toda la creación artística de Asunción y Ricardo. De un modo simbólico, ambos artistas consideraron, totalmente por su propia iniciativa, que estas obras -actualmente ausentes de Tesalónica- concentraban el clímax de la producción artística en Tesalónica, cuya ascendente trayectoria comenzó en el siglo IV a.C.,-la época de la creación de esa obra maestra única: la cratera Derveni-, hasta la época bizantina.

Quiero expresar mi más sincera gratitud a estos dos artistas españoles contemporáneos por el amor que han mostrado por la ciudad de Tesalónica, por el pasado y el presente de Macedonia, y por su disposición a crear a partir de los objetos expuestos en el Museo Arqueológico; configurando una “exposición dentro de la exposición permanente” con obras de arte que se exponen al lado y en conversación con las antiguas, y que han sido actualizadas con nuevas creaciones artísticas a lo largo de toda la duración de este evento artístico contemporáneo, desde septiembre de 2012 hasta diciembre de 2013. Gracias también al Rectorado de la

There, they recorded in their own way the “Enchanted Ones”, the “Incantadas”, our own expatriate antiquities now housed in the Louvre. These exceptional sculptures, examples of Roman Neoclassicism carved by Thessalonian artists in a local sculpture workshop of the Imperial period, gave their name to Asunción and Ricardo’s entire artistic creation. Thus symbolically and entirely at their own initiative, both artists felt that these works —now missing from Thessaloniki— encapsulated the climax of artistic production in Thessaloniki, which began its upward course in the 4th century B.C., the era of creation of that unique masterpiece, the Derveni krater, up to the byzantine era.

I express my heartfelt gratitude to both these contemporary Spanish artists for the love they showed for the city of Thessaloniki, Macedonia both past and present, and their willingness to create starting from the exhibits in the Archaeological Museum, forming an “exhibit within a permanent exhibit” with art works which are set beside and in conversation with the ancient ones, and which have been updated with their new artistic creations throughout the duration of this contemporary artistic event from September 2012 through December 2013. Thanks are also due to the Rectorate of the University of Granada, as well as to the International Institute of Byzantine Research in Granada and especially its Director, Professor Moschos Morfakidis, for all their support and assistance in this bold venture.

The actual installation of contemporary art works is a dynamic artistic intervention in the museum environment, challenging visitors to raise their gaze, and in turn cast

A. JÓDAR
(2012)
175 X 90 cm

*Δερβένι: Μαινάδα με παιδί (λεπτομέρεια).*Υδατογραφία και έγχρωμα μολύβια σε χαρτί.
Derveni: Ménade con niño (detalle). Acuarela y lápices de color sobre papel.
Derveni: Maenad with child (detail). Watercolour and coloured pencils on paper.

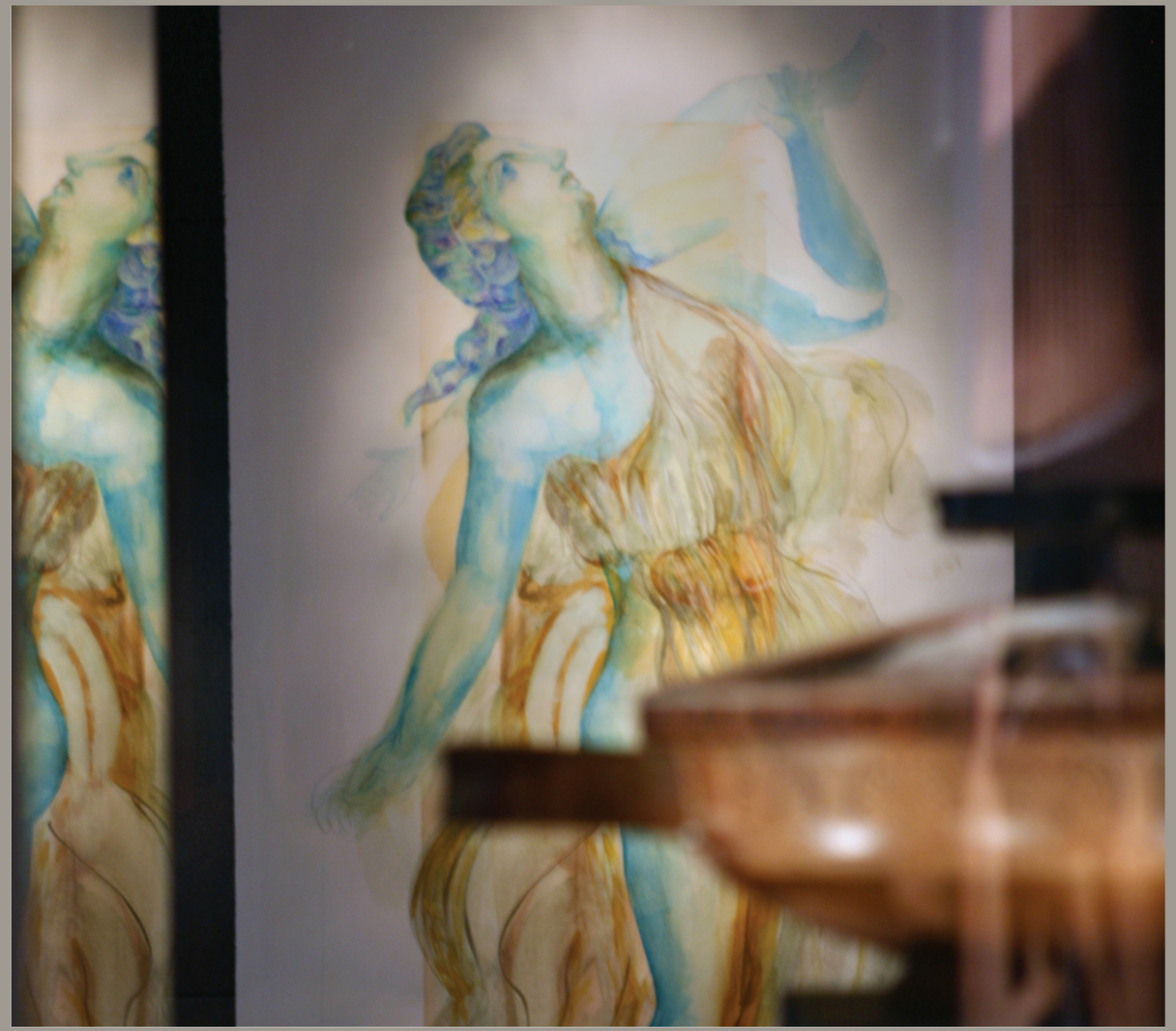

οφείλονται και στην πρυτανεία του Πανεπιστημίου της Γρανάδας καθώς και στο Διεθνές Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών της Γρανάδας, και ιδιαιτέρως στον πρόεδρό του καθηγητή Μόσχο Μορφακίδη, για την όλη υποστήριξη και αρωγή σε αυτό το τολμηρό εγχείρημα.

Η ίδια η εγκατάσταση των σύγχρονων δημιουργιών αποτελεί μία δυναμική εικαστική παρέμβαση στο μουσειακό περιβάλλον προκαλώντας τους επισκέπτες να ανορθώσουν το βλέμμα ψηλά, εναλλάσσοντάς το με τις διαπεραστικές τους ματιές στις λεπτομέρειες των αρχαίων καλλιτεχνημάτων. Ο τρόπος και ο τόπος ανάρτησης των εικαστικών έργων δεν είναι τυχαίος. Έγινε μετά από τον συγχρωτισμό των δύο καλλιτεχνών με τα εκθέματα της αρχαιότητας και με τρόπο ώστε να υπάρχει μία γόνιμη «αντιπαράθεση» με σαφή μηνύματα για τις αδιαπραγμάτευτες καλλιτεχνικές αξίες αναφορικά με την αίσθηση του διαχρονικά «ωραίου» και «υψηλού».

Universidad de Granada; así como al Centro de Estudios Bizantinos, Neogriegos y Chipriotas de Granada y, en especial, a su director, el profesor Moschos Morfakidis, por todo su apoyo y colaboración con esta audaz propuesta.

Esta instalación de obras de arte contemporáneo es una intervención artística dinámica en el entorno del museo, desafiando a los visitantes por un lado a elevar su mirada y por otro, a observar con penetración los detalles de las antiguas obras de arte. El lugar y la forma en que se han colgado estas obras de arte no es accidental. Se ha hecho a partir de la experiencia de los dos artistas sobre las exposiciones de arte antiguo, y de tal manera que se cree una fructífera “confrontación” que transmita lúcidos mensajes acerca de los valores artísticos absolutos, cara a cara con el sentido de lo eternamente “elevado” y “bello”.

penetrating glances at the details of the ancient works of art. The place and manner in which these art works have been hung is not accidental. It was done in the wake of the two artists’ exposure to the ancient exhibits, and in such a way as to create a frwuitful “confrontation” that conveys lucid messages about absolute artistic values vis-à-vis the sense of the eternally “beautiful” and “high.”

Σε πρώτο επίπεδο, ο κρατήρας του Δερβενίου.
En primer término, la crátera Derveni.
Foreground, Derveni krater.

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Δερβένι: Μαινάδα κοιμώμενη. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Derveni: Ménade dormida. Acuarela y lápices de color sobre papel.
Derveni: Maenad asleep. Watercolour and coloured pencils on paper.

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΓΡΑΝΑΔΑΣ

Δρ Francisco González Lodeiro
Πρύτανης του Πανεπιστημίου της Γρανάδας

Η παρούσα έκθεση είναι το αποτέλεσμα ενός εξαιρετικού καλλιτεχνικού και ερευνητικού προγράμματος των καθηγητών της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου της Γρανάδας, Asunción Jódar Miñarro και Ricardo Marín Viadel. Η πραγματοποίησή της έγινε δυνατή χάρη στη συνεργασία του Πανεπιστημίου της Γρανάδας, του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης και του Κέντρου Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών της Γρανάδας.

Το Πανεπιστήμιό μας στηρίζει αποφασιστικά την καλλιτεχνική δημιουργία και την έρευνα, που προωθείται χάρη στα προπτυχιακά, μεταπτυχιακά και διδακτορικά προγράμματα σπουδών, τα οποία συνυπάρχουν με τις διάφορες ερευνητικές ομάδες και ερευνητικά προγράμματα. Το γεγονός αυτό μας επιτρέπει να καθορίσουμε τα απαραίτητα διεπιστημονικά πεδία για την προσέγγιση της καλλιτεχνικής δημιουργίας και της επιστημονικής καινοτομίας. Επιπλέον, έχοντας ως οδηγό την τέχνη, το Πανεπιστήμιο της Γρανάδας προωθεί θεσμικές συμφωνίες με

LA CREACIÓN Y LA INVESTIGACIÓN ARTÍSTICA EN LA UNIVERSIDAD DE GRANADA

Dr Francisco González Lodeiro
Rector de la Universidad de Granada

La presente exposición es el resultado de un excelente proyecto de investigación artística realizado por los profesores Asunción Jódar Miñarro y Ricardo Marín Viadel, ambos pertenecientes a la Facultad de Bellas Artes de la Universidad de Granada. Su desarrollo ha sido posible por un convenio de colaboración entre el Museo Arqueológico de Tesalónica; el Centro de Estudios Bizantinos, Neogriegos y Chipriotas; y la propia Universidad de Granada.

Desde nuestra Universidad se apoya decididamente a la creación e investigación artística, que es promovida con las diferentes titulaciones de grado existentes en las que el arte ocupa su espacio, con los máster y programas de doctorado, junto con los varios grupos y proyectos de investigación existentes. Esto nos permite establecer los necesarios enfoques interdisciplinares para el acercamiento a la creación artística desde la innovación científica. Al mismo tiempo, con el vínculo del arte, la Universidad de Granada fomenta los acuerdos institucionales con

ARTISTIC CREATION AND RESEARCH AT THE UNIVERSITY OF GRANADA

Dr Fracncisco González Lodeiro
Rector of the University of Granada

This exhibition is the outcome of an excellent artistic research project undertaken by the professors Asunción Jódar Miñarro and Ricardo Marin Viadel, both from the School of Fine Arts of the University of Granada. The project was made possible by a collaboration agreement between the Archaeological Museum of Thessaloniki; the Centre for Byzantine, Neo-Greeks and Cypriots Studies, and the University of Granada.

Our University firmly supports art making and artistic research, which is promoted through various existing courses that incorporate art, in undergraduates, master's and doctoral programs, along with various research groups and projects. This allows us to establish the necessary interdisciplinary approaches between art making and scientific innovation. Furthermore, the University of Granada promotes institutional agreements, linked by the bond of art, with scientific and cultural centres of international standing, committed to professional training, research and art making.

R. MARÍN VIADEL (2012) 184 X 130 cm
Απόλλων Αρ. 6. Γραφίτης σε χαρτί.
Apolo n. 6. Grafito sobre papel.
Apollo n.6. Graphite on paper.

Κίονας ιωνικού ναού (τέλη του 6ου αι. π. Χ.) και αυτοκρατορικός αδριάντας της εποχής του Αδριανού (117-138 μ.Χ.)
Columna del templo Jónico (final siglo VI a.C.), y estatua imperial de la época de Adriano (117-138 d.C.)
Column of the Ionic temple (late 6th c. B.C.), and imperial statue of the Hadrianic age (117-138 A.D.)

επιστημονικά και πολιτιστικά κέντρα διεθνούς εμβέλειας, που έχουν δεσμευτεί με τον χώρο της κατάρτισης ειδικών, με την έρευνα και με την καλλιτεχνική δημιουργία.

Η έκθεση *Οι Μαγεμένες*, η οποία απαρτίζεται από εκατό περίπου σχέδια μνημειακού χαρακτήρα, εμβαθύνει στην ανάλυση των σχέσεων μεταξύ της αρχαίας κληρονομιάς –στη συγκεκριμένη περίπτωση των ελληνικών και ρωμαϊκών έργων της Μακεδονίας– και της σημερινής εικόνας του χώρου της τέχνης, προσφέροντας νέες εικαστικές πρότασεις για τον 21ο αιώνα, στις οποίες αναβαθμίζεται, εκ του παρόντος, η προσέγγιση του παρελθόντος.

centros científicos y culturales de proyección internacional, comprometidos con la formación de profesionales, la investigación y la creación artística.

La exposición *Las Incantadas*, de la que forman parte casi un centenar de dibujos monumentales, constituye un análisis en profundidad de las relaciones entre el patrimonio antiguo, -en este caso las obras grecorromanas de Macedonia-, y el panorama artístico actual y aporta nuevas ideas visuales para el siglo XXI en las que se revaloriza, desde el presente, la mirada del pasado.

The exhibition *Las Incantadas*, comprised of nearly one hundred monumental drawings, is an in-depth analysis of the relationships between an ancient heritage, in this case the Greco-Roman works of Macedonia, and the current art scene. The drawings provide new visual ideas for the 21st century, revaluing the visions of the past through a modern lens.

R. MARÍN VIADEL
(2012)
190 X 120 cm

Ακρόλιθο άγαλμα, απόδοση με χρώμα αρ. 9. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.

Acrolito color n. 9. Grafito y lápices de colores sobre papel.

Coloured acrolith n. 9. Graphite and coloured pencils on paper.

Κίονας ιωνικού ναού (τέλη του 6ου αι. π. Χ.)

Columna del templo Jónico (final siglo VI a.C.)

Column of the Ionic temple (late 6th c. B.C.)

ΜΙΑ ΠΡΩΤΟΤΥΠΗ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Δρ Μόσχος Μορφακίδης Φυλακτός
Καθηγητής Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Γρανάδας
Διευθυντής του Κέντρου Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών

Η πρωτότυπη καλλιτεχνική πρόταση που παρουσιάζουν οι Asunción Jódar Miñarro και Ricardo Marín Viadel οφείλεται στον ευτυχή συγκερασμό της προσωπικής πορείας των δημιουργών της και της σύμπραξης διαφορετικών φορέων που πίστεψαν στη δουλειά τους και συνέβαλαν λιγότερο ή περισσότερο στην πραγματοποίησή της.

Δεν είναι η πρώτη φορά που οι δύο καλλιτέχνες έρχονται σε επαφή με την Ελλάδα και τα ελληνικά θέματα. Σε διαφορετικές συγκυρίες και από διαφορετικό πρίσμα, πήραν μια πρώτη γεύση από την ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό, αν και για περιόδους αρκετά μεταγενέστερες. Στη συγκεκριμένη όμως περίπτωση, δηλαδή της ενασχόλησής τους με την ελληνο-ρωμαϊκή αρχαιότητα, συνέβαλε το γεγονός της προηγούμενης εμπειρίας τους με την Αίγυπτο των Πτολεμαίων και την έκθεση που, με την ίδια φιλοσοφία, διοργάνωσαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Καΐρου. Εκεί μπορέσαμε να διακρίνουμε τα εξαιρετικά αποτελέσματα της μακρόχρονης εμπειρίας τους στον συνδυασμό της καλλιτεχνικής δημιουργίας με τη διδασκαλία και την εφαρμογή της σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Υπήρχε όμως και ένα επιπλέον στοιχείο: τις εμπειρίες που απέκτησαν κατά τη διάρκεια της μαθητείας τους στην Τέχνη πάνω σε έργα

UNA ORIGINAL PROPUESTA ARTÍSTICA

Dr Moschos Morfakidis Filactós
Catedrático de Filología Griega de la Universidad de Granada
Director del Centro de Estudios Bizantinos, Neogriegos y Chipriotas

La original propuesta artística que presentan Asunción Jódar Miñarro y Ricardo Marín Viadel se debe a la feliz combinación de su trayectoria personal y a la colaboración de diversas instituciones que creyeron en su trabajo y contribuyeron, en mayor o menor medida, a su realización.

No es la primera vez que ambos artistas entran en contacto con Grecia y los temas griegos. En dos ocasiones distintas y desde una perspectiva diferente, tuvieron un primer sabor de la historia y la cultura griega aunque de periodos bastante más tardíos. Pero, en este caso, es decir de su dedicación a la antigüedad greco-romana, contribuyó el hecho de su experiencia anterior con el Egipto de los Ptolomeos y la exposición que prepararon, con la misma filosofía, en el Museo Arqueológico de El Cairo. En ella pudimos contemplar los excelentes resultados de su larga experiencia en la combinación de la creación artística con la enseñanza y su aplicación en programas educativos. Sin embargo, existía también un factor añadido: las experiencias que adquirieron durante el aprendizaje artístico en obras de la antigüedad clásica griega tenían ahora la posibilidad de enriquecerlas con nuevas ideas y vivencias de su rica trayectoria artística y docente.

AN ORIGINAL ARTISTIC PROPOSAL

Dr Moschos Morfakidis Filaktos
Professor of Greek Philology at the University of Granada
Director of the Centre of Byzantine, Modern Greek and Cypriot Studies

The original artistic proposal presented by Asuncion Jódar Miñarro and Ricardo Marín Viadel has been possible thanks to the fortunate combination of their personal career and the collaboration of different organizations that believed in their work, contributing to a greater or lesser extent to their realization.

It is not the first time that these two artists deal with Greece and the Greek topics. In different circumstances and from a different angle, they had a first taste of the Greek history and culture, although it was for quite alternated periods. Their previous experience with the Egypt of Ptolemy and the exhibition that they organised, with the same philosophy, in the Archaeological Museum of Cairo, contributed to the particular case of their forays with the Greco-Roman antiquity. There, we could distinguish the impressive results of their wide experience when they combine the artistic creation with the teaching and their application to educational programs. However, there was also one more element: the experiences that they gained during their apprenticeship in Art about works of the Greek Classical Antiquity, which they had the possibility to enrich with new ideas and experiences from their fertile artistic career and teaching.

R. MARÍN VIADEL (2012) 140 X 85 cm
Ακρόλιθο άγαλμα αρ. 1,2,3,4,5 και 6. Γραφίτης σε χαρτί.
Acrolito n. 1,2,3,4,5 y 6. Grafito sobre papel.
Acrolith n. 1,2,3,4,5 y 6. Graphite on paper.

Ταφικά ανάγλυφα. Το κυκλικό (imago clipeata) του 1ο αι. μ.Χ.
Relieves funerarios. El circular (imago clipeata) de finales del siglo I d.C.
Funerary relieves. The circular one (imago clipeata) dated late 1st c. A.D.

της κλασικής ελληνικής αρχαιότητας, είχαν πλέον τη δυνατότητα να τις εμπλουτίσουν με νέες ιδέες και βιώματα από τη γόνιμη καλλιτεχνική τους πορεία και διδασκαλία.

Η αρχική ιδέα ήταν να παρουσιαστεί στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης η έκθεση του Καΐρου, πράγμα που "προσέκρουσε" στην αντιπρόταση της επίσης δημιουργικής διευθύντριάς του, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, να προχωρήσουν σε μια νέα πρόταση που να έχει ως θέμα αντικείμενα αυτού του μουσείου σε συνδυασμό με τα, τόσο συμβολικά για την πόλη, γλυπτά των Μαγεμένων, που εκτίθενται στο Μουσείο του Λούβρου. Η πρόταση ήταν ιδιαίτερα ελκυστική και έγινε εύκολα αποδεκτή από τους καλλιτέχνες και πανεπιστημιακούς δασκάλους, οι οποίοι ζήτησαν την υποστήριξη του Πανεπιστημίου της Γρανάδας και του Κέντρου Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών. Και οι δύο φορείς ανταποκρίθηκαν με προθυμία. Ο πρώτος διότι παραδοσιακά εντάσσει στην πολιτιστική του πολιτική παρόμοιες πρωτοβουλίες και ο δεύτερος διότι στους κύριους στόχους του περιλαμβάνεται τόσο η προβολή του ελληνικού πολιτισμού στην Ισπανία όσο και του ισπανικού στην Ελλάδα.

Το αποτέλεσμα είναι αυτό που μπορεί κανείς να θαυμάσει στην έκθεση και που έγινε δυνατό, χάρη στο καλλιτεχνικό ταλέντο των δημιουργών της, στον ενθουσιασμό, που πάντα τους διακρίνει σε όλες τους τις δημιουργίες, και στην επιμονή και γενναιοδωρία τους σε χρόνο, μετακινήσεις και επίπονη εργασία. Οι φορείς που έχουν συμβάλει για το αίσιο αυτό τέλος, δεν μπορούν παρά να εκφράσουν την απόλυτη ικανοποίηση και την ελπίδα ότι η έκθεση θα εμπλουτίσει μελλοντικά και άλλους χώρους της Ελλάδας και της Ισπανίας.

La idea inicial fue la de presentar en el Museo Arqueológico de Salónica la exposición de El Cairo, cosa que "chocó" con la contrapropuesta de la también creativa directora del mismo, Polyxeni Adam-Veleni, para orientarse hacia una nueva propuesta que tuviese como tema objetos de este en combinación con las, tan simbólicas para la ciudad, esculturas de las Incantadas que se exponen en el Museo de Louvre. La propuesta era especialmente atractiva y fue aceptada con facilidad por los artistas y docentes universitarios, quienes pidieron el apoyo de la Universidad de Granada y del Centro de Estudios Bizantinos, Neogriegos y Chipriotas. Ambas instituciones respondieron gustosamente. La primera porque tradicionalmente incluye en su política cultural semejantes iniciativas y la segunda porque entre sus objetivos principales entran tanto la proyección de la cultura griega en España como de la española en Grecia.

El resultado es el que se puede admirar en la exposición que ha sido posible gracias al talento artístico de sus creadores, al entusiasmo que siempre les caracteriza en todas sus creaciones, y a su tesón y generosidad en tiempo, traslados y trabajo. Las instituciones que han contribuido en este feliz final, no pueden más que manifestar su absoluta satisfacción y la esperanza de que la exposición enriquecerá en el futuro también a otros espacios de Grecia y de España.

Their initial proposal was to present in the Archaeological Museum of Thessaloniki the exhibition of Cairo. However, this proposal "collided" with the counter-proposal of its also creative director, Polyxeni Adam-Veleni. She wanted to move forward to one new exhibition that would have as main topic the sculptures of the Incantadas, so symbolic for the city and exhibited in the Louvre Museum. The proposal was especially attractive and was easily accepted by the artists and professors of the University, who asked for the support of the University of Granada and of the Centre of Byzantine, Modern Greek and Cypriot Studies. Both organizations responded with willingness: the former because its cultural policy typically integrates similar initiatives, and the latter because its objectives include both showing the Greek culture in Spain and the Spanish culture in Greece.

The result is what can be admired in the exhibition, which became possible thanks to the artistic talent of its creators, to the enthusiasm that always distinguishes them in all their creations and to their insistence and generosity in time, movements and persistent work.

The organizations that have contributed to make possible this successful end cannot but to express the absolute satisfaction, as well as the hope that the exhibition will also enrich other places of Greece and Spain in the future.

R. MARÍN VIADEL
(2012)
150 X 92 cm

Κεφαλή αγάλματος της Αθηνάς (μέσα του 2ου αι. μ.Χ.)
Estatua fragmentaria de Atenea (mitad del siglo II d.C.)
Fragmentary statue of Athena (mid 2nd c. A.D.).

Ακρόλιθο άγαλμα Αθηνάς αρ.7. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Acrolito n.7. Grafito y lápices de color sobre papel.
Acrolith n.7. Graphite and coloured pencil on paper.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ

SOBRE LA INSTALACIÓN Y LAS OBRAS DEL ARTE

ON THE INSTALLATION AND THE ARTWORKS

A. JÓDAR

(2012)

175 X 90 cm

Δερβένι: Διόνυσος. Υδατογραφία και μολύβια σε χαρτί.

Derveni: Dioniso. Acuarela y lápices de color sobre papel.

Derveni: Dionysus. Watercolour and coloured pencils on paper.

Σε πρώτο επίπεδο, ο κρατήρας του Δερβενίου.

En primer término, la crátera de Derveni.

Foreground, Derveni krater.

ΔΥΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΙΣΠΑΝΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΣΥΝΔΙΑΛΕΓΟΝΤΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Δρ Θέμις Βελένη
Ιστορικός Τέχνης
Επιμελήτρια της έκθεσης

Ο ανοιχτός διάλογος της τέχνης του παρελθόντος, άλλοτε μακρινού και άλλοτε πιο πρόσφατου, με τη σύγχρονη τέχνη ανέκαθεν λειτουργούσε ως έμπνευση και αφετηρία για τους καλλιτέχνες. Την τελευταία δεκαετία έχει αποτελέσει προγραμματικό στόχο ορισμένων μουσείων[1], που επιθυμούν με αυτόν τον τρόπο αφενός να ανανεώσουν το εκθεσιακό τους έργο και αφετέρου να επανοηματοδοτήσουν τον ρόλο τους ως φορείς και δημιουργοί πολιτισμού στις σύγχρονες κοινωνίες. Ένα μουσείο ανταποκρίνεται καλύτερα στις σύγχρονες απαιτήσεις όταν επαναφευρίσκει τρόπους για πολλαπλές αναγνώσεις του περιεχομένου του διατηρώντας αμείωτο το ενδιαφέρον των επισκεπτών σε μία προσπάθεια να εγκαθιδρύσει σταθερούς δεσμούς με τους ανθρώπους της πόλης, αλλά και να δημιουργήσει ένα ευρύτερο δίκτυο επισκεπτών εντός και εκτός του αστικού ιστού[2].

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης συμπορευόμενο με τις σύγχρονες μουσειολογικές εξελίξεις φιλοξένησε την έκθεση *Οι Μαγεμένες* των καθηγητών στη Σχολή Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου της Γρανάδας, Asunción Jódar Miñarro και Ricardo Marin Viadel ως ένα εγχείρημα συνομιλίας της τέχνης που παραδοσιακά εκτίθεται σε ένα μουσείο αρχαιοτήτων με τη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία.

DOS PINTORES ESPAÑOLES MODERNOS INTERACTÚAN CREATIVAMENTE CON EL ARTE GRIEGO ANTIGUO

Dra Themis Veleni
Historiadora del Arte
Comisaria de la exposición

El diálogo abierto entre el arte del pasado, -a veces distante, otras más próximo-, con el arte moderno siempre ha funcionado como una fuente de inspiración y punto de partida para los artistas. Durante la última década, se ha desarrollado este objetivo programático en algunos museos, como el Louvre[1], que desean, de esta manera, por un lado renovar su trabajo expositivo y por otro, dar un nuevo significado a su papel como abanderados y creadores de cultura en las sociedades contemporáneas. Un museo tiene la obligación de reinventarse a través de múltiples lecturas de su contenido, conservando intacto el interés de los visitantes, en un intento por establecer vínculos firmes con los habitantes de su ciudad, así como para crear una red más amplia de visitantes de dentro y fuera del área urbana[2].

El Museo Arqueológico de Tesalónica, coincidiendo con la evolución museológica contemporánea, ha organizado la exposición *Las Incantadas*, de Asunción Jódar Miñarro y Ricardo Marin Viadel, profesores de la Facultad de Bellas Artes de la Universidad de Granada, como un reto para crear un diálogo entre el arte tradicional que se exhibe en un museo de arte antiguo y la creación artística contemporánea.

Las obras de Asunción Jódar Miñarro y de Ricardo Marin Viadel dialogan con el

TWO MODERN SPANISH PAINTERS CREATIVELY INTERACT WITH ANCIENT GREEK ART

Dr Themis Veleni
Art Historian
Curator of the exihbition

The open dialogue between the art of the past -sometimes distant, at others more recent- with modern art has always functioned as an inspiration and point of departure for artists. During the past decade, it has formed a programmatic objective for some museums like the Louvre[1], which wish in this way to renew their exhibition work on the one hand and on the other, to give new meaning to their role as bearers and creators of culture in contemporary societies. A museum has the obligation to reinvent means for multiple readings of its content, preserving undiminished the interest of visitors in an attempt to establish firm links with a city's people, as well as to create a wider network of visitors both within and outside the urban area[2].

The Archaeological Museum of Thessaloniki, concurring with contemporary museological developments, hosted the exhibition *Las Incantadas* by Asunción Jódar Miñarro and Ricardo Marín Viadel, Professors in the School of Fine Arts at the University of Granada, as an effort to create a conversation between the art traditionally exhibited in a museum of antiquities and the contemporary artistic creation.

Asunción Jódar Miñarro and Ricardo Marín Viadel's work converses with ancient Greek art, commenting on the

A. JÓDAR (2011) 27,8 X 14 cm

Σχέδιο εκ του φυσικού της στήλης από την Καλλικράτεια (λεπτομέρεια). Κόκκινο μολύβι και υδατογραφία σε χαρτί.
Dibujo del natural de la estela procedente de Kallikrateia (detalle). Lápiz rojo y acuarela sobre papel.
Study from life of the stele from Kallikrateia (detail). Red pencil and watercolour on paper.

Το έργο των Asunción Jódar Miñarro και Ricardo Marin Viadel διαλέγεται με την αρχαία ελληνική τέχνη σχολιάζοντας τη σχέση που ανέπτυξε η σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία σε τρία επίπεδα: το έργο τους αποτελεί ταυτόχρονα τεκμήριο αποτύπωσης της πρωτότυπης αρχαιοελληνικής δημιουργίας, αλλά και φορέα της εκπαιδευτικής αξίας της μελέτης του παρελθόντος, ενώ το τελικό αποτέλεσμα συμπυκνώνεται σε μία σύγχρονη δημιουργική αφομοίωση διαχρονικών αναζητήσεων στην τέχνη όπως είναι η κίνηση, η ογκοπλασία, οι αναλογίες, ο χαρακτήρας της γραφής και η δυναμική σχέση γραμμής και χρώματος.

Είναι η δεύτερη δουλειά στην οποία οι δύο καλλιτέχνες συνεργάζονται σε ένα κοινό εγχείρημα που έχει ως αφετηρία την τέχνη του παρελθόντος. Το πρώτο αφορούσε στην αρχαία αιγυπτιακή τέχνη, ένα εν εξελίξει έργο που έχει κυρίως χαρακτήρα έρευνας και αποτύπωσης. Στο έργο τους που έχει ως αφετηρία έμπνευσης τα εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, ο αρχικός στόχος διευρύνεται και υπεισέρχεται ένας μεγαλύτερος βαθμός καλλιτεχνικής ελευθερίας που υπερβαίνει τα όρια της αποτύπωσης.

Και για τους δύο το νόημα της εγκατάστασης ήταν η έρευνα, η μελέτη της ποιότητας των αρχαίων καλλιτεχνημάτων και η διατήρηση αυτής της ποιότητας σε ένα άλλο υλικό. Επιδεικνύουν βαθειά κατανόηση των αρχών του σχεδίου με την εύστοχη μεταφορά τους στο υλικό που ο καθένας έχει εντρυφήσει: το χρώμα, με τη χρήση μικτής τεχνικής μολυβιού και ακουαρέλας, όσον αφορά στην Asunción Jódar Miñarro και τη γραμμή, με την τεχνική του μολυβιού και του κάρβουνου, όσον αφορά στον

arte griego antiguo, desarrollando la relación que el arte moderno ha establecido con él, en tres niveles: su trabajo es al mismo tiempo una muestra simbólica de la antigua creación griega y un medio para el valor educativo del estudio del pasado, y al mismo tiempo el resultado final comprende una asimilación creativa contemporánea de las preocupaciones eternas del arte, incluyendo el movimiento, el modelado de los volúmenes, las proporciones, la naturaleza del estilo, la relación dinámica entre la línea y el color, entre otros.

Este es el segundo proyecto en el que estos dos artistas han colaborado en un esfuerzo conjunto, en el que el arte del pasado sirve como punto de partida. El primero tuvo que ver con el arte del antiguo Egipto, un proyecto que continúan desarrollando, y que tiene un carácter principalmente investigador y documental. En este segundo, inspirado en las obras del Museo Arqueológico de Tesalónica, el objetivo documental se convirtió en algo secundario, ya que ha supuesto finalmente un mayor grado de libertad artística que excede los límites de un simple registro de impresiones.

Para ambos artistas, el significado de la instalación era la investigación, el estudio de la calidad de las obras de arte antiguas y la preservación de esta calidad en otro material. Ambos demuestran una comprensión profunda de los principios del dibujo y su transferencia a los materiales con los que cada uno es especialista: el color con el uso de una técnica mixta de lápiz y acuarela en el caso de Asunción Jódar Miñarro y el dibujo de líneas de lápiz y grafito de Ricardo Marín

relationship that modern art has developed with it on three levels: their work is at one and the same time a token impression of ancient Greek creation and a vehicle for the educational value of the study of the past, while the final result comprises a contemporary creative assimilation of timeless concerns in art including movement, the molding of volumes, proportions, the character of style and the dynamic relation between line and color.

This is the second project on which these two artists have collaborated in a joint effort with the art of the past serving as starting-point. The first concerned ancient Egyptian art, an ongoing project having a primarily research and documentation character. In their work, inspired by exhibits in the Archaeological Museum of Thessaloniki, the initial objective became somewhat secondary, as it has eventually involved a greater degree of artistic freedom that exceeded the limits of a mere documentation or a simple recording of impressions.

For both artists, the meaning of the installation was the research, the study of the quality of ancient artworks and the preservation of this quality in another material. Both demonstrate a profound understanding of the principles of drawing and their transfer to materials with which each is well-versed: color with the use of a mixed technique of pencil and watercolor in the case of Asunción Jódar Miñarro and line drawing in pencil and graphite for Ricardo Marín Viadel. Despite these differences in materials, both followed the same method as ancient artists and artisans who devoted their lives to solving visual and

A. JÓDAR (2011) 27,8 X 14 cm

Σχέδιο εκ του φυσικού της στήλης από την Καλλικράτεια. Κόκκινο μολύβι και υδατογραφία σε χαρτί.
Dibujo del natural de la estela procedente de Kallikrateia. Lápiz rojo y acuarela sobre papel.
Study from life of the stele from Kallikrateia. Red pencil and watercolour on paper.

Ricardo Marín Viadel. Παρά τις διαφορές στα υλικά, και οι δύο ακολουθούν την ίδια μέθοδο με τους αρχαίους καλλιτέχνες και τεχνίτες που αφιέρωναν τη ζωή τους στο πώς να λύσουν τα οπτικά ζητήματα. Τα τετράδιά τους, τα οποία εκτίθενται μαζί με τα τελικά μεγάλης κλίμακας σχέδια, βρίθουν αλλεπάλληλων δοκιμών. «Όταν τοποθετείς όλα τα σχέδια μαζί μπορείς να αντιληφθείς ότι κάποια είναι πιο άρτια και έτσι μπορεί κανείς να αναγνωρίσει την ιδιαίτερη ποιότητα σε μία καλή ζωγραφική», διηγείται η Asunción Jódar Miñarro. Η ζωγραφική για τους δύο καλλιτέχνες και καθηγητές στη Σχολή Καλών Τεχνών της Γρανάδας είναι μια διαρκής αναζήτηση της μορφής και από αυτήν την άποψη θα έλεγε κανείς ότι κινούνται στον κλασικό μοντερνισμό.

Το έργο της Asunción Jódar Miñarro κερδίζει τρία μεγάλα καλλιτεχνικά στοιχήματα: των τολμηρών χρωματικών συνδυασμών, του συνδυασμού ασύμμετρων στοιχείων, και της μεταφοράς των πλαστικών μορφών σε μεγάλη κλίμακα και στη δισδιάστατη επιφάνεια. Η χρωματική της παλέτα παραπέμπει στα μικρής κλίμακας πήλινα ειδώλια των Ταναγραίων, φημισμένα για τη χάρη και την κομψότητά τους, τον περίτεχνο χειρισμό των πτυχώσεων και της πολύχρωμης διακόσμησης των ενδυμάτων τους. Οι φιγούρες της συναγωνίζονται σε χάρη και κομψότητα τις ελληνιστικές αυτές γυναικείες μορφές. Ωστόσο, η μεταφορά της ποιότητας και της ζωτικότητας των πλαστικών μορφών σε τόσο μεγάλη κλίμακα και σε δισδιάστατη επιφάνεια δηλώνει μία δημιουργό που γνωρίζει να χειρίζεται τη μεγάλη ζωγραφική επιφάνεια.

Συνθετικά, τα έργα της παραπέμπουν σε μεθόδους μουσικής ενορχήστρωσης

Viadel. A pesar de estas diferencias en los materiales, los dos siguen el mismo método que los antiguos artistas y artesanos que dedicaron sus vidas a la solución de problemas visuales y formales. Sus cuadernos de apuntes, que se exhiben junto a los dibujos finales a gran escala, están llenos de continuas pruebas. “Cuando pones todos los dibujos juntos, se puede ver que algunos son más perfectos, y de este modo reconocer la especial calidad en una buena pintura”, declara Asunción Jódar Miñarro. Para estos dos artistas-profesores de la Facultad de Bellas Artes de Granada, la pintura representa una continua búsqueda de la forma; desde este punto de vista, se podría decir que ambos se mueven en el ámbito de la modernidad clásica.

La obras de Asunción Jódar Miñarro superan tres apuestas artísticas principales: las osadas mezclas cromáticas, la combinación de elementos asimétricos, y la transferencia de formas escultóricas a obras de gran tamaño en una superficie de dos dimensiones. Su paleta cromática recuerda las pequeñas figuras de terracota, las “Tanagras”, famosas por su gracia y elegancia, su elaborado tratamiento de los ropajes y la decoración policroma de sus vestidos. Sus figuras rivalizan con estas figuras femeninas helenísticas en gracia y elegancia. Sin embargo, la transferencia de la calidad y la vivacidad de las formas escultóricas a una superficie bidimensional de tamaño tan grande, nos muestran una creadora familiarizada con el manejo de grandes superficies pictóricas.

Compositivamente, sus obras recuerdan los métodos de orquestación musical,

formal problems. Their notebooks, which are exhibited together with the final large-scale drawings, are teeming with successive trials. “When you put all the drawings together, you can see that some are more perfect, and thus recognize the special quality in a good painting,” Asunción Jódar Miñarro recounts. For both these artist-professors in Granada’s School of Fine Arts, painting represents a continual search for the form; from this standpoint, one could say that both are moving within the field of classical modernism.

Asunción Jódar Miñarro’s work wins three major artistic wagers: that of daring chromatic combinations, that of the combining of asymmetric elements, and that of the transfer of sculptural forms to large-scale work on a two-dimensional surface. Her chromatic palette recalls the small-scale terracotta figurines, the “Tanagras,” famous for their grace and elegance, their elaborate treatment of drapery, and the polychrome decoration of their garments. Her figures rival these Hellenistic female figures in grace and elegance. However, the transference of the quality and liveliness of sculpted forms to such a large scale and a two-dimensional surface show us a creator familiar with handling large painting surfaces.

In terms of composition, her works recall methods of musical orchestration, where the music is gradually enriched with the sounds of new instruments until its completion, when the theme is heard from the entire orchestra. Thus, the development of form starts from the drawing at the lower part of the body, continues with the shaping of colour on the main body,

A. JÓDAR (2012)
175 X 98 cm

Στήλη από την Καλλικράτεια, απόδοση σε κόκκινο (λεπτομέρεια). Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Estela de Kallikrateia en rosa (detalle). Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Stele from Kallikrateia in rose (detail). Coloured pencils and watercolour on paper.

που σταδιακά εμπλουτίζεται με τους ήχους νέων οργάνων μέχρι να ολοκληρωθεί στο άκουσμα του θέματος από όλη την ορχήστρα. Έτσι, η ανάπτυξη της μορφής ξεκινάει από το σχέδιο στο κάτω μέρος του σώματος και συνεχίζεται πλάθοντας με χρώμα τον κυρίως κορμό για να καταλήξει σε έναν συγκροτημένο συνδυασμό στο κεφάλι. Η εφαρμογή του μουσικού μοντέλου στη ζωγραφική της Asunción Jódar Miñarro δεν αποτελεί απλά σχήμα λόγου. Αντιθέτως βρίσκει ερείσματα στην μακροχρόνια αναζήτηση αναλογιών ανάμεσα στις εικαστικές τέχνες και στη μουσική, τόσο στο καλλιτεχνικό όσο και στο εκπαιδευτικό της έργο στη Σχολή Καλών Τεχνών της Γρανάδας. Η βαθειά γνώση της χρήσης των αναλογιών μεταξύ των δύο τεχνών και των ζωγραφικών απαντήσεων που συσχετίστηκαν με αυτήν την προβληματική στην τέχνη του 20ού αιώνα αποτυπώνεται συνειδητά στο έργο της. Έτσι, η ασυμμετρία μεταξύ του πιο δουλεμένου σχεδιαστικά τμήματος και του πιο αφηρημένου χρωματισμού των επιφανειών προδίδει σκόπιμα μία μοντερνιστική προσέγγιση ενός κλασικού προτύπου.

Στο έργο του Ricardo Marín Viadel αντιλαμβάνεται κανείς ότι το ζητούμενο έγκειται περισσότερο σε γεωμετρικές αξίες και χειρισμούς που θέτουν ή επιλύουν συνθετικά ζητήματα, όπως για παράδειγμα -δια στόματος καλλιτέχνη: «τι προκύπτει αν αφαιρέσεις από ένα κεφάλι μία γωνία;». Αυτή του η επιλογή ερείζεται εν μέρει στην καλλιτεχνική θητεία του στην αφηρημένη ζωγραφική. Ο ίδιος προτιμά έναν θραυσματικό χειρισμό, και για αυτό επιλέγει να σχεδιάσει έργα που σώζονται αποσπασματικά, ακολουθώντας την αρχή του non finito που έχει

donde la melodía se enriquece gradualmente con los sonidos de nuevos instrumentos hasta su culminación, cuando el tema lo interpreta la orquesta entera. De este modo, el desarrollo de la forma se inicia a partir del dibujo en la parte inferior del cuerpo, continúa con la formación del color en la zona central del cuerpo, para concluir en la cabeza en una estructurada combinación. La aplicación del modelo musical a la pintura de Asunción Jódar Miñarro no es una simple figura retórica. Por el contrario, se fundamenta en la prolongada búsqueda de analogías entre las artes visuales y la música, tanto en su trabajo artístico, como en el educativo en la Facultad de Bellas Artes de Granada. Su profundo conocimiento del uso de analogías entre las dos artes, y las respuestas pictóricas relacionadas con esta problemática en el arte del siglo XX se reflejan conscientemente en su trabajo. Por lo tanto, la asimetría entre las partes más acabadas del dibujo y el colorido más abstracto de las superficies, deliberadamente delata un enfoque modernista de un modelo clásico.

En la obra de Ricardo Marín Viadel, se percibe que es más una cuestión de valores geométricos y de tratamiento gráfico que de proponer o resolver problemas de composición, en palabras del artista: "¿qué sucede cuando se suprime un elemento de una cabeza?" Esta elección se puede justificar en parte por los orígenes de Marín Viadel en la pintura abstracta. Él prefiere un tratamiento "fragmentado", y por eso opta por dibujar obras que solo se conservan parcialmente, siguiendo el principio "non finito", que se ha atribuido

to conclude at the head in a structured combination. The application of the musical model to Asunción Jódar Miñarro's painting is no mere figure of speech. On the contrary, it finds support in the long-standing search for analogies between the visual arts and music in both her artistic and educational work at Granada's School of Fine Arts. Her profound knowledge of the use of analogies between the two arts, and the painterly responses connected with this problematic in twentieth-century art are consciously reflected in her work. Thus, the asymmetry between the more finished part of the drawing and the more abstract coloring of surfaces deliberately betrays a modernist approach to a classical model.

In Ricardo Marín Viadel's work, one perceives that it is more a question of geometric values and treatments that pose or resolve compositional issues, e.g. "what happens if you remove an angle from the head," in the artist's words. This choice is in part justified by Marín Viadel's origins in abstract painting. He himself prefers a "fragmented" treatment, and for this reason chooses to draw works only partially preserved, following the "non finito" principle that has been attributed to the sculptures of Michelangelo. For Ricardo Marín Viadel, every fragmentarily preserved sculpture entails an inverted promise of perfection, an element that shows a romantic view of the past. Nevertheless, he knows how to translate this principle into a pedagogical tool, creating contrasting surfaces in his work, where the blank surface converses with that which is finished in terms of its drawing, and examining this

A. JÓDAR (2012) 175 X 98 cm

Στήλη από την Καλλικράτεια, απόδοση σε κόκκινο. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Estela de Kallikrateia en rosa. Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Stele from Kallikrateia in rose. Coloured pencils and watercolour on paper.

αποδοθεί στα γλυπτά του Michelangelo. Για τον Ricardo Marín Viadel κάθε αποσπασματικά σωζόμενο γλυπτό ενέχει μία πρωθύστερη υπόσχεση τελειότητας, στοιχείο που δηλώνει μία ρομαντική θέαση του παρελθόντος. Ωστόσο, γνωρίζει πώς να μετουσιώσει αυτήν την αρχή σε παιδαγωγικό εργαλείο, δημιουργώντας αντιθετικές επιφάνειες στο έργο του, όπου η κενή επιφάνεια διαλέγεται με τη σχεδιαστικά επεξεργασμένη, και εξετάζοντας στα αλλεπάλληλα σχέδιά του αυτήν την ποσόστωση με σκοπό την αναζήτηση της αναλογίας που θα επιφέρει τη σχεδιαστική ισορροπία στο έργο.

Η αδρή επιφάνεια των πρωτοτύπων που επιλέγει να αποδώσει σχεδιαστικά εξυπηρετεί όμως και έναν άλλο του στόχο. Καθώς οι ημιτελείς αυτές επιφάνειες προσφέρονται για έναν ζωγραφικό χειρισμό της σκιάς και του φωτός, σύμφωνα με τον Ruskin που έκανε αρχικά την παρατήρηση[3], αποτελούν και στην περίπτωση του Ricardo Marín Viadel μία αφορμή μελέτης των δύο αυτών στοιχείων. Η αμφισημία του φύλου που μπορεί να προκύπτει από την έλλειψη μαλλιών ενδιαφέρει τον καλλιτέχνη και για αυτόν τον λόγο συχνά τα μαλλιά είναι το σημείο εκκίνησης για την αφαιρετική διαδικασία με την οποία εξερευνά το θέμα του.

Η ποικιλία στη γραφή του προκαλεί σε μία ανάγνωση με όρους τοπιογραφίας: μία προσεκτική παρατήρηση σε κάθε του σχέδιο οδηγεί σε ανακάλυψη πολλαπλών διαφορετικών γραφών σε επίπεδο έντασης, κατεύθυνσης και χαρακτήρα, οι οποίες συνθέτουν ένα πολύμορφο τοπίο ποικιλόσχημων όγκων που συντίθενται σε μία συνολική αφήγηση. Κάθε περιοχή είναι

a las esculturas de Miguel Ángel. Para Ricardo Marín Viadel, cada escultura conservada fragmentariamente implica una promesa invertida de perfección, un punto de vista que muestra una visión romántica del pasado. Sin embargo, él sabe cómo traducir este principio en una herramienta pedagógica, creando superficies contrastantes en su obra, en las que las superficies en blanco conversan con aquellas otras que están completamente dibujadas; e investigando este contraste en dibujos sucesivos en busca de la analogía que logrará en la obra un diseño equilibrado.

La textura de la superficie de los originales, que él elige para representar a través del dibujo, sin embargo, es útil para otro de sus objetivos. Según Ruskin, quien inicialmente hizo esta observación[3], las superficies inacabadas se ofrecen para un tratamiento pictórico de la luz y la sombra; en el caso de Ricardo Marín Viadel constituyen un motivo para el estudio de estos dos elementos. La ambigüedad de género que pueden derivarse de la falta del pelo es de interés para el artista, y por esta razón, el pelo es con frecuencia el punto de partida para el proceso sustractivo/abstractivo a través del cual él explora sus temas.

La variedad en su estilo de dibujo nos invita a una lectura en términos de pintura de paisaje: una observación cuidadosa de cada uno de sus dibujos conduce al descubrimiento de múltiples y diferentes estilos en cuanto a intensidad, dirección y carácter, que componen un paisaje multiforme de masas configuradas de diversas maneras que se sintetizan en una

quota in successive drawings in search of the analogy that will bring to the work a balanced design.

The textured surface of the originals, which he chooses to render through drawing, however, serve another of his objectives. According to Ruskin, who initially made the observation[3], these unfinished surfaces offer themselves for a painterly treatment of light and shadow. Thus, in the case of Ricardo Marín Viadel they form a reason for the study of these two elements. The gender ambiguity that can result from the absence of hair interests the artist, and for this reason the hair is frequently the starting-point for the subtractive/abstractive process through which he explores his theme.

The variety in his drawing style invites us to a reading in terms of landscape painting: a careful observation of each of his drawings leads to the discovery of multiple and different styles at the levels of intensity, direction, and character, which compose a multi-form landscape of variously-shaped masses that are synthesized into an overall narrative. Every area is carefully finished on a small scale, to function both as an individual drawing as well as part of the entire large-scale drawing. The artist is at ease handling masses and textures, as for example the porous sense of marble rendered by shading in monolineal pencil. The artist himself narrates that the free movement of his drawing style is intentionally contraposed to the very strict traditional rules governing the rendering of ancient monuments with line drawings.

A. JÓDAR (2011)
27,8 X 14 cm

Σχέδιο στήλης κόρης από το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης, απόδοση σε κόκκινο (λεπτομέρεια). Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Estudio de una estela de una niña en el museo Metropolitano de Arte de Nueva York (detalle). Lápiz rojo y acuarela sobre papel.

Study of a stele of a girl in the Metropolitan Museum of Art in New York (detail). Red pencil and watercolour on paper.

προσεκτικά επεξεργασμένη σε μικροκλίμακα για να λειτουργεί τόσο ως επιμέρους σχεδιασμός όσο και ως συνολικός σχεδιασμός σε μακροκλίμακα. Ο καλλιτέχνης χειρίζεται με ευκολία τους όγκους και τις υφές, όπως για παράδειγμα την πορώδη αίσθηση του μαρμάρου με τις σκιάσεις του μονογραμμικού σχεδιασμού με το μολύβι. Ο ίδιος αφηγείται ότι η ελεύθερη κίνηση της γραφής του σκόπιμα αντιπαρατίθεται στους πολύ αυστηρούς παραδοσιακούς κανόνες αποτύπωσης αρχαίων μνημείων με το γραμμικό σχέδιο.

Η αναζήτηση των δύο καλλιτεχνών και ο διάλογος με το παρελθόν ολοκληρώνεται μόνο μέσα από την εγκατάσταση των έργων στον χώρο. Η τελευταία πραγματοποιήθηκε έπειτα από προσεκτικό και πολύμηνο σχεδιασμό από τους ίδιους τους καλλιτέχνες, σε τελική συνεργασία με την επιμελήτρια. Τα έργα τους, τοποθετημένα στους εκθεσιακούς χώρους ανάμεσα στα αρχαιοελληνικά πρωτότυπά τους, προσφέρουν ένα άλλο επίπεδο ανάγνωσης στον επισκέπτη. Κατά περίπτωση λειτουργούν σαν μεγεθυντικοί φακοί, τονίζοντας λεπτομέρειες, σημαντικές ωστόσο για την ιστορία που αφηγείται το εύρημα, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τις μορφές του κρατήρα του Δερβενίου που πλαισιώνουν το έκθεμα, οι οποίες "ζωντανεύουν" και βρίσκονται πλέον σχεδόν σε φυσικό μέγεθος στο ίδιο επίπεδο με τον επισκέπτη. Η ίδια η ζωγράφος άλλωστε υποστηρίζει ότι της αρέσει να φαντάζεται ζωντανές τις μορφές που σχεδιάζει και ζωγραφίζει. Άλλοτε πάλι, τοποθετούνται σε τέτοιο σημείο που εξαναγκάζουν σε μία άλλη θέαση του αρχικού εκθέματος, από άλλη απόσταση και από άλλη οπτική γωνία από αυτές που ορίζει

narrativa general. Cada zona está cuidadosamente acabada en pequeña escala, para funcionar tanto como un dibujo individual, como formando parte de todo el dibujo a gran escala. El artista maneja con facilidad masas y texturas, como por ejemplo el sentido poroso del mármol conformado a base de una sombreado monolíneal de lápiz. El propio artista afirma que los movimientos libres de su estilo de dibujo se contraponen deliberadamente a las estrictas reglas tradicionales que rigen en la representación de los monumentos antiguos con dibujos de línea.

La búsqueda de esos artistas y el diálogo con el pasado sólo se perciben plenamente a través de la instalación de sus obras in situ (tras una cuidadosa planificación a lo largo de muchos meses por los propios artistas), y en una última colaboración con la comisaria de la exposición. Sus obras, situadas en las galerías de exposición entre sus modelos griegos antiguos, ofrecen a los visitantes otro nivel de lectura. En algunos casos funcionan como lentes de aumento, haciendo hincapié en los detalles, que son sin embargo importantes para la historia que se está "narrando" mediante este encuentro, como por ejemplo ocurre con las figuras que enmarcan la crátera Derveni, y que "cobran vida", casi a tamaño natural ante los ojos de los visitantes. La misma Jódar Miñarro afirma que le gusta imaginar las figuras que dibuja y pinta como si estuvieran vivas. En otras ocasiones, las obras se sitúan de tal modo que exige otro modo de mirar la exposición original, desde distancias y ángulos diferente a los dictados por la ruta normal de una visita al museo.

These artists' pursuit and dialogue with the past is only fully realized through the installation of their works "in situ" (following careful planning over the course of many months by the artists themselves), in final collaboration with the curator. Their works, set in the exhibition areas among their ancient Greek models, offer visitors another level of reading. In some cases they function as magnifying glasses, stressing details which are however important for the story being "narrated" by the find, as for example occurs with the figures on the Derveni krater that frame the exhibit, and which "spring to life," nearly life-size and at the visitor's eye level. Jodar Minarro herself, moreover, claims that she enjoys imagining the figures she draws and paints as being alive. At other times, works are placed at a point that will necessitate another view of the original exhibit, from a different distance and angle than those dictated by the standard route of a museum visit. Frequently they are situated in a less than obvious position in an unexpected way, thus creating an intermediary space for each visitor to construct their own connecting story. In every case they invite visitors to join a "treasure hunt" in which they are asked to discover the correspondences between the ancient Greek exhibits and their modern renderings.

A. JÓDAR
(2011)
27,8 X 14 cm

Σχέδιο στήλης κόρης από το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης, απόδοση σε γαλάζιο. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Estudio de una estela de una niña en el museo Metropolitano de Arte de Nueva York. Lápiz rojo y acuarela sobre papel.
Study of a stele of a girl in the Metropolitan Museum of Art in New York. Red pencil and watercolour on paper.

η συνήθης διαδρομή επίσκεψης στο μουσείο. Συχνά βρίσκονται σε θέση απροσδόκητη, δημιουργώντας έναν ενδιάμεσο χώρο για να κατασκευάσει ο καθένας τη δική του συνδετική ιστορία. Σε κάθε περίπτωση, προσκαλούν τον επισκέπτη σε ένα "παιχνίδι θησαυρού" κατά το οποίο καλείται να ανακαλύψει τις αντιστοιχίες ανάμεσα στα αρχαιοελληνικά εκθέματα και τις σύγχρονες αποδόσεις τους.

A menudo están situadas en un lugar infrecuente y de una manera inesperada, lo que crea un espacio intermedio para que cada visitante pueda construir su propia historia de conexiones. En todos los casos, se invita a los visitantes a unirse a una "búsqueda del tesoro" en el que se les pide descubrir las correspondencias entre las piezas originales griegas antiguas y sus representaciones modernas.

Σημειώσεις

1. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί το Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι με μία σειρά εκθέσεων σύγχρονων καλλιτεχνών που συνδιαλέγονται με τα εκθέματα, το περιβάλλον και την καθημερινότητα του Μουσείου. Από διάλεξη της Marie-Laure Bernadac, Γενική Επιμελήτρια, Επιμελήτρια εκθέσεων στο Μουσείο του Λούβρου, 13.10.2012, Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Βλ. σχετ. και http://www.louvre.fr/en/expositions/contemporary-art-mimmo-jodice-%E2%80%93-louvre%E2%80%99s-eyes?ltype=archives (13.05.2013) και http://www.louvre.fr/en/expositions/contemporary-art-wim-delvoye-louvre (13.05.2013).

2. Scott, M. K. (2012). Engaging with pasts in the present: curators, communities and exhibition practice. Museum anthropology, 35 (1), 1-9.

3. Gilbert E., Creighton (2003). What Is Expressed in Michelangelo's "Non-Finito", Artibus et Historiae, 24 (48), 57-64.

Notas

1. Como se indicó en una conferencia presentada por Marie-Laure Bernadac, Conservadora Encargada y Asesora Especial sobre Arte Contemporáneo en el Museo del Louvre. Consúltese también: http://www.louvre.fr/en/expositions/contemporary-art-mimmo-jodice-%E2%80%93-louvre%E2%80%99s-eyes?ltype=archives (05.13.2013) y http://www.louvre.fr/en/expositions/contemporary-art-wim-delvoye-louvre (05.13.2013).

2. Scott, M. K. (2012). Engaging with pasts in the present: curators, communities and exhibition practice. *Museum anthropology*, 35 (1), 1-9.

3. Gilbert E., Creighton (2003). What Is Expressed in Michelangelo's "Non-Finito", Artibus et Historiae, 24 (48), 57-64

Notes:

1. As stated in a lecture presented by Marie-Laure Bernadac, Curator in Charge and Special Advisor on Contemporary Art at the Musée du Louvre. Please see also http://www.louvre.fr/en/expositions/contemporary-art-mimmo-jodice-%E2%80%93-louvre%E2%80%99s-eyes?ltype=archives (05.13.2013) and http://www.louvre.fr/en/expositions/contemporary-art-wim-delvoye-louvre (05.13.2013).

2. Scott, M. K. (2012). Engaging with pasts in the present: curators, communities and exhibition practice. *Museum anthropology*, 35 (1), 1-9.

3. Gilbert E., Creighton (2003). What Is Expressed in Michelangelo's "Non-Finito", *Artibus et Historiae*, 24 (48), 57-64.

A. JÓDAR
(2012)
175 X 90 cm

Στήλη κόρης από το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης, απόδοση σε γαλάζιο (λεπτομέρεια). Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφίασε χαρτί.
Estela de una niña en el museo Metropolitano de Arte de Nueva York, en azul (detalle). Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Stele of a girl in the Metropolitan Museum of Art in New York, in blue (detail). Coloured pencils and watercolour on paper.

A. JÓDAR
(2012)
175 X 90 cm

Στήλη κόρης από το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης, απόδοση σε γαλάζιο. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Estela de una niña en el museo Metropolitano de Arte de Nueva York, en azul. Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Stele of a girl in the Metropolitan Museum of Art in New York, in blue. Coloured pencils and watercolour on paper.

ΣΧΕΔΙΟ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Δρ Margarita Orfila
Καθηγήτρια Αρχαιολογίας
στο Πανεπιστήμιο της Γρανάδας

Η αρχαιολογία, ως επιστήμη της ιστορίας που ασχολείται με πρωτότυπα αντικείμενα του παρελθόντος, στηρίζει μεγάλο μέρος της έρευνας σε εικόνες. Για τον λόγο αυτό, κατά τις προηγούμενες περιόδους και ειδικά στα πρώτα της βήματα, ήταν απαραίτητη η σχεδίαση των υπό μελέτη αντικειμένων.

Σήμερα βέβαια, η αντιγραφή της εικόνας του πρωτότυπου αντικειμένου αγγίζει την τελειότητα με την τρισδιάστατη απεικόνιση. Αυτή, όμως, η θεώρηση του αντικειμένου, που εφαρμόζεται σταδιακά με εικόνες σε κίνηση, φωτομέτρηση, κ.λπ., στερεί έδαφος από το παραδοσιακό σχέδιο, τη ζωγραφική και τη φωτογραφία. Είναι όμως αμφίβολο αν όλες αυτές οι καινοτομίες θα έχουν ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση ενός από τους πρωτοπόρους τρόπους, όπως η ζωγραφική, για τη γνωριμία των αρχαιολογικών ευρημάτων από το κοινό, γιατί το ανθρώπινο χέρι δίνει μια διαφορετική διάσταση και ερμηνεία τόσο στο αρχιτεκτονικό μέλος όσο και στο γλυπτό ή ακόμη και σε ένα απλό σκεύος.

Η αξία λοιπόν της έκθεσης των *Μαγεμένων* στο θαυμάσιο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης, με τα ωραιότατα σχέδια της Asunción Jódar Miñarro και του Ricardo Marín, μας επιστρέφει στο πιο ανθρώπινο, μη τεχνολογικό, αλλά πάντα επίκαιρο μέρος της αρχαιολογίας. Η ζωγραφική μάς δίνει την ευκαιρία να προσεγγίζουμε το αρχαιολογικό αντικείμενο μέσα

DIBUJO Y ARQUEOLOGIA

Dra Margarita Orfila
Catedrática de Arqueología
de la Universidad de Granada

La Arqueología es una ciencia histórica que basa sus investigaciones, en gran medida, en las imágenes, dado que trabaja con objetos originales del pasado. Y esa es una realidad inamovible. Es por ello por lo que, a lo largo del tiempo, y en especial en los primeros momentos de la misma, en esta Ciencia Arqueológica, las representaciones, los dibujos de los elementos a estudiar, han sido imprescindibles en el avance de sus investigaciones.

Es evidente que hoy las imágenes en 3D alcanzan una perfección en cuanto a reproducción casi real en imagen del objeto original; ese tipo de visión del elemento va a ir comiendo progresivamente terreno a lo que tradicionalmente se ha venido haciendo, de los dibujos a la fotografía, imágenes en movimiento, la fotogrametría, etc., pero no creo que, aun con todos estos adelantos, muera una de las maneras pioneras de dar a conocer al público de todo tipo los restos arqueológicos, como lo es el dibujo. La mano humana le da otra dimensión, le da una interpretación, ya sea un elemento arquitectónico, como escultórico, o de una simple cazuela.

El valor de esta exposición *Las Incantadas* en este maravilloso Museo Arqueológico de Tesalónica, con estos magníficos dibujos, reproducciones que tanto Asunción Jódar Miñarro como Ricardo Marín han realizado, nos devuelve esa parte más humana de la Arqueología, esa

DRAWING AND ACHAEOLOGY

Dr Margarita Orfila
Professor of Archaeology
at the University of Granada

Archaeology is a historical science whose research is founded on images, as it works with original objects from the past. This is an unchangeable reality. For this reason representations or drawings of items being studied have been essential in advancing research, especially during the early stages of this Archaeological Science.

Reproductions of 3D images today have reached a high level of perfection, making it possible to achieve a near perfect image of the original object. This style of representation of an element is gradually gaining ground on traditional methods: from drawings to photography, motion pictures, photogrammetry, etc. However, even with all these advances, I think drawing, one of the pioneering methods of informing the public about archaeological remains, will never die. The human hand contributes another dimension, a different interpretation, whether the subject be an architectural element, a sculpture, or a simple earthen pot.

The value of this exhibition, *Las Incantadas*, in the wonderful Archaeological Museum of Thessaloniki, with these magnificent drawings by Asunción Jódar Miñarro and Ricardo Marín, is that it takes us back to the most human part of Archaeology, the part that is less technical, yet captures more accurately the archaeology of our time. The drawing brings us closer to

A. JÓDAR (2011) 13,9 X 14 cm

Σχέδιο εκ του φυσικού προτομής νέου στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Κόκκινο μολύβι και υδατογραφία σε χαρτί.
Apunte del natural del busto de un joven en el Museo Arqueológico de Tesalónica. Lápiz rojo y acuarela sobre papel.
Study from life of bust of a young man in the Archaeological Museum of Thessaloniki. Red pencil and watercolour on paper.

από τη ματιά του καλλιτέχνη, ο οποίος μας μεταδίδει την εντύπωση που του προξένησε και την έμπνευση που του μετέδωσε. Η εικόνα που προκύπτει μας προσφέρει τη διάσταση ενός έργου, το οποίο επελέγη από έναν σύγχρονο καλλιτέχνη με σκοπό να του προσδώσει μια διαφορετική σύγχρονη αξία.

Τα σχέδια μάς κάνουν να ανατρέξουμε στην αρχή αυτής της επιστήμης, όταν καλλιτέχνες κάθε περιόδου υπέκυπταν στο θαυμασμό για κάποια πρωτότυπα αντικείμενα περασμένων εποχών. Ένας από αυτούς ήταν ο Michelangelo, στον οποίον το Βατικανό επέτρεψε να «σκάψει» στη Ρώμη για να επαναφέρει, μέσα από τις ανασκαφές, την ένδοξη κλασική εποχή. Η αρχαιολογία είναι δύσκολο να γίνει σήμερα κατανοητή χωρίς τις σειρές των σχεδίων, που έκανε τον 19ο αιώνα ο «πατέρας» της σύγχρονης αρχαιολογίας, Johan Joachim Winckelmann, στο λαμπρό του έργο *Geschichte der Kunst des Altertums*. Ο ίδιος ο Heinrich Schliemann, τόσο κατά την αναζήτηση της μυθολογικής Τροίας, όσο και στις ανασκαφές των Μυκηνών, είχε πάντα μαζί του έναν αρχιτέκτονα, και συγκεκριμένα τον Wilhelm Dörpfeld. Αμφιβάλλω αν, όσα μας παρέδωσε από τα μέρη στα οποία επενέβησαν, θα είχαν τόσο μεγάλο κοινωνικό αντίκτυπο χωρίς τη σχεδίαση των αρχιτεκτονικών μελών. Στο προσωπικό δυναμικό του Deutsches Archäologisches Institut πάντα συμπεριλαμβάνονταν αρχιτέκτονες. Το άρθρο, λοιπόν, του αρχιτέκτονα-αρχαιολόγου Theodore Hauschild, δείχνει πόσο

parte no tan tecnológica y tan presente en la arqueología del momento. El dibujo nos aproxima a la pieza arqueológica desde la visión que tiene el artista, transmitiéndonos así cual ha sido la impresión que ese objeto le ha producido e inspirado. Esa imagen creada ahora nos ofrece una perspectiva de la pieza hecha por otro artista, que ha sido elegida por el artista de hoy, aportándole con esa captación, de nuevo, un valor actual.

Con esos dibujos nos podemos retrotraer al inicio de esta ciencia, en donde fue habitual que los artistas del momento sucumbieran a la maravilla de unas piezas originales de otras épocas pasadas. Miguel Ángel fue uno de ellos, autorizado por el Vaticano a "cavar" en Roma para recuperar desde las excavaciones su pasado glorioso de época clásica. Es difícil entender hoy la Arqueología sin los álbumes de dibujos del siglo XVIII del "padre" de la Arqueología Moderna, Johan Joachim Winckelmann en su obra magna *Geschichte der Kunst des Altertums* (Historia del Arte de la Antigüedad). El mismo Heinrich Schliemann, en su búsqueda de la Troya mítica de la *Ilíada*, o en sus excavaciones de Micenas, siempre lo hizo junto a un arquitecto, en ese caso de Wilhelm Dörpfeld. Sin su visión espacial de los elementos arquitectónicos no creo que lo que se nos ha transmitido de los lugares en donde intervinieron hubiesen tenido la fuerza que tuvieron sobre la sociedad. En el Deutsches Archäologisches Institut siempre se ha tenido en plantilla a arquitectos; de nuevo la

the archaeological piece through the perspective or vision of the artist. Thus, the drawing transmits to us the impression and inspiration that the object has produced in the artist. This newly created image offers us a new perspective on a piece made by another artist, chosen by an artist of today, and contributing, with this new vision, a present value.

With these drawings, we can go back in time to the beginning of this science. At that time it was common for artists to succumb to the wonder of original pieces from past time periods. Michelangelo was one of these artists, authorized by the Vatican to "dig" in Rome to recover the glorious past of the classical period from excavations. Archaeology would be hard to understand today without the eighteenth century albums of drawings from the "father" of modern archaeology, Johann Joachim Winckelmann, with his magnum opus of *Geschichte der Kunst des Altertums* (Art History from Antiquity). Heinrich Schliemann himself, in his search for the mythical Troy of the "Iliad", or in his excavations at Mycenae, always did his research with an architect, in this case, Wilhelm Dörpfeld. Without his vision of architectural space, I do not think what they conveyed of the places where they worked, would have had the same impact it had on society. The Deutsches Institut Archäologisches always had architects on staff: visual images again. A charming article by Theodore Hauschild, architect-archaeologist, recalls the importance of an architect in an

A. JÓDAR
(2011)
27,8 X 14 cm

Σχέδιο εκ του φυσικού ανδρικού πορτρέτου από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (200-210 μ.Χ.) (λεπτομέρεια).
Κόκκινο μολύβι και υδατογραφία σε χαρτί.
Apunte del natural de un retrato masculino en el museo Arqueológico de Tesalónica(200- 210 d.C) (detalle).
Lápiz rojo y acuarela sobre papel.
Study from life of a male portrait in the Archaeological Museum of Thessaloniki (200-210 A.D.) (detail).
Red pencil and watercolour on paper.

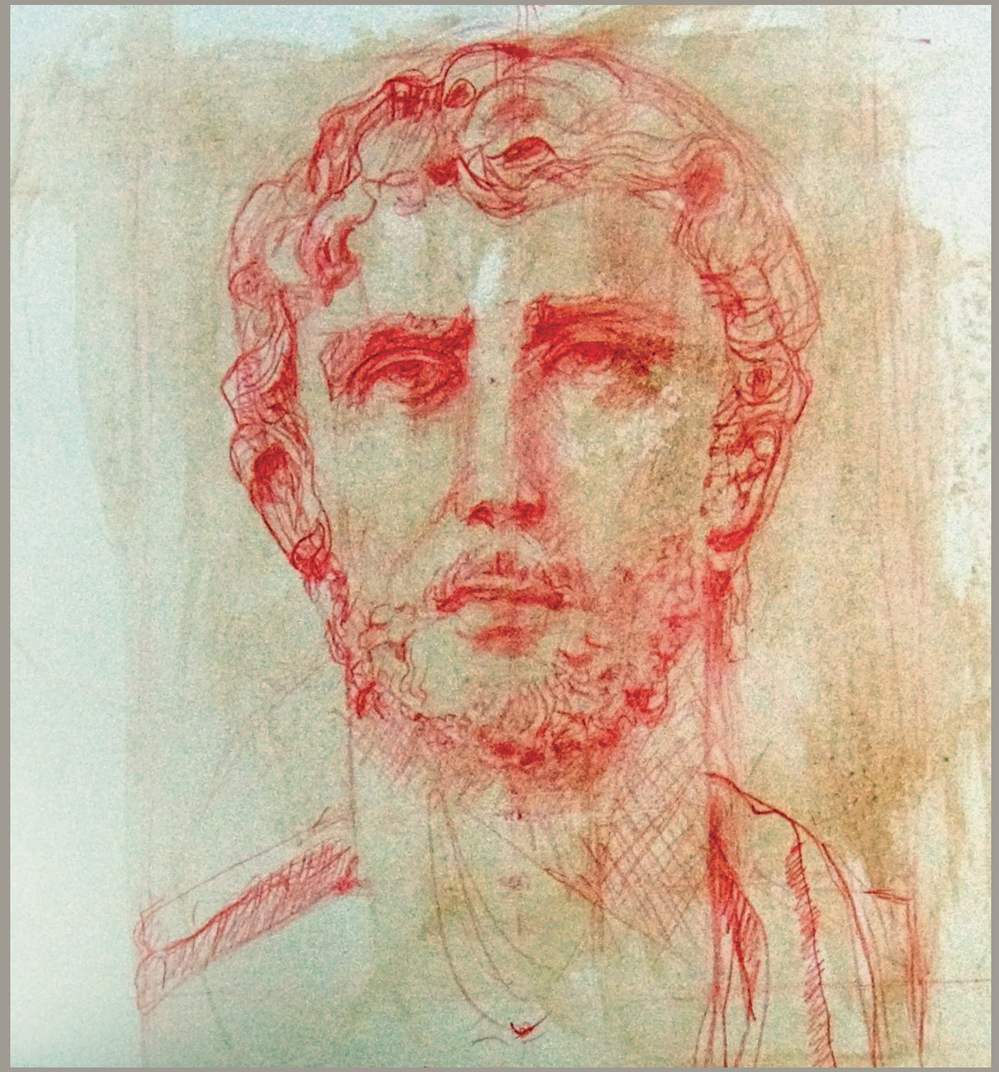

σημαντική είναι η παρουσία ενός αρχιτέκτονα σε μια ανασκαφή, εξαιτίας της ικανότητάς του να φαντάζεται σχήματα και κενά και να τα συνδυάζει.

Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι το πρωτότυπο υλικό της συγκεκριμένης έκθεσης των *Μαγεμένων* αποτελεί πολιτιστική κληρονομιά του ελληνικού λαού με όλη τη σημασία που αυτό εμπεριέχει. Πρόκειται για «αγαθά που παραπέμπουν στην ιστορία των πολιτισμών...» και «..υλικό τεκμήριο με πολιτισμική αξία...», όπως καθιερώθηκε από την Επιτροπή Franceschini, που συστάθηκε από το Νόμο της 26ης Απριλίου 1964 στην Ιταλία.

Οι αναπαραστάσεις στα εξαίρετα σχέδια του Ricardo, αυτό το σύνολο των κεφαλών που εκπέμπουν δύναμη, και η λεπτότητα των μορφών που ζωγράφισε η Asunción, δίνουν και πάλι ζωή στα αντικείμενα που επέλεξαν για τη δουλειά τους. ΄Ολα μας προσφέρουν μια εικόνα που αναμφίβολα δεν θα είχε προκύψει ποτέ από την οπτική μιας αρχαιολόγου, όπως εγώ. Η πολυχρωμία που αποκτούν τα αντικείμενα, και που δεν είναι ορατή στα πρωτότυπα γλυπτά και ανάγλυφα, μας μεταφέρουν σε μια έγχρωμη, και όχι ουδέτερη, πραγματικότητα της εποχής της δημιουργίας τους. Οι νέες αυτές ματιές βοηθούν τη δουλειά του επιστήμονα. Μια απλή στροφή έξι μοιρών προσδίδει μια διαφορετική προοπτική από αυτήν που είχε πριν, μια λεπτομέρεια μπορεί να αποκαλύψει το χέρι του πρώτου δημιουργού του αντικειμένου. Το γεγονός αυτό γίνεται τις περισσότερες φορές αντιληπτό παρατηρώντας τα δημιουργικά μάτια των δύο καλλιτεχνών, που

imagen. Un entrañable artículo de Theodore Hauschild, arquitecto-arqueólogo, recuerda la importancia de un arquitecto en una excavación dado que tiene esa capacidad de imaginación de formas y del vacío así como el juego con éstos, además de la combinación de tipo estético.

Todo ello sin olvidar cual es la materia prima de esta exposición de *Las Incantadas*: es Patrimonio Cultural de una Nación, la griega, con todo lo que ello implica. Son: "…bienes que hacen referencia a la historia de las civilizaciones..", además de ser "…un testimonio material y posee valor de civilización", tal como se dictaminó en la llamada Comisión Franceschini, creada por la Ley de 26 de abril de 1964 de Italia.

Las recreaciones plasmadas en los maravillosos dibujos y apuntes, -ya sean los de Ricardo, ese conjunto de cabezas que transmiten fuerza, o la sutileza de las figuras que ha realizado Asunción,- hacen que de nuevo esas piezas elegidas tomen vida en sus manos. Todos ellos nos transmiten un aspecto de cada una de ellas que seguro que desde los ojos de una arqueóloga, como lo soy yo, nunca hubiese sacado esos aspectos. La policromía que adquieren en las piezas, no visible en las originales esculturas o relieves, nos acercan a la realidad de su momento de creación, colorido y no neutro como lo es ahora. Los en blanco y negro, una contundencia imposible de captar en una fotografía. Esas nuevas visiones ayudan a la labor del científico, pues con un giro de simplemente seis grados seguro que le da otra perspectiva que no se tenía antes, un

excavation, since s/he has the capacity for imagining both structural forms and voids, and the play between these elements, in addition to understanding the aesthetic nature of a space.

Bearing all this in mind, we also cannot forget the original subject of *Las Incantadas* exhibition: a nation's cultural heritage, Greek, with all that this implies. They are: "...goods that refer to the history of civilizations..." besides being "...a material testimony and having value of civilization", as ruled in the so called Franceschini Commission, created by the Act of April 26, 1964 in Italy.

The re-creations captured in these wonderful drawings and sketches, whether those by Ricardo with his group of heads that convey strength, or the subtlety of the figures made by Asuncion, these chosen works come alive, again, in their hands. These drawings give us an aspect of each of the original works, which, through the eyes of an archaeologist such as myself, would certainly never have brought out these aspects. The polychrome drawings, using colours not visible in the original sculptures and reliefs, brings us closer to the reality of the moment of creation, when the sculptures were coloured, rather than having the neutral appearance that they have now. The black and white drawings have a forcefulness that is impossible to capture in a photograph. These new insights help the work of the scientist, because with even a turn of just six degrees, these new drawings provide a perspective that has not been seen before, details that

A. JÓDAR
(2011)
14 X 13,9 cm

Σχέδιο εκ του φυσικού ρωμαϊκού πορτρέτου από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Κόκκινο μολύβι και υδατογραφία σε χαρτί.

Apunte del natural de un retrato romano en el museo Arqueológico de Tesalónica. Lápiz rojo y acuarela sobre papel.

Study from life of a roman portrait in the Archaeological Museum of Thessaloniki. Red pencil and watercolour on paper.

απορροφημένοι τα τελευταία χρόνια από την αρχαία τέχνη, από τις καλλιτεχνικές εκφράσεις του αιγυπτιακού λαού, και τώρα από τη γη της Μακεδονίας, που, εκτός από τον Αλέξανδρο τον Μέγα, έδωσε τόσους καρπούς στην ιστορία.

Έχουμε, λοιπόν, εδώ ένα απτό παράδειγμα για την κοινή πάντα πορεία της αρχαιολογίας, της ζωγραφικής και του σχεδίου, πράγμα που ευελπιστώ ότι θα συνεχιστεί για πολλούς ακόμη αιώνες.

detalle que revela la mano de quién originariamente llevó a cabo esa pieza, y eso, en la mayoría de las ocasiones se percibe por la observación de unos ojos creativos, como son los de estos dos artistas, inmersos en estos últimos años en el arte antiguo, en las expresiones artísticas del pueblo egipcio, y ahora en esta tierra de Macedonia que tantos frutos ha dado a su historia, y no sólo con Alejandro Magno.

Tenemos un ejemplo aquí de que la Arqueología y la Pintura y el Dibujo han ido siempre de la mano, y espero que así sigan durante muchas centuries.

reveal the hand of the artist who originally brought the piece to completion. This, in most cases, is perceived by observation of the creative eye, like those of these two artists, who in recent years have been immersed in ancient art, in the artistic expressions of ancient Egypt and, now, in this land of Macedonia, which has given so fruitfully of its history, and not only with the figure of Alexander the Great.

We can see through these examples that Archaeology, Painting and Drawing have always gone hand in hand, and I hope it stays that way for many centuries.

A. JÓDAR (2011) 220 X 210 cm

Γυναικεία μορφή με άνθη (λεπτομέρεια). Ακρυλικά και γραφίτης σε ξύλο.
Figura femenina con flores (detalle). Acrílico y grafito sobre madera.
Female figure with flowers (detail). Acrylic and graphite on wood.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

Σχέδιο, καλλιτεχνική έρευνα και πολιτιστική κληρονομιά.

Ricardo Marin Viadel και *Asunción Jódar Miñarro*
Πανεπιστήμιο της Γρανάδας

DECLARACIÓN

Dibujo, instalación, patrimonio.

Ricardo Marín Viadel y Asunción Jódar Miñarro
Universidad de Granada

STATEMENT

Drawing, installation, heritage.

Ricardo Marín Viadel and Asunción Jódar Miñarro
University of Granada

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.10. Γραφίτης σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.10. Grafito sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.10. Graphite on paper.

Σε πρώτο επίπεδο αριστερά, προτομή του Αίλιου Νικοπολιανού ανεγερθείσα από τον δούλο του Ζώσιμο (220-250 μ.Χ.) και δεξιά, στήλη που μνημονεύει την απελευθέρωση μιας δούλας από την κυρία της (1ος αι. μ.Χ.).

En primer término, a la izquierda, retrato de Aelius Nikopolianus erigido por su esclavo Zosimos (200-250 d.C.), y, en la derecha, estela conmemorando la liberación de un esclava por parte de su dueña (siglo I d.C.).

Foreground, left, portrait of Aelius Nikopolianus erected by his slave Zosimos (200-250 A.D.), and, right, stele commemorating the freeing of a female slave by her mistress (1st c. A.D.).

Τα ερείπια θεραπεύουν τη μνήμη μου
και με κάνουν να αμφιβάλλω για το ό,τι έχω μάθει

Antonio Carvajal Milena (2012)
αδημοσίευτοι στίχοι

Το παρόν καλλιτεχνικό-ερευνητικό πρόγραμμα είναι το αποτέλεσμα της συνάντησης που είχαμε την Πέμπτη, 23 Ιουνίου 2011, στο φωτεινό γραφείο της δρ Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, διευθύντριας του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Είδαμε τις εκθέσεις μας για την Αίγυπτο. Πάνω στο ευρύχωρο τραπέζι συνεδριάσεων υπήρχαν κάποιες σημειώσεις και σχέδια που είχαμε κάνει την προηγούμενη μέρα στο μουσείο. Η Πολυξένη μας πρότεινε ευθέως και με πειθώ: «αν ζωγραφίσετε έργα που εκτίθενται στο Μουσείο, θα μπορούσαν να εκτεθούν μαζί με τα πρωτότυπα».

Για μας η πρόκληση ήταν συναρπαστική. Πώς μπορούν να ξαναζωγραφιστούν τα κλασικά ελληνικά και ρωμαϊκά γλυπτά υπό μία σύγχρονη οπτική; Ποιες νέες εικαστικές ιδέες προκύπτουν από την έκθεση των κλασικών αυτών έργων και ποιούς καλλιτεχνικούς προβληματισμούς έχουμε να αντιμετωπίσουμε σήμερα;

Οι Μαγεμένες

Οι λέξεις και τα αντικείμενα συνοδεύουν τους ανθρώπους και μαζί τους ταξιδεύουν και μεταβάλλονται. Κάποιες εξαφανίζονται και κάποιες επιβιώνουν. Κάτω από αυτές τις συνεχείς μετακινήσεις και μετατροπές, λίγες κατορθώνουν

Las ruinas corrigen mi memoria
y me hacen dudar de lo aprendido

Antonio Carvajal Milena (2012)
versos inéditos

Este proyecto de investigación artística es el resultado del diálogo que mantuvimos, el jueves 23 de junio de 2011, con la Dra Polyxeni Adam-Veleni, directora del Museo Arqueológico de Tesalónica, en su luminoso despacho. Habíamos estado revisando nuestras exposiciones sobre Egipto. Sobre la amplia mesa de reuniones, había algunos de los apuntes y bocetos que nosotros habíamos hecho el día anterior en el museo. Polyxeni nos propuso directa y persuasivamente: “si vosotros hacéis dibujos de las obras que se exhiben en el Museo, podríamos exponer los dibujos junto a las obras originales”.

Para nosotros el reto era fascinante ¿Cómo se pueden volver a dibujar de nuevo las esculturas griegas y romanas clásicas, desde la mirada contemporánea? ¿Qué nuevas ideas visuales siguen mostrándonos esas obras clásicas sobre los problemas artísticos a los que actualmente tenemos que enfrentarnos?

Las Incantadas

Las palabras y los objetos acompañan a las personas y junto a ellas se desplazan y se transforman; algunas desaparecen, otras sobreviven. En estos constantes trasiegos y mutaciones, unas pocas logran adueñarse de un destino propio.

The ruins correct my memory
And they make me doubt what I’ve learned

Antonio Carvajal Milena, 2012
unpublished verses

This artistic research project is the result of the dialogue we had on Thursday, June 23, 2011, with Dr Polyxeni Adam-Veleni, director of the Archaeological Museum of Thessaloniki, in her luminous office.

We had been reviewing our exhibitions on Egypt. On the large conference table there were some notes and sketches which had been done the previous day in the museum. Polyxeni, directly and persuasively, proposed to us: “if you would make drawings of the works on display in the Museum, we could exhibit the drawings with the original works”.

This was a fascinating challenge for us. How can one redraw again the classical Greek and Roman sculptures from a contemporary perspective? What new visual ideas are these classical works still showing us about the artistic problems that we must face today?

Las Incantadas
(The Enchanted Ones)

Words and objects accompany people and move and transform along with them; some disappear, others survive. Through these continuing changes and mutations, a few accomplish their own destiny.

The Incantadas are four pillars of the

Στο βάθος: κάπρος. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Jabalí. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Wild boar. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.1. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.1. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.1. Graphite and coloured pencils on paper.

να αποκτήσουν έναν δικό τους προορισμό.

Οι Μαγεμένες είναι τέσσερις πεσσοί του 2ου αι. μ.Χ., ο καθένας με δύο μυθολογικές μορφές, σε φυσικό μέγεθος, λαξευμένες σε λίθο. Μία Μαινάδα που παίζει αυλό και η Νίκη, ο Διόνυσος και η Αύρα, η Αριάδνη και ένας από τους Διόσκουρους, η Λήδα και ο Γανυμήδης. Οι πεσσοί αυτοί αποτελούσαν μέρος μίας κορινθιακής κιονοστοιχίας δημόσιου κτηρίου στα νότια της Αγοράς, στη Θεσσαλονίκη. Οι οκτώ μορφές υψώνονταν πάνω σε μία κιονοστοιχία, σε ύψος άνω των 10 μέτρων.

Μέχρι τον 19ο αι. οι Μαγεμένες, εύκολα ορατές πάνω από τις στέγες των σπιτιών της εβραϊκής συνοικίας, μεταβλήθηκαν σε ένα από τα σύμβολα της πόλης κι όπως συμβαίνει με όλα τα σύμβολα, έτσι και αυτές τις συνοδεύει ένας θρύλος που πλάστηκε από τους επήλυδες κατοίκους της, καθώς η αληθινή ιστορία τους ξεχάστηκε. Σύμφωνα με τον θρύλο, οι οκτώ πέτρινες μορφές είναι η μυστική ερωτοτροπία μιας βασίλισσας, ερωτευμένης με τον Μέγα Αλέξανδρο. Κάθε βράδυ ο Αλέξανδρος, φιλοξενούμενος του βασιλιά της Θράκης, διέσχιζε την κιονοστοιχία για να συναντηθεί με την βασίλισσα. Ο βασιλιάς πληροφορήθηκε για το γεγονός και διέταξε να ρίξουν ένα ξόρκι που θα απολίθωνε όποιον περνούσε την κιονοστοιχία. Ο Αλέξανδρος, πληροφορημένος από τον μάγο του, απέφυγε να την περάσει. Εν τέλει, ήταν η βασίλισσα με τη συνοδεία της αυτή που απολιθώθηκε για πάντα (Descamps-Lequime, 2011).

Ο οθωμανικός πληθυσμός της

Las Incantadas son cuatro pilares del siglo II d.C., cada uno de ellos con dos figuras mitológicas, de tamaño natural, talladas en la piedra: Ménade tocando una flauta y Victoria, Dioniso y Aura, Ariadna y uno de los Dioscuros, Leda y Gamínedes. Estos pilares formaban parte de una columnata corintiaca en un edificio público al sur del Ágora, en la ciudad de Tesalónica. Las ocho figuras se alzaban sobre una columnata inferior, a más de diez metros de altura.

Hasta el siglo XIX, las Incantadas resultaban bien visibles por encima de los tejados de las casas del barrio judío y se convirtieron en uno de los símbolos de la ciudad. Como a todo símbolo les acompaña una leyenda: las ocho figuras de piedra son el secreto cortejo de una reina enamorada de Alejandro Magno. Todas las noches, Alejandro, huésped del rey de Tracia, atravesaba la columnata para verse con la reina. El rey fue informado y ordenó lanzar un conjuro que petrificara a quien atravesara la columnata. Alejandro, advertido por su mago, se abstuvo de cruzar; fue la reina, con su séquito, la que quedó petrificada para siempre (Descamps-Lequime, 2011).

La población otomana de la ciudad llamaba a las figuras “Suret Maleh” (figuras de ángeles), los habitantes greco-ortodoxos se referían a ellas como “Los Ídolos” y la numerosa población hispano-judía las llamaba “Las Incantadas”. Esta última denominación, en español sefardí, es la que ha prevalecido.

second century B.C., each one with two mythological figures, life-size, carved in stone: Maenad playing a flute and Victoria, Aura and Dionysus, Ariadne and one of the Dioscuri, Leda and Ganymede. These pillars were part of a Corinthian colonnade of a public building located at the south side of the Agora, in the city of Thessaloniki. The eight figures stood on a lower colonnade, more than ten meters high.

Until the nineteenth century, the Incantadas were clearly visible above the roofs of the houses in the Jewish quarter, and they became one of the symbols of the city. Like any symbol they are accompanied by legend: the eight stone figures are the secret courtship of a queen in love with Alexander the Great. Every night, Alexander, host of the king of Thrace, crossed the colonnade to meet the queen. The king was informed and ordered that a spell be cast to turn anyone who traversed the colonnade into stone. Alexander, warned by his magician, refrained from crossing. It was the queen, with her retinue, who stood petrified forever (Descamps-Lequime, 2011).

The Ottoman population of the city called the figures “Suret maleh” (figures of angels), Greek-Orthodox residents referred to them as “Idols”, and the large population of Spanish-Jewish people called them “Las Incantadas”. The latter name, in Spanish Sephardic, is the one that prevailed.

In 1864, the French antique dealer

Στο βάθος: Αφροδίτη. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.) , ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Afrodita. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Aphodrite. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

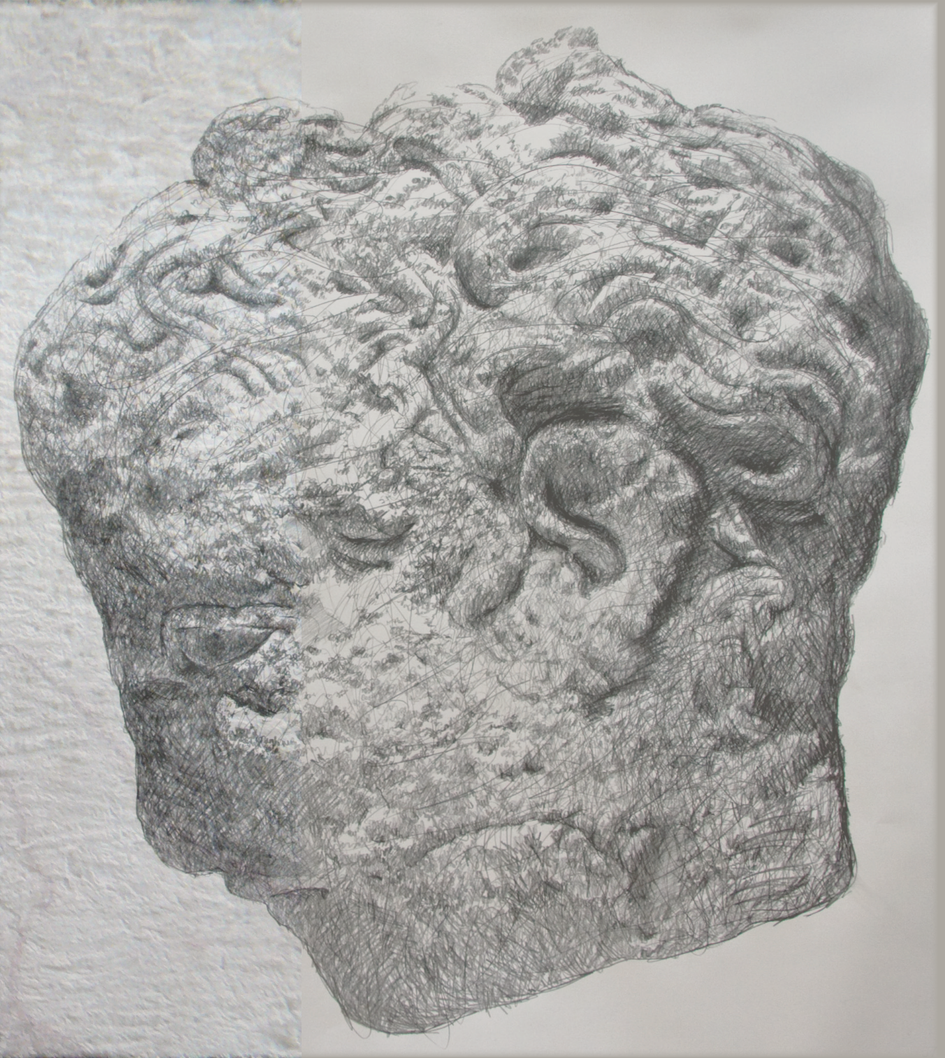

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.2. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.2. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.2. Graphite and coloured pencils on paper.

πόλης ονομάτισε τις φιγούρες αυτές «suret maleh» (οι μορφές των αγγέλων), οι ελληνορθόδοξοι κάτοικοι αναφέρονταν στις ίδιες με την ονομασία «τα είδωλα», ενώ ο πολυπληθής ισπανοεβραϊκός πληθυσμός τις αποκαλούσε «Las Incantadas». Η τελευταία ονομασία, στα ισπανο-σεφαρδίτικα, είναι αυτή που επικράτησε.

Το 1864, ο Γάλλος αρχαιοπώλης Millet αγοράσε τις Μαγεμένες από τις τουρκικές αρχές της πόλης. Αυτός είναι ο λόγος που σήμερα οι τέσσερις πεσσοί εκτίθενται στις αίθουσες, που είναι αφιερωμένες στη ρωμαϊκή τέχνη στο Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι.

Στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης, εκτίθενται αντίγραφα από τα χαρακτικά με τις Μαγεμένες, που έκαναν οι J. Stuart και N. Revett το 1752 (Adam-Veleni, 2009), στο μέγεθος των πρωτότυπων γλυπτών.

Πρόκειται για τα μοναδικά εκθέματα του Μουσείου που δεν είναι πρωτότυπα ελληνορωμαϊκά εκθέματα. Ωστόσο, η ηχηρή αυτή απουσία μας εντυπωσίασε.

Όλες οι ιστορίες και οι συγκυρίες, που συσχετίζονται με τις Μαγεμένες, την ταυτότητά τους, την προβληματική τους περιπλάνηση και κυρίως με το ίδιο τους το όνομα, που μας φέρνει τόσο κοντά σε όλους τους φορείς και στους ανθρώπους που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, μας έκαναν να υιοθετήσουμε τον συγκεκριμένο τίτλο για την έκθεσή μας.

Ο θρύλος των Μαγεμένων είναι ένα εξαίρετο παράδειγμα της πολύπλοκης

En 1864, el anticuario francés Millet compra las Incantadas a la las autoridades turcas de la ciudad, por eso los cuatro pilares se exhiben actualmente en la galerías dedicadas al arte romano en el museo del Louvre en París. En el Museo Arqueológico de Tesalónica se muestran reproducciones de los grabados de las Incantadas, con el tamaño de las esculturas originales, que realizaron J. Stuart y N. Revett en el año 1752 (Adam-Veleni, 2009).

Estas son las únicas piezas del museo que no son originales greco-romanos. A nosotros nos llamó poderosamente la atención, la destacada presencia de esta clamorosa ausencia.

Todos estas historias y circunstancias que coinciden en las Incantadas, su valor identitario, su polémica itinerancia, y sobre todo, el que su nombre propio nos fuese tan cercano a todas las instituciones y personas implicadas en el proyecto, fueron las que decidieron que adoptáramos este título para nuestra exposición.

La historia de las Incantadas es un magnífico ejemplo de la intricada mezcolanza entre épocas y lenguajes, personas y grupos humanos, intolerancias y devociones, símbolos y objetos, ciudades e instituciones, que la historia va acumulando alrededor de cada imagen.

Una investigación artística

En nuestro proyecto sobre *Las Incantadas* hemos armonizado las cualidades de la creación artística con las

Millet purchased the Incantadas from the Turkish authorities of the city, so the four pillars are now on display in the galleries devoted to Roman art at the Louvre museum in Paris.

In the Archaeological Museum of Thessaloniki reproductions of engravings of the Incantadas are displayed in the size of the original sculptures, made by J. Stuart and N. Revett in 1752 (Adam-Veleni, 2009).

These are the only objects in the museum which are not Greek or Roman originals. We were very impressed by the strong presence of this clamorous absence.

The combination of the stories and circumstances that coincide in the Incantadas, the value of identity, his controversial roaming, and above all, their own name being so close to all institutions and individuals involved in the project, was what made us decide to adopt this title for our exhibition.

The story of the Incantadas is a magnificent example of the intricate mixture between ages and languages, individuals and groups, intolerances and devotions, symbols and objects, cities and institutions, that the story builds around each visual image.

An Artistic Research

In our project on *Las Incantadas*, we harmonized the qualities of art making with the characteristics of scientific research. Artistic research in the field of visual arts

Στο βάθος: πάνθηρας. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Pantera. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Panther. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.4. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela de Oraiokastro n.4. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.4. Graphite and coloured pencils on paper.

συνύπαρξης των εποχών και των γλωσσών, των ατόμων και των ομάδων, της ανοχής και της αφοσίωσης, των συμβόλων και των αντικειμένων, των πόλεων και των θεσμών, που η ιστορία κτίζει γύρω από κάθε οπτικό ερέθισμα.

Μια καλλιτεχνική έρευνα

Στο πρόγραμμά μας για τις *Μαγεμένες*, εναρμονίσαμε τις ιδιότητες της καλλιτεχνικής δημιουργίας με τα χαρακτηριστικά της επιστημονικής έρευνας. Μια καλλιτεχνική έρευνα στον χώρο των εικαστικών τεχνών διακρίνεται, κυρίως, επειδή παράγει νέες εικαστικές εικόνες (Marín Viadel, 2005. Roldán και Marín Viadel, 2012).

Οι ομοιότητες μεταξύ της καλλιτεχνικής δημιουργίας και της καλλιτεχνικής έρευνας είναι πολλές. Οι διαφορές τους καθορίζονται, κυρίως, από τα κοινωνικά και θεσμικά πλαίσια στα οποία εμφανίζονται ξανά και ξανά. Τα κατάλληλα για την καλλιτεχνική δημιουργία μέρη είναι οι αίθουσες τέχνης, οι μπιενάλε, οι εκθέσεις, οι διαγωνισμοί και τα βραβεία. Η καλλιτεχνική έρευνα διεξάγεται στα πανεπιστήμια, στα μουσεία και σε άλλα ιδρύματα που εργάζονται με κοινό σκοπό τη δημιουργία, την εκπαίδευση και την έρευνα. Κάθε περιβάλλον επιβάλλει τις δικές του προϋποθέσεις (Jódar y Marín Viadel, 2010).

Εγκατάσταση και Τέχνη για έναν Συγκεκριμένο Τόπο

Η έννοια της εγκατάστασης είναι μία από τις πιο εξέχουσες στη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία. Αρχικά, όπως

características de la investigación científica. Una investigación artística en el ámbito de las artes visuales se distingue, fundamentalmente, porque produce nuevas imágenes visuales (Marín Viadel, 2005; Roldán y Marín Viadel, 2012).

Las semejanzas entre creación artística e investigación artística son muchas; sus diferencias vienen determinadas, principalmente, por los contextos sociales e institucionales en los que se produce una y otra. Los lugares propios de la creación artística son las galerías de arte, las bienales, las ferias, los premios y concursos. La investigación artística se produce en universidades, museos y otras instituciones que trabajan al unísono la creación, la educación y la investigación. Cada contexto, impone sus propias condiciones (Jódar y Marín Viadel, 2010).

Instalación y Arte para un Lugar Específico

El concepto de instalación es uno de los más prominentes en la creación artística contemporánea. En sus orígenes, tal y como la definió el artista norteamericano Allan Kaprow (1965), una instalación consistía en una obra realizada con cualquier tipo de objetos o materiales, que ocupaba la totalidad de un recinto, normalmente alejado de cualquier institución artística, y que el público iba transformando y reordenando aleatoriamente a medida que la recorría. En la actualidad la instalación ha derivado hacia propuestas mucho más estables y formalizadas. Por esta razón,

is distinguished mainly because it produces new visual images (Marin Viadel, 2005; Roldán & Marin Viadel, 2012).

The similarities between art making and artistic research are many; their differences are determined primarily by social and institutional contexts in which one or the other takes place. Places of art making are art galleries, biennials, fairs, prizes and competitions. Artistic research takes place in universities, museums and other institutions where creation, education and research work in unison. Each context imposes its own conditions (Jódar & Viadel Marin, 2010).

Installation and Art for a Specific Space

The concept of installation is one of the most prominent concepts of contemporary artistic production. Originally, as defined by the American artist Allan Kaprow (1965), an installation consisted of a work made with any type of objects or materials, which occupied an entire enclosure, usually away from any art institution. The installation was randomly transformed by the visitors. Nowadays, the installation has become much more stable and formalized. For this reason, our project, while maintaining the traditional term, has greater similarity to the concept of “Art for a Specific Space” as proposed by the sculptor Richard Serra (1992): the works are created to exist in a specific place, and go on to become part of the place, restructuring it, both conceptually and perceptually.

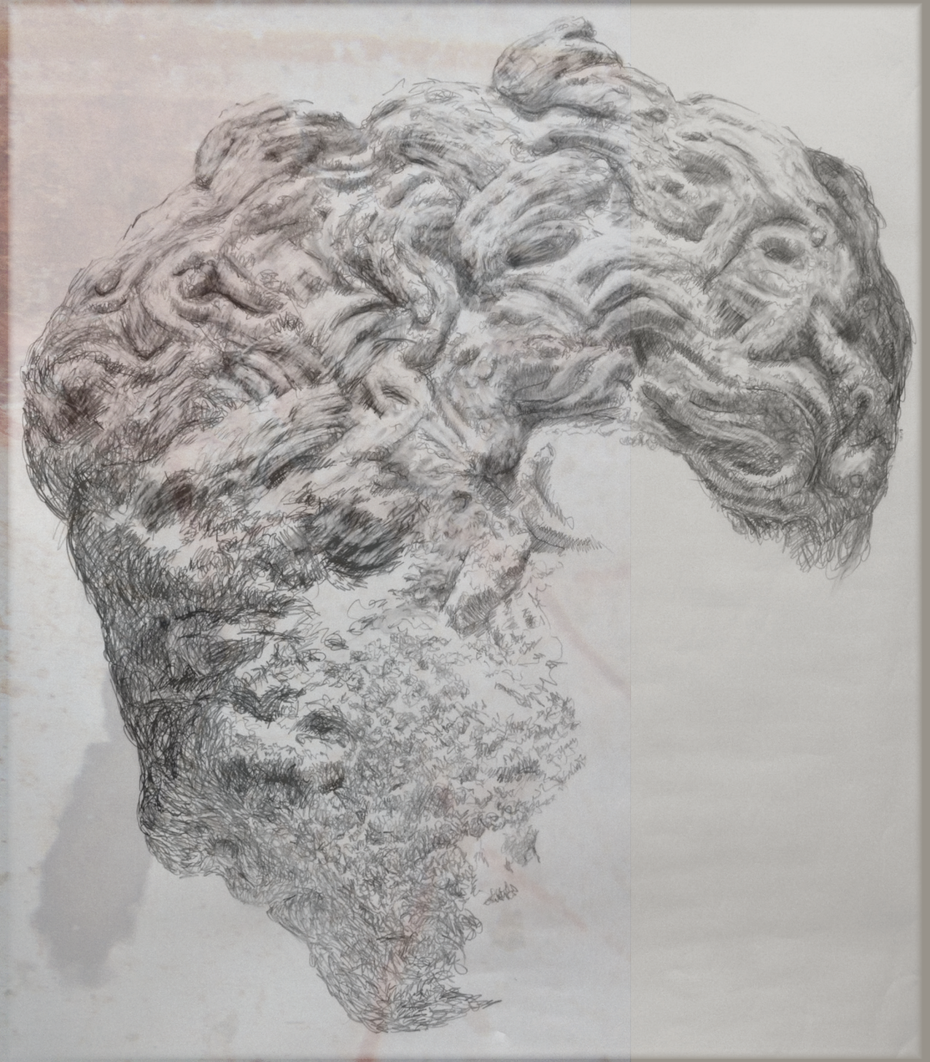

Στο βάθος: ανδρική μορφή. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (3ος- 4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Figura masculina. Detalle de la decoración de una cama de mármol de la tumba macedonia de Potidaia (siglos III-VI a.C.), al fresco seco.
Bottom: Male figure. Detail of the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (6th-3rd c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.5. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela de Oraiokastro n.5. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.5. Graphite and coloured pencils on paper.

ορίζεται από τον αμερικανό καλλιτέχνη Allan Kaprow (1965), μία εγκατάσταση αποτελείται από ένα έργο, φτιαγμένο με κάθε είδους αντικείμενα ή υλικά, το οποίο καταλαμβάνει έναν χώρο, συνήθως μη συμβατικό, τον οποίον το κοινό, διασχίζοντάς τον, μπορεί να μεταβάλλει και να αναπλάθει κατά βούληση. Σήμερα, η εγκατάσταση έχει στραφεί σε προτάσεις πολύ πιο σταθερές και ολοκληρωμένες. Για τον λόγο αυτό, το πρόγραμμά μας, παρότι διατηρεί έναν παραδοσιακό όρο, παρουσιάζει περισσότερες ομοιότητες με την έννοια «Τέχνη για έναν Συγκεκριμένο Τόπο», έτσι όπως την πρότεινε ο γλύπτης Richard Serra (1992): «τα έργα δημιουργούνται για να βρίσκονται σε έναν συγκεκριμένο χώρο και μετατρέπονται σε μέρος του αναδομώντας τον, τόσο στη σύλληψη όσο και στην πρόσληψή του».

Σχεδιάζοντας Αρχαιότητες

Στις αρχές της καλλιτεχνικής μας εκπαίδευσης, το σχέδιο ενός αρχαίου αντικειμένου ή ενός γλυπτού διαδραμάτισε έναν αξιοσημείωτο ρόλο. Σύμφωνα με την κλασική ακαδημαϊκή αντίληψη, δεκαπέντε ή δεκαέξι περίπου χρονών αρχίσαμε να σχεδιάζουμε γύψινα αντίγραφα ελληνικών και ρωμαϊκών αγαλμάτων σε σχολές καλών τεχνών και σε ιδιωτικά φροντιστήρια. Ήμασταν πεπεισμένοι ότι η ζωγραφική αντιγράφων κλασικών ελληνικών αγαλμάτων, με κάρβουνο επάνω σε χαρτί Ingres μεγάλου μεγέθους, ήταν αναγκαστικά η πρώτη και ουσιώδης άσκηση στην επίπονη διαδικασία μιας επαγγελματικής

nuestro proyecto, aunque mantiene la denominación tradicional, presenta mayores semejanzas con el concepto de “Arte para un Lugar Específico” tal y como lo propuso el escultor Richard Serra (1992): las obras son creadas para existir en un lugar preciso, y pasan a convertirse en parte del lugar, reestructurándolo, tanto conceptual como perceptivamente.

Dibujo del Antiguo

En los inicios de nuestra formación como artistas el dibujo del antiguo o de estatua jugó una función muy destacada. Siguiendo la tradición académica clásica (Pevsner, 1982), alrededor de los quince o dieciséis años comenzamos a dibujar copias en escayola de estatuas griegas y romanas, en escuelas de arte y academias privadas. Nosotros estábamos convencidos que dibujar las copias de las estatuas griegas clásicas, con carboncillo sobre papel Ingres de gran formato, era, necesariamente, el primer e imprescindible ejercicio en el arduo proceso de una formación artística profesional. De no haber sido por aquel firme convencimiento, difícilmente nos hubiéramos sometido con tanto entusiasmo a tan árida disciplina. En el contexto de las academias y escuelas de arte españolas de entonces, ninguna institución, y muy pocas personas, a título individual, ponían en cuestión este aprendizaje inicial e iniciático.

Para nosotros, uno de los grandes atractivos para volver a dibujar las estatuas grecorromanas, ha sido recuperar

Drawing the Antique

At the beginning of our training as artists, drawing the antique played a prominent role. Following the classical academic tradition (Pevsner, 1982), around the age of fifteen or sixteen years old we began to draw plaster copies of Greek and Roman statues in art schools and private academies. We were convinced that drawing a classical Greek statue, with charcoal on Ingres large format paper, was necessarily the first and most essential exercise in the arduous journey of professional artistic training. If we had not had this firm belief, we would not have subjected ourselves with so much enthusiasm to a so arid discipline. In the context of the Spanish art schools and academies of the time, no institution, and very few people individually, were questioning this initial and initiatory principle.

For us, one of the great attractions in redrawing the Greco-Roman statues has been recovering our origins. But now there are two basic differences. On one hand, the delightful advantage of having in front of us, not dusty artificially lit copies, but the original sculptures themselves. On the other hand, our youthful conviction of necessary obedience to the models of ancient academic drawing has given way to a new and innovative desire, not without some irony: why can’t a drawing of the antique become an artistic work in its own right? According to the aesthetic ideas of the fine arts academy, a drawing of the antique would never come to constitute, by itself,

Στο βάθος: μικρός Ηρακλής. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Pequeño Hércules. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Little Hercules. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.7. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.7. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.7. Graphite and coloured pencils on paper.

καλλιτεχνικής εκπαίδευσης. Χωρίς την πεποίθηση αυτή, δύσκολα θα μας είχε κυριεύσει ο ενθουσιασμός για μία τόσο μονότονη πειθαρχία. Τότε, στον χώρο των ισπανικών φροντιστηρίων και σχολείων καλών τεχνών, κανένας φορέας και ελάχιστοι άνθρωποι έθεταν υπό αμφισβήτηση, σε προσωπικό επίπεδο, την αρχική αυτή γνώση μύησης.

Για εμάς, ένα από τα μεγαλύτερα κίνητρα για να ξανασχεδιάσουμε τα ελληνορωμαϊκά γλυπτά, ήταν η ανάκτηση των δικών μας καταβολών. Τώρα όμως υπήρχαν δύο βασικές διαφορές. Από τη μία το θαυμάσιο πλεονέκτημα ότι μπροστά μας δεν είχαμε τα σκονισμένα αντίγραφα, με τον τεχνητό φωτισμό, αλλά τα πρωτότυπα γλυπτά. Από την άλλη πλευρά, η νεανική μας πεποίθηση στην αναγκαία καθυπόταξη στο μοντέλο του ακαδημαϊκού σχεδίου του αρχαίου έχει μετατραπεί σε μία νέα, καινοτόμα επιθυμία, όχι δίχως κάποια δόση ειρωνίας: γιατί ένα αρχαίο σχέδιο δεν μπορεί να μετατραπεί από μόνο του σε ένα ολοκληρωμένο καλλιτεχνικό έργο; ΄Οπως όριζε η ακαδημαϊκή αισθητική, το σχέδιο ενός αρχαίου ή ενός γλυπτού, δεν θα μπορούσε ποτέ να μετατραπεί από μόνο του σε ένα πραγματικό έργο τέχνης, γιατί εθεωρείτο μία άσκηση προπαιδευτικής εκμάθησης της ζωγραφικής εκ του φυσικού (το να ζωγραφίζεις μια ζωντανή ανθρώπινη μορφή), όμως δίχως την πολυπλοκότητα και τη φαντασία για να ανέλθει στην κατηγορία του επαγγελματικού καλλιτεχνικού έργου (Pacheco, 1990). Πράγματι, στη σύγχρονη καλλιτεχνική σκηνή δεν δουλεύεται

nuestros orígenes. Pero ahora, había dos diferencias básicas. Por un lado, la deliciosa ventaja de que ante nosotros no estaban las polvorientas copias, artificiosamente iluminadas, sino las esculturas originales. Y por otro lado, nuestra juvenil convicción en la necesaria obediencia al modelo del dibujo académico del antiguo se ha transformado en un nuevo e innovador deseo, no exento de cierta ironía: ¿por qué un dibujo del antiguo no puede llegar a convertirse en una obra artística final, por derecho propio? Tal y como prescribía la estética académica, un dibujo del antiguo o de estatua, nunca podía llegar a constituir, por sí mismo, una verdadera obra de arte, porque era considerado un ejercicio de aprendizaje, propedéutico al dibujo del natural (dibujar una figura humana viva), pero nunca lo suficiente complejo e imaginativo como para alcanzar la categoría de obra artística profesional (Pacheco, 1990). De hecho, en el panorama artístico contemporáneo no se trabaja en el dibujo de estatua o del antiguo. Y esto es un hecho bien curioso, porque a pesar de la enorme disparidad y abundancia de nuevos territorios visuales que han sido explorados o recuperados por los movimientos y tendencias artísticas desde mediados del siglo XIX, el dibujo del antiguo ha quedado siempre al margen de estos intereses. La consideración de simple y elemental ejercicio preliminar de aprendizaje, que el sistema académico tradicional otorgó al dibujo del antiguo, ha seguido prevaleciendo inconmovible (Gómez Molina, 2002).

a true work of art because it was considered a learning exercise, preparatory to life drawing (drawing a live human figure), but never complex and imaginative enough to reach the category of professional artwork (Pacheco, 1990). In fact, in the contemporary art scene one does not work on drawings of statues or of the antique. This is a very curious fact, because, despite the huge disparity and abundance of new visual territories that have been explored or retrieved by artistic movements since the mid 19th century, drawing of the antique has always remained outside of these interests. The traditional academic system gave drawing the antique the status of a simple and elementary preliminary learning exercise and this has remained unwavering (Gómez Molina, 2002).

We have endeavoured to rediscover this classic discipline in the light of the concepts of contemporary artistic production.

Verbal Interpretations and Visual Interpretations

Our project is a method of visual interpretation of the works of Greek and Roman heritage from Macedonia. Visual interpretations are a mode of interpretation, different and complementary, of verbal interpretations. The similarities and differences between the two modes of interpretation, verbal and visual, have a long history, dating back, at least, to anecdotes told by Pliny (2007), in his Natural History, about Alexander the Great and the painter Apelles. During the Renaissance and Baroque in Italy, he wrote extensively on

Στο βάθος: Λέαινα. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Leona. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Lioness. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.10. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.10. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.10. Graphite and coloured pencils on paper.

το σχέδιο του αγάλματος ή του αρχαίου, γεγονός αξιοπερίεργο, καθώς, παρά την τεράστια ποικιλία και αφθονία νέων εικαστικών χώρων που έχουν διερευνηθεί ή ανακτηθεί από τις καλλιτεχνικές τάσεις και τα κινήματα από τα μέσα του 19ου αι., το σχέδιο του αρχαίου παρέμεινε πάντα έξω από αυτές τις ανησυχίες. Η θεώρηση της απλής προκαταρκτικής άσκησης εκμάθησης, που το παραδοσιακό ακαδημαϊκό σύστημα έδωσε στο αρχαίο σχέδιο, παρέμεινε ακλόνητη (Gómez Molina, 2002).

Εμείς θελήσαμε να ξαναβρούμε την κλασική αυτήν πειθαρχία υπό το φως των εννοιών της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Λόγος και απείκαση

Το έργο μας είναι μία μορφή εικαστικής ερμηνείας των ελληνορωμαϊκών έργων της κληρονομιάς της Μακεδονίας. Οι εικαστικές ερμηνείες είναι μία διαφορετική και συμπληρωματική μορφή των λεκτικών ερμηνειών. Οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ των δύο τύπων ερμηνείας, της λεκτικής και της εικαστικής, έχουν μία μακρά ιστορία, που φτάνει, τουλάχιστον, στα ανέκδοτα που αναφέρει ο Πλίνιος (2007) στη Φυσική Ιστορία του, σχετικά με τον Μέγα Αλέξανδρο και τον ζωγράφο Απελλή. Στην Ιταλία της Αναγέννησης και του Μπαρόκ, γράφηκαν πολλά γι' αυτό το θέμα. Ο Bellori (2005), για παράδειγμα, αναφέρει ότι οι Ιταλοί καλλιτέχνες Anibale και Agostino Carracci, ήταν μέρος μίας ομάδας ανθρώπων που θαύμαζαν τη γλυπτική

Nosotros nos hemos empeñado en redescubrir esta disciplina clásica a la luz de los conceptos de la creación artística contemporánea.

Interpretaciones verbales e interpretaciones visuales

Nuestro proyecto es un modo de interpretación visual de las obras grecorromanas del patrimonio de Macedonia. Las interpretaciones visuales son un modo de interpretación diferente y complementario de las interpretaciones verbales. Las similitudes y diferencias entre ambos modos de interpretación, el verbal y el visual, tienen una larga historia, que se remonta, al menos, a las anécdotas que narra Plinio (2007) en su Historia Natural, sobre Alejando Magno y el pintor Apeles. Durante el Renacimiento y el Barroco, en Italia, se escribió profusamente sobre este tema. Por ejemplo, Bellori (2005) cuenta que los artistas italianos Anibale y Agostino Carracci formaban parte de un grupo de personas que estaban admirando el grupo escultórico de Laocoonte y su hijos. Agostino habló largo rato sobre la belleza de la obra, y notando que su hermano permanecía callado, le preguntó si es que no había comprendido la escultura. Aníbale se dio la vuelta. Agostino siguió hablando. Aníbale dibujó de memoria la estatua en la pared con toda exactitud y dirigiéndose a su hermano dijo: "los que somos pintores hablamos con las manos" (Goldstein, 1998).

this subject. For example, Bellori (2005) notes that the Italian artists Agostino and Anibale Carracci were part of a group of people who were admiring the sculpture of Laocoon and His Sons. Agostino spoke at length about the beauty of the work. Noting that his brother remained silent, he asked him if he had not understood the sculpture. Anibale turned away. Agostino continued talking. Anibale drew the statue by memory on the wall with perfect accuracy; and addressing his brother he said: we who are painters talk with our hands (Goldstein, 1998).

Ten Models

Among the wide variety of pieces shown in the permanent exhibition of the Archaeological Museum of Thessaloniki, we have chosen ten art works, five selected by each of us, for our artistic research.

Asunción has drawn interpretations of the figures of Dionysus and Victoria of the Incantadas, and a Roman female portrait with a sophisticated hairstyle characteristic of the 2nd century B.C. Besides these three drawings, she has focused on two pieces of stunning beauty, which are among the best works of Greek art. One is a delicate tombstone from Kallikrateia (440 B.C.) with an elegant bas-relief of a maiden holding a dove by the wings. The other is the Derveni crater (330-320 B.C.), bronze with a large quantity of tin, which gives a deep golden colour, representing the sacred wedding of Dionysus and Ariadne.

Στο βάθος: γυναικεία μορφή. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Figura femenina. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Female figure. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.11 (λεπτομέρεια). Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.11 (detalle). Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.11 (detail). Graphite and coloured pencils on paper.

σύνθεση του Λαοκοόντα και των γιών του. Ο Agostino μίλησε διεξοδικά για την ομορφιά του έργου και, παρατηρώντας ότι ο αδερφός του παρέμενε σιωπηλός, τον ρώτησε αν είχε κατανοήσει το γλυπτό. Ο Anibale έστρεψε το βλέμμα του αλλού. Ο Agostino συνέχισε να μιλάει. Ο Anibale ζωγράφισε από μνήμης με κάθε ακρίβεια το άγαλμα στον τοίχο και απευθυνόμενος προς τον αδερφό του είπε: «όσοι είμαστε ζωγράφοι μιλάμε με τα χέρια» (Goldstein, 1998).

Δέκα μοντέλα

Από τη μεγάλη ποικιλία των αντικειμένων που εκτίθενται στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, έχουμε επιλέξει δέκα, πέντε ο καθένας μας, γι' αυτήν την καλλιτεχνική έρευνα.

Η Asunción ερμήνευσε εικαστικά τις μορφές του Διόνυσου και της Νίκης από τις Μαγεμένες, και ένα ρωμαϊκό γυναικείο πορτρέτο με επιτηδευμένη κόμμωση, χαρακτηριστική του 2ου αι. μ.Χ. Πάνω απ' όλα όμως, επικεντρώθηκε σε δύο αντικείμενα εκθαμβωτικής ομορφιάς, που συγκαταλέγονται ανάμεσα στα καλύτερα έργα της ελληνικής τέχνης. Το ένα είναι μία λεπτοκαμωμένη ταφική στήλη από την Καλλικράτεια (440 π.Χ.) με ένα κομψό ανάγλυφο κόρης που κρατάει ένα περιστέρι από τα φτερά. Το άλλο, είναι ο κρατήρας του Δερβενίου (330-320 π.Χ.), μπρούντζινος με μεγάλη ποσότητα κασσίτερου, ο οποίος του προσδίδει ένα βαθύ χρυσαφί χρώμα, πάνω στον οποίο παρουσιάζεται ο ιερός γάμος του Διόνυσου με την Αριάδνη.

Diez modelos

De la enorme variedad de piezas que se muestran en la exposición permanente del Museo Arqueológico de Tesalónica, hemos seleccionado diez, cinco cada uno de nosotros, para esta investigación artística.

Asunción ha dibujado interpretaciones de las figuras del Dioniso y Victoria de las Incantadas, y de un retrato femenino romano con un sofisticado peinado característico del siglo II a.C.; pero, sobre todo, se ha concentrado en dos piezas de una belleza deslumbrante, que figuran entre las mejores obras del arte griego. Una es la delicada lápida funeraria procedente de Kallikrateia (440 a.C.) con el elegante bajorrelieve de una doncella que sostiene una paloma por las alas. La otra es la crátera de Derveni (330-320 a.C.), un bronce con gran cantidad de estaño, lo que le da un color dorado intenso, en la que está representada la boda sagrada de Dioniso con Ariadna. Entre las múltiples figuras humanas y de animales destacan dos Ménades de bulto redondo y otras tres, en finísimo bajorrelieve, danzando entrelazadas. El movimiento de cada una de ellas es extraordinario.

Ricardo ha preferido cinco cabezas rotas: Acrolito, copia de un original del 425-400 a.C.; Apolo (s. II d.C.); una de las cabezas masculinas de una lápida del escultor Evandros (s. I a.C.); la lápida procedente de Oraiokastro (425 a.C) y el Dioscuro de las Incantadas. En este caso no se trata de piezas muy destacadas, Among the many human and animal figures are two Maenads in the round, intertwined with three other dancing figures in delicate bas-relieve. The movement of each one of the figures is extraordinary.

Ricardo has chosen five broken heads: an acrolith, a copy of an original dated 425-400 B.C., an Apollo (2nd century A.D.), one male head of a gravestone by the sculptor Evandros (1st century B.C.), a gravestone from Oraiokastro (425 B.C.), and the Dioscorus of the Incantadas. They are not very prominent pieces, but exemplars that have been carved by different artists in different times and places. In all these works, the important thing is not the uniqueness of each one, but the recurring forms that have been achieved by a very long professional tradition. All these heads are fractured or maimed, and this disfigurement makes them highly attractive because the deterioration has not managed to break the harmony and beauty of the whole. The drawings have placed the same emphasis on fractures and damage as on the intact parts.

Pencil, Paper and Some Watercolour

All works for this exhibition are made in pencil, coloured crayons and watercolour on paper. This technique and these mediums are those associated more immediately and directly to the idea of what a drawing is (Godfrey, 1990). Only the large size of our works is unlikely for most drawings, but we had to find the right balance

Στο βάθος: αντιλόπη. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Gacela. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Gazelle. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

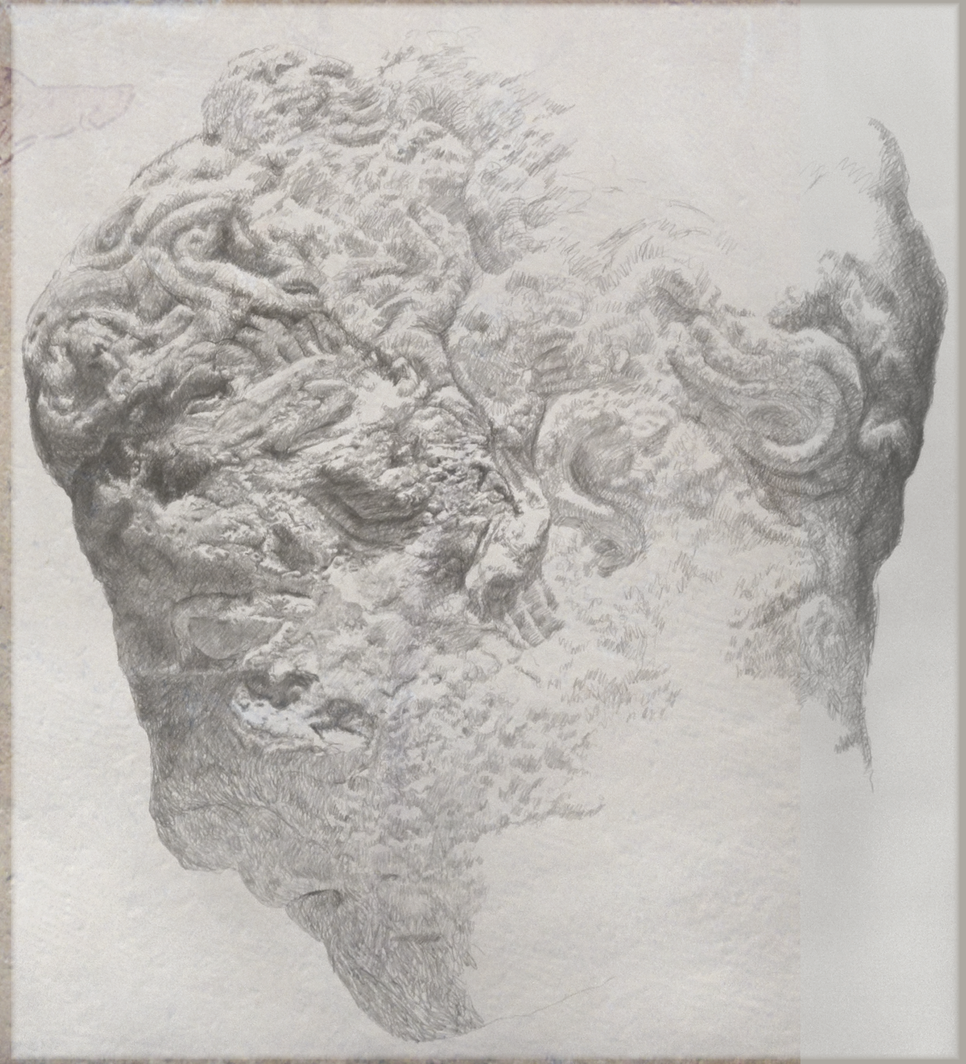

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.9. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.9. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.9. Graphite and coloured pencils on paper.

Ανάμεσα στις πολλές μορφές ανθρώπων και ζώων, εξάρονται δύο ολόσωμες Μαινάδες και σε λεπτότατο ανάγλυφο άλλες τρεις, που χορεύουν με τα χέρια ενωμένα. Η κάθε τους κίνηση είναι θαυμάσια.

Ο Ricardo επέλεξε πέντε αποτμήματα κεφαλών: ένα ακρόλιθο άγαλμα, αντίγραφο ενός πρωτότυπου του 425-400 π.Χ., τον Απόλλωνα (2ο αι. μ.Χ.), μία από τις ανδρικές κεφαλές του ταφικού ανάγλυφου του γλύπτη Εύανδρου (1ος αι. π.Χ.), την ταφική στήλη από το Ωραιόκαστρο (425 π.Χ.) και τον Διόσκουρο από τις Μαγεμένες. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν πρόκειται μόνο για μοναδικά εκθέματα αλλά και για μοντέλα που δημιουργήθηκαν από πολύ διαφορετικούς καλλιτέχνες, σε διαφορετικές εποχές και μέρη. Στα έργα αυτά το σημαντικό δεν είναι η μοναδικότητά τους, αλλά οι εκλεπτυσμένες μορφές από μια μακρά επαγγελματική παράδοση. Όλες αυτές οι κεφαλές σώζονται αποσπασματικά και αυτή η έλλειψη τις κάνει ιδιαίτερα ελκυστικές, καθώς η φθορά δεν κατάφερε να μειώσει την αρμονία και την ομορφιά του συνόλου. Τα έργα μας δίνουν την ίδια έμφαση τόσο στις ρωγμές και στα θραύσματα, όσο και στα τμήματα που παραμένουν ακέραια.

Μολύβι, χαρτί
και λίγο από υδατογραφία

Όλα τα έργα της έκθεσης είναι υδατογραφίες σε χαρτί με μολύβι από γραφίτη και χρωματιστά μολύβια. Αυτή η τεχνική συνδέεται πιο άμεσα με την ιδέα της ιχνογραφίας (Godfrey, 1990). Η πρωτοτυπία

sino de modelos que han sido tallados por artistas muy diferentes en diferentes épocas y lugares. En estas obras lo importante no es la singularidad de cada una, sino las formas recurrentes que han sido depuradas por un tradición profesional muy prolongada. Todas estas cabezas están fracturadas o mutiladas, y esa desfiguración las hace enormemente atractivas porque el deterioro no ha logrado romper la armonía y hermosura del conjunto. Los dibujos han puesto el mismo énfasis en la fracturas y desperfectos como en las partes intactas.

Lápiz, papel y un poco de acuarela

Todas las obras para esta exposición están hechas con lápiz grafito, lápices de colores y acuarela, sobre papel. Esta técnica y este soporte son los que se asocian de forma más inmediata y directa a la idea de lo que es un dibujo (Godfrey, 1990). Únicamente el gran tamaño de nuestras obras resulta improbable en la mayoría de dibujos, pero nosotros teníamos que buscar la proporción adecuada entre el conjunto de las obras de arte que se exhiben en el museo, las propias características arquitectónicas del edificio, y nuestros dibujos. Además, al ampliar las dimensiones de nuestros modelos hemos querido subrayar la idea de la compleja densidad visual que puede encontrarse en cada figura y en cada fragmento de las obras grecorromanas que hemos dibujado.

Hemos querido ceñirnos a una de las técnicas más simples y directas para

between all the works of art exhibited in the museum, the architectural characteristics of the building, and our drawings. Moreover, by expanding the size of our models we wanted to stress the idea of complex visual density that can be found in every figure and every fragment of the Greco-Roman works that we drew.

We wanted to stick to one of the most simple and straightforward techniques in constructing a visual image: pencil on paper. This decision was due to two reasons: first, we wanted to establish a strong contrast between the strength, firmness and durability of the stone or bronze of the original classical masterpieces, against the fragility of our drawings; furthermore, from our point of view, a return to drawing with pencil on paper reinforces the idea of returning to the original simplicity of the first steps of artistic learning.

Today, we have a very wide variety of media and technologies for creating highly sophisticated visual art images; however, we think that everything that can be said in visual arts is possible to say with pencil and paper.

Drawing Today

Drawing the same motive again and again is to focus on what the drawing is (Hokcney, 2011). Our way of working is to draw the same identical thing several times, and to do it in the same way each time. Our purpose is not to make an inventory of different graphic techniques, nor do we want to explore different

Στο βάθος: Διόνυσος. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Dioniso. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Dionysus. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.12 (λεπτομέρεια). Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.12 (detalle). Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.12 (detail). Graphite and coloured pencils on paper.

των έργων μας έγκειται στο μεγάλο τους μέγεθος, τουλάχιστον για την πλειονότητα των σχεδίων. Έπρεπε, ωστόσο, να βρούμε την κατάλληλη αναλογία ανάμεσα στη σύνθεση των έργων που εκτίθενται στο μουσείο, στα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του κτηρίου και στα σχέδιά μας. Επιπλέον, με την αύξηση των διαστάσεων των μοντέλων μας, θελήσαμε να τονίσουμε την ιδέα της σύνθετης εικαστικής έντασης του κάθε έργου και του κάθε ελληνορωμαϊκού μαρμάρινου γλυπτού αποτμήματος που έχουμε ζωγραφίσει.

Για να δημιουργήσουμε μία εικόνα καταλήξαμε σε μια από τις πιο απλές και άμεσες τεχνικές: το μολύβι σε χαρτί. Η απόφαση αυτή οφείλεται σε δύο λόγους. Από τη μία πλευρά, θελήσαμε να δημιουργήσουμε μία ισχυρή αντίθεση μεταξύ της δύναμης, της στερεότητας και της ανθεκτικότητας του λίθου ή του μπρούντζου των πρωτότυπων κλασικών έργων, σε σχέση με το εύφθαρτο των γλυπτών. Από την άλλη πλευρά, υπό την δική μας οπτική, η επιστροφή στη ζωγραφική με μολύβι σε χαρτί, ενισχύει την ιδέα της επιστροφής στην αρχική απλότητα των πρώτων βημάτων της καλλιτεχνικής μάθησης.

Στη σημερινή εποχή υπάρχει μία ευρεία ποικιλία μέσων και εξαιρετικά εξεζητημένων τεχνολογιών για τη δημιουργία εικαστικών έργων. Ωστόσο, εμείς πιστεύουμε

construir una imagen visual: el lápiz sobre papel. Esta decisión obedece a dos razones. Por una parte, hemos querido establecer un marcado contraste entre la solidez, la rotundidad y la durabilidad de la piedra o del bronce de las obras clásicas originales, frente a la fragilidad del dibujo. Por otra parte, porque, desde nuestro punto de vista, regresar al dibujo de lápiz sobre papel, refuerza la idea de volver a la simplicidad originaria de los primeros pasos del aprendizaje artístico.

Actualmente, disponemos de una muy amplia variedad de medios y tecnologías altamente sofisticadas para la creación artística de imágenes visuales; pero nosotros pensamos que todo lo que se puede decir en artes visuales, se puede decir con lápiz y papel.

Dibujar hoy

Dibujar una y otra vez el mismo motivo es concentrarse en lo que es el dibujo (Hokcney, 2011). Nuestro modo de trabajar consiste en dibujar varias veces el mismo e idéntico asunto, y además hacerlo de la misma manera. Nuestro propósito no es hacer un inventario de diferentes técnicas gráficas, ni tampoco queremos explorar distintas posibilidades de trazos y gestos. Todos los dibujos siempre los hacemos sobre el mismo tipo de papel, y

possibilities of strokes or gestures. All our drawings are always made on the same type of paper, and there are small variations, if any, in the way we use pencils or watercolours. The kinds of lines we draw are nearly identical in all of the works by each one of us.

Probably the only technical difficulty of our drawings is to make each stroke definitive. There are no crosses between lines, in order to avoid dirtying the clarity with which each occurs. The erased areas are not a correction to redraw over, but a surface as valuable as the drawn surfaces.

The basic idea is to return, repeatedly, to the same visual problem, with the same tools and the same intentions. This is not copying the same drawing several times, but redrawing the same image over and over again, always in the same way, concentrating only on drawing. We want to deepen the existing differences in each drawing, to the point of subjecting them to the same rigorous standards that we impose on ourselves. For if you are serious about looking and drawing, you cannot see the same thing twice, nor redraw the same thing twice.

At the end of this process, the same initial question resurfaces: What does drawing mean today?

Στο βάθος: ταύρος. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Toro. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la macedonia tumba de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Bull. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2012) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.13. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.13. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.13. Graphite and coloured pencils on paper.

ότι στις εικαστικές τέχνες οτιδήποτε μπορεί να ειπωθεί με μολύβι και χαρτί.

Η ζωγραφική σήμερα

Ζωγραφίζοντας, ξανά και ξανά, το ίδιο θέμα, επικεντρώνεσαι στον χαρακτήρα του έργου (Hokcney, 2011). Ο δικός μας τρόπος εργασίας συνίσταται στο να ζωγραφίζεις ξανά και ξανά το ίδιο έργο και, επιπλέον, με τον ίδιο τρόπο. Σκοπός δεν είναι να κάνουμε έναν κατάλογο διαφορετικών ζωγραφικών τεχνικών, ούτε να διερευνήσουμε διαφορετικές δυνατότητες σε χαράξεις και εκφράσεις. Όλα τα σχέδια γίνονται πάντα στο ίδιο είδος χαρτιού, ενώ είναι ελάχιστες οι ποικιλίες στον τύπο των μολυβιών και των υδατογραφιών που χρησιμοποιούμε. Η χάραξη των γραμμών είναι σχεδόν πανομοιότυπη σε όλα μας τα έργα.

Ίσως, η μοναδική τεχνική δυσκολία που συναντάμε στα σχέδια αυτά είναι να κατορθώσουμε η κάθε χάραξη να είναι η τελική. Δεν υπάρουν διασταυρώσεις μεταξύ των γραμμών για να μην χάνεται η διαύγεια με την οποία εκδηλώνεται η κάθε μία. Οι περιοχές όπου σβήστηκε, δεν αποτελούν μία διορθωτική επανάληψη της χειρονομίας επάνω τους, αλλά χρησιμοποιούνται ως ζωγραφισμένη επιφάνεια.

Η βασική ιδέα είναι να επιστρέψουμε, επανειλημμένα, στο ίδιο εικαστικό πρόβλημα, με τα ίδια εργαλεία και τις ίδιες προθέσεις. Δεν πρόκειται για πολλαπλή αντιγραφή του ίδιου σχεδίου, αλλά για επανάληψη της απόδοσης του ίδιου θέματος, ξανά και

apenas si hay pequeñas variaciones en el tipo de lápices o acuarelas que usamos. La grafía de las líneas es prácticamente idéntica en todas las obras de cada uno de nosotros.

Probablemente, la única dificultad técnica de estos dibujos es conseguir que cada trazo sea definitivo. No hay cruces entre líneas, para evitar ensuciar la nitidez con la que se manifiesta cada una. Las zonas en las que se ha borrado, no son una rectificación para volver a dibujar encima, sino para usar lo borrado como superficie dibujada.

La idea fundamental es volver, reiteradamente, al mismo problema visual, con los mismos instrumentos y con las mismas intenciones. No se trata de copiar varias veces el mismo dibujo, sino de volver a dibujar el mismo dibujo, una y otra vez, siempre de la misma manera, únicamente concentrados en el dibujo. Queremos profundizar en las diferencias que presenta cada dibujo, aun sometiéndolos todos ellos a las mismas rigurosas normas que nos autoimponemos. Si te tomas en serio mirar y dibujar, no es posible ver lo mismo dos veces seguidas, ni tampoco volver a dibujarlo igual.

Al final de todo este proceso reaparece la misma pregunta inicial: ¿qué significa dibujar hoy?

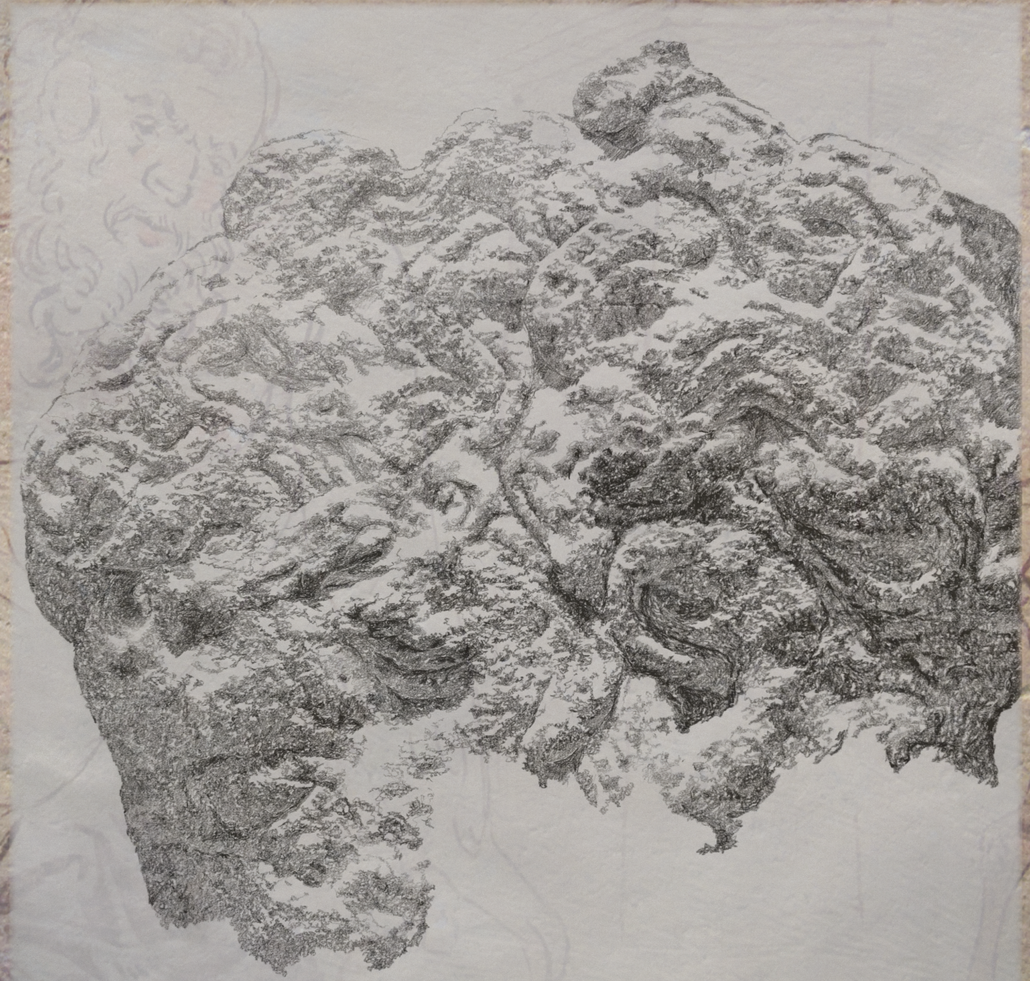

Στο βάθος: Παπποσειληνός. Λεπτομέρεια διακόσμησης μαρμάρινης κλίνης από τον μακεδονικό τάφο της Ποτίδαιας (4ος αι. π.Χ.), ξηρή υδατογραφία.
Fondo: Paposileno. Detalle de la decoración de una cama de mármol en la tumba macedonia de Potidaia (siglo IV a.C.), al fresco seco.
Bottom: Papposilenus. Detail from the decoration of a marble bed from the Potidaia macedonian tomb (4th c. B.C.), painting in fresco secco technique.

R. MARÍN VIADEL (2013) 150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.15. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.15. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.15. Graphite and coloured pencils on paper.

ξανά, πάντα με τον ίδιο τρόπο και με την προσοχή επικεντρωμένη μόνο στο σχέδιο. Θέλουμε να εμβαθύνουμε στις διαφορές που παρουσιάζει το κάθε σχέδιο, ακόμη και αν υποβάλλουμε όλα αυτά τα έργα στους ίδιους αυστηρούς κανόνες που αυτοεπιβάλλουμε. Η συστηματική παρατήρηση και ο σχεδιασμός ακόμη και του ίδιου θέματος οδηγεί σε διαφορετικό αποτέλεσμα κάθε φορά, έστω κι αν ο καλλιτέχνης ζωγραφίσει με τον ίδιο τρόπο.

Στο τέλος όλης αυτής της διαδικασίας, επανέρχεται το ίδιο αρχικό ερώτημα: «Τί σημαίνει, άραγε, να ζωγραφίζεις στη σύγχρονη εποχή;».

Βιβλιογραφία / Referencias / References

Adam-Veleni, P. (2009). *Macedonia – Thessaloniki from the exhibits of the Archaeological Museum*. Athens: Archaeological Receipts Fund Publication Department.

Descamps-Lequime, S. (dir.) (2011). *Au royaume d'Alexandre le Grand. La Macédoine antique*. París: Louvre.

Bellori, G. P. (2005). *Vidas de pintores*. Torrejón de Ardoz: Akal.

Godfrey, T. (1990). *Drawing today : draughtsmen in the eighties*. Oxford: Phaidon.

Goldstein, C. (1988). *Visual fact over verbal fiction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gómez Molina, J. J. (coordinador) (2002) *Estrategias del dibujo en el arte contemporáneo*. Madrid: Cátedra.

Hockney, D. (2011). *El gran mensaje. Conversaciones con Martin Gayford*. Madrid: La Fábrica.

Jódar, A., y Marín Viadel, R. (2010) *Los dibujos del tiempo. Impresiones del templo de Edfú*. Granada: CajaGranada.

Kaprow, A. (1965). *Environments, Assemblages and Happenings*. New York: Harry N. Abrams.

Marín Viadel, R.(coordinador) (2005). *Investigación en educación artística*. Granada: Universidad de Granada.

Pachecho, F. (1990) *El arte de la pintura*. Madrid: Cátedra.

Pevsner, N. (1982) *Academias de arte. Pasado y presente*. Madrid: Cátedra.

Plinio Segundo, C. (2007). *Historia natural*. Madrid: Cátedra.

Roldán, J., y Marín Viadel, R. (2012) *Metodologías Artísticas de Investigación en Educación*. Archidona: Aljibe.

Serra, R. (1992). The Yale Lecture. En Ch. Harrison y P. Wood (eds.) *Art in theory. 1900-1990. An Anthology of Changing Ideas.* (1124-1127). Oxford: Blackwell

Στο βάθος: ανθέμιο από το Δερβένι (τέλος του 4ου αι. π.Χ.)
Fondo: Palmeta procedente de Derveni (final de siglo IV – principios del siglo III a.C.)
Bottom: Palmette from Derveni (late 4th - early 3rd c. B.C.)

R. MARÍN VIADEL (2012)
150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.6. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.6. Grafito y lápices de color sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.6. Graphite and coloured pencils on paper.

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

LA INSTALACIÓN

THE INSTALLATION

A. JÓDAR

(2012)

175 X 90 cm

Στήλη της Καλλικράτειας, απόδοση σε κόκκινο και *στήλη κόρης από το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης, απόδοση σε γαλάζιο.* Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Estela de Kallikrateia en rosa, y *estela de una niña en el museo Metropolitano de Arte de Nueva York, en azul.* Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Stele from Kallikrateia in rose, and *stele of a girl in the Metropolitan Museum of Art of New York, in blue.* Coloured pencils and watercolour on paper.

Σε πρώτο επίπεδο, δεξιά, κεφαλή του Απόλλωνος (μέσα του 2ου αι. π.Χ.)

En primer término,derecha, cabeza de Apolo (mitad del siglo II d.C.)

Foreground, right side, head of Apollo (mid 2nd c. A.D.)

R. MARÍN VIADEL
(2012)
150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.10 (αριστερά) και *αρ.1* (στο βάθος). Γραφίτης σε χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.10 (izquierda), y *n.1* (fondo). Grafito sobre papel.
Stele from Oraiokastro n.10 (left), and *n.1* (bottom). Graphite on paper.

Προτομή του Αίλιου Νικοπολιανού ανεγερθείσα από τον δούλο του Ζώσιμο (220-250 μ.Χ.)

Retrato de Aelius Nikopolianus erigido por su esclavo Zosimos (200-250 d.C.)

Portrait of Aelius Nikopolianus erected by his slave Zosimos (200-250 A.D.)

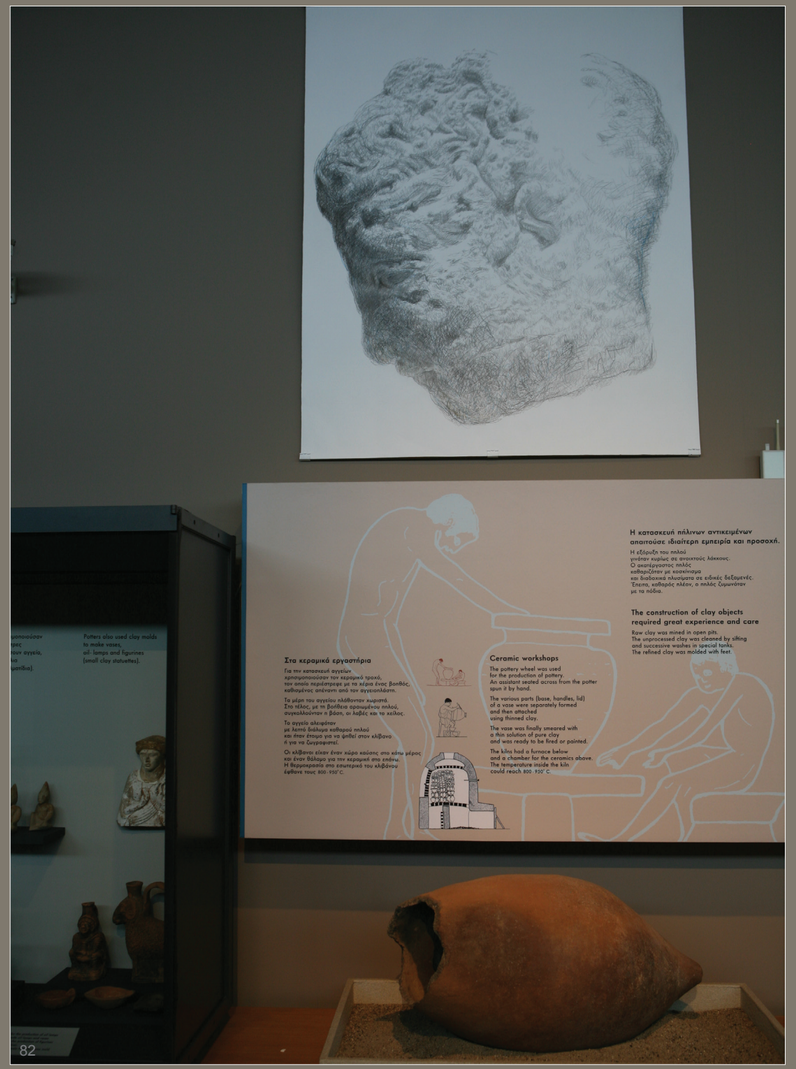

Αίθουσα στη μόνιμη έκθεση για τη Μακεδονία, θεματική της εργαστηριακής παραγωγής.

Sala de la exposición permanente de Macedonia, sección de la producción de talleres.

Room of the permanent exhibition for Macedonia, section of the workshop production.

R. MARÍN VIADEL
(2012)
150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ. 7 (προηγούμενη σελίδα) και *αρ. 5.* Γραφίτης σε χαρτί.

Estele del Oraiokastro n.7 (página anterior), y *Oraiokastro n. 5.* Grafito sobre papel.

Stele from Oraiokastro n.7 (previous page), and *Oraiokastro n.5.* Graphite on paper.

R. MARÍN VIADEL
(2012)
150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ. 3. Γραφίτης σε χαρτί.

Estela del Oraiokastro n.3. Grafito sobre papel.

Stele from Oraiokastro n.3. Graphite on paper.

Ταφικές στήλες. Στο κέντρο, αυτή του Ονήσιμου και της οικογένειάς του, από τον Άγιο Βασίλειο Λαγκαδά (150-180 π.Χ.)

Lápidas funerarias. En el centro, la de Onessimos y su familia procedente de Aghios Vassileios, Lanagadas (150-180 a.C.)

Gravestones. Centre, funerary relief of Onessimos and his family from Aghios Vassileios, Lanagadas (150-180 A.D.)

R. MARÍN VIADEL
(2012)
150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ. 6 (λεπτομέρεια). Γραφίτης και υδατογραφία σε χαρτί.

Estela del Oraiokastro n.6 (detalle). Grafito y acuarela sobre papel.

Stele from Oraiokastro n.6 (detail). Graphite and watercolour on paper.

Μαρμάρινη τράπεζα με Διόνυσο και πάνθηρα στη βάση, από την Κασσάνδρεια (Ποτίδαια) Χαλκιδικής (1ος αι. π.Χ.)

Mesa de mármol con Doniso y pantera en el soporte, procedente de Kassandreia (Potidaia), Calcídica (siglo I a.C.)

Marble table with Dionysus and panther as a support base, from Kassandreia (Potidaia), Chalkidiki (1st c. A.D.)

R. MARÍN VIADEL
(2012)
150 X 120 cm

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ. 3 (προηγούμενη σελίδα) και *αρ. 4*. Γραφίτης σε χαρτί.

Estela del Oraiokastro n.3 (página anterior), y *n. 4*. Grafito sobre papel.

Stele from Oraiokastro n.3 (previous page), and *n.4*. Graphite on paper.

Αριστερά: ταφική στήλη από το Ωραιόκαστρο (450-425 π.Χ.). Κέντρο: ταφική στήλη με ανθρώπινες μορφές ενός μνημείου από το Δερβένι (περ. 30 π.Χ.). Δεξιά: μαρμάρινες θύρες από τον τάφο της Αγίας Παρασκευής (περ. τέλη του 4ου αι. π.Χ.)

Izquierda: Lápida procedente de Oraiokastro (450-425 a.C.); centro: Lápida con figuras humanas de un monumento funerario procedente de Derveni (c. 30 a.C.); derecha: Puertas de mármol de la tumba de Aghia Paraskevi (c. final siglo IV a.C.)

Left: Funerary stele from Oraiokastro (450-425 B.C.); centre: Relief slabs with human figures of a grave monument from Derveni (c. 30 B.C.); right: Marble doors from the tomb of Aghia Paraskevi (c. end 4th B.C.)

Στήλη από το Ωραιόκαστρο αρ.11, αρ.12, αρ.13 και *αρ.14*. Γραφίτης στο χαρτί.
Estela del Oraiokastro n.11, n.12, n.13, y *n.14.* Grafito sobre papel.
Stele from Oraiokastro n. 11, n.12, n.13, and *n.14*. Graphite on paper.

Μαρμάρινες θύρες από τον τάφο της Αγίας Παρασκευής (περ. τέλη του 4ου αι. π.Χ.). Επόμενη σελίδα, ταφικό ανάγλυφο του Αγήνορα από την Ακανθο (περ. 400 π.Χ.)

Puertas de mármol de la tumba de Aghia Paraskevi (c. final siglo IV a.C.). Página siguiente, lápida sepulcral de Agenor procedente de Akantos (c. 400 a.C.)

Marble doors from the tomb of Aghia Paraskevi (c. end 4th c. B.C.). Next page, funerary relief of Agenor from Akanthos (c. 400 B.C.)

R. MARÍN VIADEL
(2012)
140 X 95 cm

Απόλλων αρ. 1. Γραφίτης στο χαρτί.
Apolo n.1. Grafito sobre papel.
Apollo n.1. Graphite on paper.

Προηγούμενη σελίδα
En la página anterior
Previous page

R. Marín Viadel
(2012)
130 X 88 cm

Απόλλων αρ. 7, αρ. 8, αρ. 9 και *αρ. 10.* Γραφίτης σε χαρτί.
Apolo n. 7, n. 8, n. 9, y *n.10.* Grafito sobre papel.
Apollo n. 7, n. 8, n.9, and *n.10.* Graphite on paper.

Απόλλων. Κεφαλή σε κόκκινο φόντο (μέσα του 2ου αι. μ.Χ.)

Apolo. Cabeza sobre fondo rojo (mitad siglo II d.C.)

Apollo. Head on red background (mid 2nd c. A.D.)

R. MARÍN VIADEL (2012) 140 X 95 cm

Εύανδρος αρ. 1 (λεπτομέρεια). Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.

Evandros n.1 (detalle). Grafito y lápices de color sobre papel.

Evandros n.1 (detail). Graphite and coloured pencils on paper.

Επόμενη σελίδα / En la página siguiente / Next page

R. Marín Viadel (2012) 130 X 88 cm

Εύανδρος αρ. 5 και *αρ. 6. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.*

Evandros n.5, y *n. 6.* Grafito y lápices de colores sobre papel.

Evandros n. 5, and *n. 6.* Graphite and coloured pencil on paper.

Κάτω, από αριστερά προς τα δεξιά: δύο ταφικές στήλες από το νεκροταφείο του Δερβενίου. Η πρώτη με γυναικείες μορφές (κυρίες με τις δούλες), η επόμενη με δύο ανδρικές μορφές, κεφάλι αλόγου και δέντρο με φίδι. Και οι δύο είναι έργα του γλύπτη Εύανδρου, γιου του Εύανδρου, από την πόλη της Βέροιας (μέσα του 1ου αι. π.Χ.). Γυναικεία μορφή, που φέρει χιτώνα και ιμάτιο, με περίτεχνη κόμμωση, από τον Κοπανό Νάουσας (τέλη του 4ου αι. μ.Χ.). Άγαλμα γηραιού άνδρα, που φέρει ιμάτιο, από τη Θεσσαλονίκη (τέλη του 2ου αι. π.Χ.)

Abajo, de izquierda a derecha: Dos lápidas funerarias del cementerio de Derveni, una con cuatro figuras femeninas (señoras con sus sirvientas), y la otra con dos figuras masculinas, la cabeza de un caballo y un árbol con una serpiente; las dos fueron hechas por el escultor Evandros, hijo de Evandros, de la ciudad de Veroia (mitad siglo I a.C.). Retrato de una mujer vistiendo 'chiton' (camisa) e 'himation' (manto), con un peinado muy elaborado, procedente de Kopanos, Naousa (final del siglo IV d.C.). Estatua de un hombre viejo vistiendo un 'himation', procedente de Tesalónica (final del siglo II a.C.)

Bottom, from left to right: Two relief slabs from a grave monument in the Derveni cemetery, the first shows four female figures (ladies with their servants), the following shows two male figures, the head of a horse and a tree with a snake; both they are made by the sculptor Evandros, son of Evandros, from the city of Veroia. (mid 1st c. B.C.). Female figure, wearing a 'chiton' (tunic) and 'himation' (cloak); she has an elaborate hairstyle, from Kopanos, Naousa (late 4th c. A.D.). Statue of an old man wearing a 'himation', from Thessaloniki (late 2nd c. B.C.)

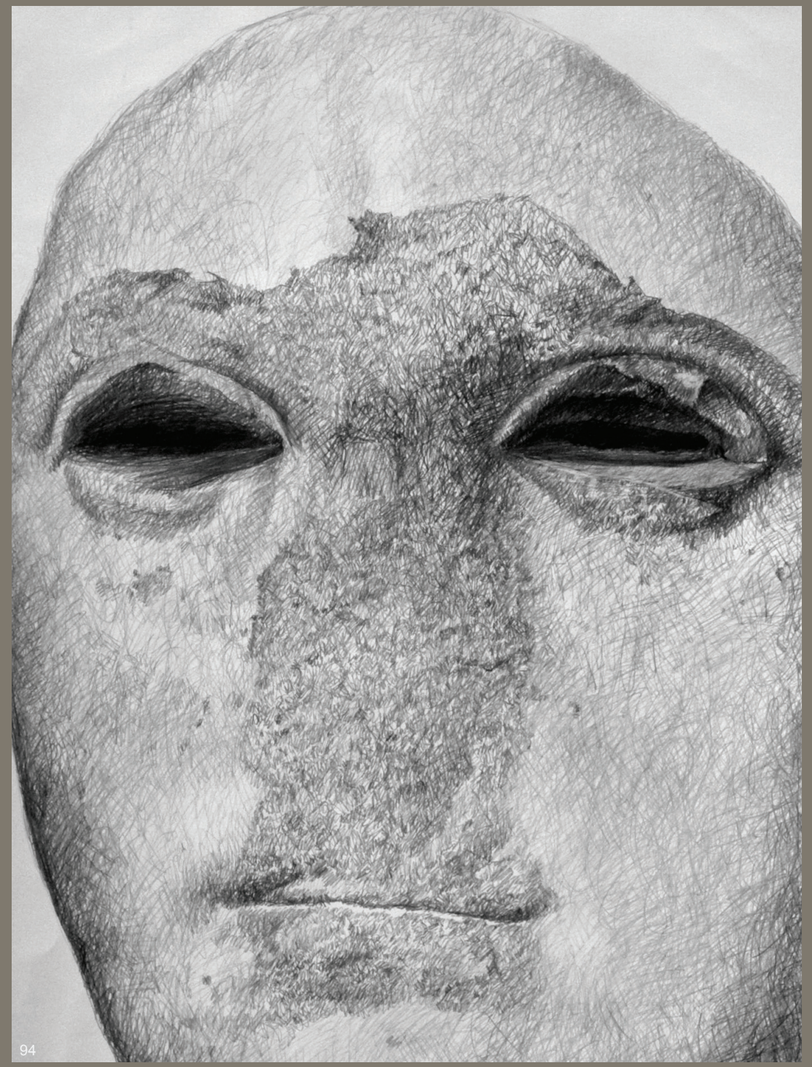

R. MARÍN VIADEL
(2012)
140 X 85 cm

Ακρόλιθο άγαλμα αρ.1 (προηγούμενη σελίδα, λεπτομέρεια). *Ακρόλιθο άγαλμα αρ.1, αρ. 2, αρ.3, αρ.4, αρ. 5 και αρ. 6.* Γραφίτης σε χαρτί.

Acrolito n.1 (página anterior, detalle). Acrolito n.1, n.2, n.3, n.4, n.5, y n.6. Grafito sobre papel.

Acrolith n.1 (previous page, detail). *Acrolith n.1, n. 2, n.3, n.4. n. 5, and n. 6.* Graphite on paper.

Κέντρο, από αριστερά προς τα δεξιά: ταφικό ανάγλυφο, δύο προτομές μέσα σε κυκλικό πλαίσιο (τέλη του 1ου αι μ.Χ.), ταφικό ανάγλυφο του Λ. Κορνήλιου, με καθιστή γυναίκα και όρθιο άνδρα (περ. 50 π.Χ.) και αμφίπλευρο ταφικό ανάγλυφο (160-180 μ.Χ.).

En el centro, de izquierda a derecha: Relieve funerario, marco circular con dos bustos (final del siglo I); relieve funerario de L. Cornelius, con una mujer sentada y un hombre de pie (c. 50 a.C.), y relieve funerario tallado por ambos lados (160-180 d.C.).

Centre, from left to right: Funerary relief, two busts within a circular frame (late 1st c. A.D.); funerary relief of L. Cornelius, a seated woman and a standing man (c. 50 B.C.), and two-sided funerary relief (160-180 A.D.).

R. MARÍN VIADEL *Ακρόλιθο άγαλμα, απόδοση με χρώμα αρ. 9* (λεπτομέρεια). Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
(2012) *Acrolito de color n. 9* (detalle). Grafito y lápices de color sobre papel.
190 X 120 cm *Coloured Acrolith n.9* (detail). Graphite and coloured pencils on paper.

R. MARÍN VIADEL
(2012)
140 X 85 cm

Ακρόλιθο άγαλμα, απόδοση με χρώμα αρ. 2, αρ.3 και *αρ. 4*. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
Acrolito de color n. 2, n. 3, y *n. 4.*
Grafito y lápices de color sobre papel.
Coloured Acrolith n. 2, n. 3, and *n. 4.*
Graphite and coloured pencils on paper.

Ταφικό ανάγλυφο με δύο όψεις
(περ. 160-180 μ. Χ.)

Relieve funerario tallado por ambos lados
(c. 160-180 d.C.)

Two-sided funerary relief
(c. 160-180 A.D)

R. MARÍN VIADEL
(2012)
150 X 92 cm

Ακρόλιθο άγαλμα, απόδοση με χρώμα αρ.5 και *αρ.6.* Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.

Acrolito color n.5, y *n.6.* Grafito y lápices de color sobre papel.

Coloured Acrolith n.5, and *n.6.* Graphite and coloured pencils on paper.

Κορμός ΄Ατλαντος από την Αγορά της Θεσσαλονίκης. Στο βάθος, χαρακτικά των Μαγεμένων.

Torso de un Atlante, procedente del ágora de Tesalónica. Al fondo, los grabados de las Incantadas.

Torso of an Atlas from the Agora of Thessaloniki. Background, engravings of the Incantadas.

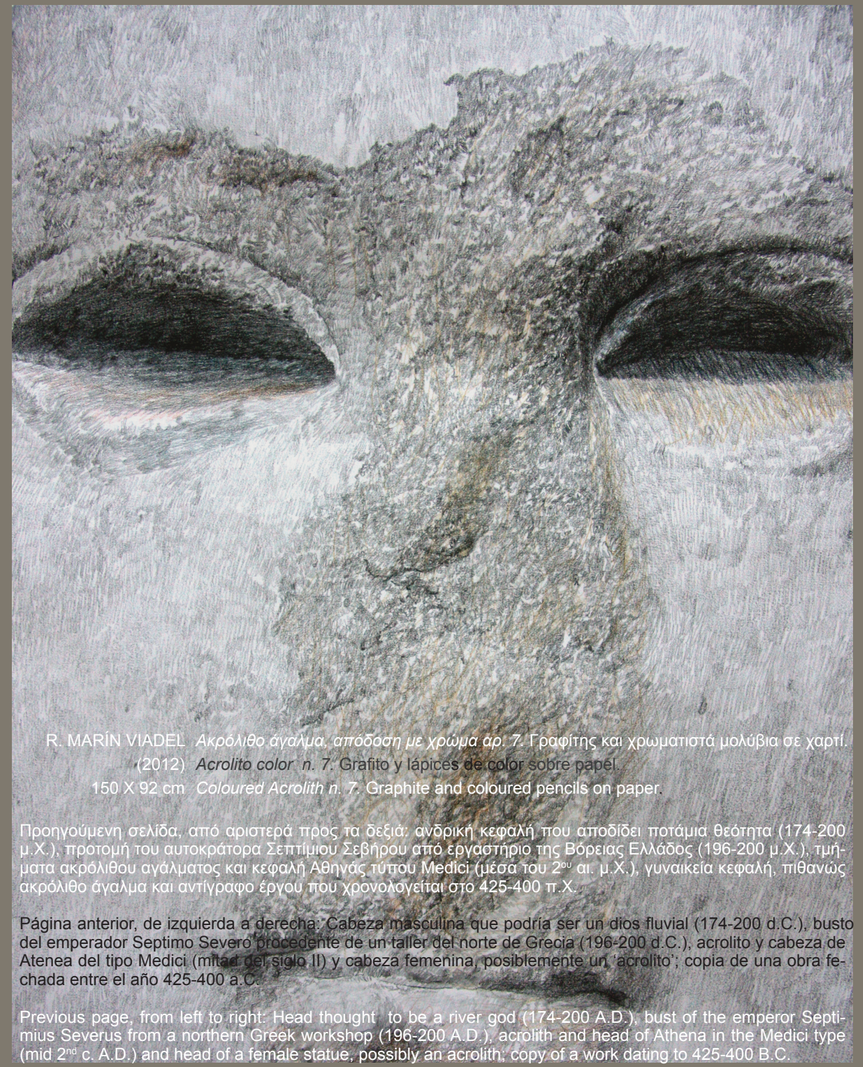

R. MARÍN VIADEL *Ακρόλιθο άγαλμα, απόδοση με χρώμα αρ. 7.* Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί. (2012) *Acrolito color n. 7.* Grafito y lápices de color sobre papel. 150 X 92 cm *Coloured Acrolith n. 7.* Graphite and coloured pencils on paper.

Προηγούμενη σελίδα, από αριστερά προς τα δεξιά: ανδρική κεφαλή που αποδίδει ποτάμια θεότητα (174-200 μ.Χ.), προτομή του αυτοκράτορα Σεπτίμιου Σεβήρου από εργαστήριο της Βόρειας Ελλάδος (196-200 μ.Χ.), τμήματα ακρόλιθου αγάλματος και κεφαλή Αθηνάς τύπου Medici (μέσα του 2ου αι. μ.Χ.), γυναικεία κεφαλή, πιθανώς ακρόλιθο άγαλμα και αντίγραφο έργου που χρονολογείται στο 425-400 π.Χ.

Página anterior, de izquierda a derecha: Cabeza masculina que podría ser un dios fluvial (174-200 d.C.), busto del emperador Septimo Severo procedente de un taller del norte de Grecia (196-200 d.C.), acrolito y cabeza de Atenea del tipo Medici (mitad del siglo II) y cabeza femenina, posiblemente un 'acrolito'; copia de una obra fechada entre el año 425-400 a.C.

Previous page, from left to right: Head thought to be a river god (174-200 A.D.), bust of the emperor Septimius Severus from a northern Greek workshop (196-200 A.D.), acrolith and head of Athena in the Medici type (mid 2nd c. A.D.) and head of a female statue, possibly an acrolith; copy of a work dating to 425-400 B.C.

R. MARÍN VIADEL *Διόσκουροι αρ.1 και αρ.2.* Γραφίτης σε χαρτί.
(2012) *Dioscuro n.1*, y *n.2.* Grafito sobre papel.
150 X 92 cm *Diouscuri n.1,* and *n.2.* Graphite on paper.

Κέντρο: ακροκέραμο με προσωπείο που απεικονίζει τον Αστυάνακτα, ο οποίος φέρει τον χαρακτηριστικό φρυγικό πίλο (σκούφο) (2ος αι. μ.Χ.). Μορφές δύο ηθοποιών από αττικό εργαστήρι (175-200 μ.Χ.). Ο βωμός του ηθοποιού Μάρκου Ουαρένιου Αρέσκοντος αφιερωμένος από τη μητέρα του (δεύτερο μισό του 2ου αι. μ.Χ.)

Centro: Antefix con una máscara representando Astyanax, con su característico gorro frigio (siglo II d.C.). Dos actores procedentes de un taller ático (175-200 d.C.). Altar funerario del actor Marcus Varenius Areskon dedicado por su madre (segunda mitad del siglo II d.C.)

Centre: Antefix covered by a mask depicting Astyanax wearing his characteristic Phrygian cap (2nd c. A.D.). Figures of two actors from Attic workshop (175-200 A.D.). Funerary altar of the actor Marcus Varenius Areskon dedicated by his mother (second half of the 2nd c. A.D.)

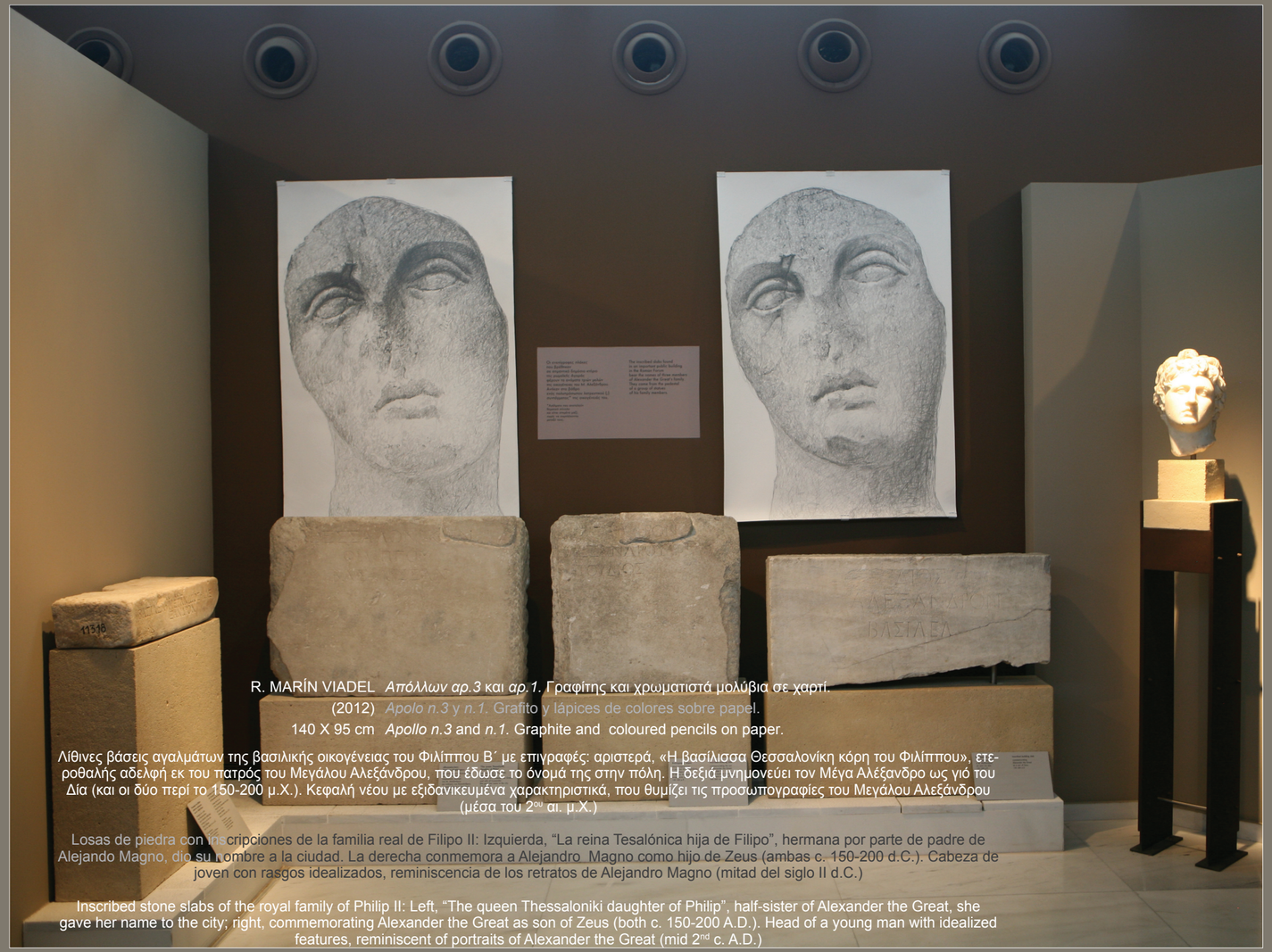

R. MARÍN VIADEL *Απόλλων αρ.3* και *αρ.1*. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
(2012) *Apolo n.3* y *n.1*. Grafito y lápices de colores sobre papel.
140 X 95 cm *Apollo n.3* and *n.1*. Graphite and coloured pencils on paper.

Λίθινες βάσεις αγαλμάτων της βασιλικής οικογένειας του Φιλίππου Β΄ με επιγραφές: αριστερά, «Η βασίλισσα Θεσσαλονίκη κόρη του Φιλίππου», ετεροθαλής αδελφή εκ του πατρός του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που έδωσε το όνομά της στην πόλη. Η δεξιά μνημονεύει τον Μέγα Αλέξανδρο ως γιό του Δία (και οι δύο περί το 150-200 μ.Χ.). Κεφαλή νέου με εξιδανικευμένα χαρακτηριστικά, που θυμίζει τις προσωπογραφίες του Μεγάλου Αλεξάνδρου (μέσα του 2ου αι. μ.Χ.)

Losas de piedra con inscripciones de la familia real de Filipo II: Izquierda, "La reina Tesalónica hija de Filipo", hermana por parte de padre de Alejando Magno, dio su nombre a la ciudad. La derecha conmemora a Alejandro Magno como hijo de Zeus (ambas c. 150-200 d.C.). Cabeza de joven con rasgos idealizados, reminiscencia de los retratos de Alejandro Magno (mitad del siglo II d.C.)

Inscribed stone slabs of the royal family of Philip II: Left, "The queen Thessaloniki daughter of Philip", half-sister of Alexander the Great, she gave her name to the city; right, commemorating Alexander the Great as son of Zeus (both c. 150-200 A.D.). Head of a young man with idealized features, reminiscent of portraits of Alexander the Great (mid 2nd c. A.D.)

Από αριστερά προς τα δεξιά: άγαλμα του Οκτάβιου Αυγούστου (14-37 μ.Χ.), κεφαλή του αυτοκράτορα Βεσπασιανού (68-98 μ.Χ.), πλάκα με τιμητική επιγραφή αγάλματος προς τιμήν του Αντωνίνου Πίου (138-161 μ.Χ.), ο ήρωας Ίππαλκμος (200-150 π.Χ.), η θεά Επόνα, προστάτιδα των αλόγων (4ος αι. μ.Χ.)

De izquierda a derecha: Estatua de Octavio Augusto (14-37 d.C.), cabeza del emperador Vespasiano (68-98 d.C.), losa con inscripción honorífica procedente de la estatua erigida en honor de Antonio Pio (138-161 d.C.), el héroe Hippalkmos (200-150 a.C.), la diosa Epona patrona de los caballos (Siglo IV d.C.)

From left to right: Statue of Octavian Augustus (14-37 A.D.), head of the emperor Vespasian (68-98 A.D.), slab with honoray inscription from the statue erected in honour of Antoninus Pius (138-161 A.D.), the hero Hippalkmos (200-150 B.C.), the godess Epona, patroness of horses (4th c. A.D.)

R. MARÍN VIADEL *Απόλλων αρ.4.* Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί. (2012) *Apolo n.4.* Grafito y lápices de colores sobre papel. 140 X 95 cm *Apollo n.4.* Graphite and coloured pencils on paper.

Αναθηματικά ανάγλυφα αφιερωμένα στην Ίσιδα
(1ος αι. π.Χ.)

Losas de piedra con ofrendas votivas dedicadas a Isis
(siglo I a.C.)

Ex-votos with votive offerings dedicated to Isis
(1st c. B.C.)

R. MARÍN VIADEL *Απόλλων αρ.2.* Γραφίτης σε χαρτί.
(2012) *Apolo n.2.* Grafito sobre papel.
140 X 95 cm *Apollo n.2.* Graphite on paper.

R. MARÍN VIADEL (2012)
190 X 120 cm

Ακρόλιθο άγαλμα. Γραφίτης σε χαρτί.
Acrolito. Grafito sobre papel.
Acrolith. Graphite on paper.

Από αριστερά προς τα δεξιά: προτομή του ιερέα L. Titonius Primus (120-130 μ.Χ.), αγαλματίδιο της Αφροδίτης Ομονοίας (182-183 μ.Χ.), άγαλμα της Αφροδίτης (1ος-2ος αι. μ.Χ.), κεφαλή της Ίσιδος (μετά το 138 μ.Χ.), κεφαλή του Σάραπη, κεφαλή του Όσιρη (150-200 μ.Χ.) και κεφαλή της Ίσιδος (αρχές του 3ου αι. π.Χ.). Αρποκράτης, γιός της Ίσιδος και του Όσιρη, προστάτης των παιδιών (3ος αι. μ.Χ.)

De izquierda a derecha: Busto del sacerdote L. Titonius Primus (120-130 d.C.), estatuilla de Afrodita de la Unidad (182-183 d.C.), estatua de Afrodita (siglos I – II d.C.), cabeza de Isis (posterior al año 138 d.C.), cabeza de Serapis, cabeza de Osiris (150-200 d.C.) y cabeza de Isis (principios del siglo III a.C.) Harpócrates, hijo de Isis y de Osiris, patrón de los niños (siglo III d.C.)

From left to right: Bust of the priest L. Titonius Primus (120-130 A.D.), statuette of Aphrodite 'Omonoia' (concord) (182-183 A.D.), statue of Aphrodite (1st-2nd c. A.D.), head of Isis (after 138 A.D.), head of Serapis, head of Osiris (150-200 A.D.) and head of Isis (early 3rd c. B.C.). Harpokrates, son of Isis ans Osiris, patron of children (3rd c. A.D.)

R. MARÍN VIADEL
(2012)
190 X 120 cm

Ακρόλιθο άγαλμα, απόδοση με χρώμα αρ.9 και *αρ.8* (επόμενη σελίδα). Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.

Acrolito color n.9, y *n.8* (página siguiente). Grafito y lápices de colores sobre papel.

Coloured acrolith n.9, and *n.8* (next page). Graphite and coloured pencils on paper.

Ιωνικά κιονόκρανα ναού
(τέλη του 6ου αι. π.Χ.)

Capiteles de templo Jónico
(final del sitglo VI. a.C.)

Capitals of an Ionic temple
(late 6th c. B.C.)

R. MARÍN VIADEL (2012)
190 X 120 cm

Ακρόλιθο άγαλμα, απόδοση με χρώμα αρ.8 (επόμενη σελίδα). Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.

Acrolito color n.8 (página siguiente). Grafito y lápices de colores sobre papel.

Coloured acrolith n.8 (next page). Graphite and coloured pencils on paper.

Κορμός γυναικείου αγάλματος, πιθανότατα της θεάς Ρώμης (117-138 μ.Χ.)

Torso de una estatua femenina, probablemente la diosa Roma (117-138 d.C.)

Torso of a female statue, probably the goddess Roma (117-138 A.D.)

Προηγούμενη σελίδα
Página anterior
Previous page

R. MARÍN VIADEL (2012)
184 X 130 cm

Απόλλων αρ.6. Γραφίτης σε χαρτί.

Apolo n.6. Grafito sobre papel.

Apollo n.6. Graphite on paper.

Ιωνικός κίονας ναού (τέλη του 6ου αι. π.Χ.)

Columna del templo Jónico (final siglo VI a.C.)

Column of the Ionic temple (late 6th c. B.C.)

Οι Μαγεμένες: Διόνυσος σε γαλάζιο. Υδατογραφία, γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί. A. JÓDAR
Las Incantadas: Dioniso azul. Acuarela, grafito y lápices de color sobre papel. (2012)
The Incantadas: Blue Dionysus. Watercolour, graphite and coloured pencils on paper. 247,5 X 140 cm

R. MARÍN VIADEL *Ακρόλιθο άγαλμα, απόδοση με χρώμα αρ.8* και *αρ.9*. Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
(2012) *Acrolito color n.8*, y *n.9*. Grafito y lápices de colores sobre papel.
190 X 120 cm *Coloured acrolith n.8,* and *n.9*. Graphite and coloured pencils on paper.

A. JÓDAR (2012) 70 X 70 cm

Ρωμαϊκό πορτρέτο κοριτσιού. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Retrato romano. Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Roman portrait. Coloured pencils and watercolour on paper.

Πορτρέτο νέου (αρχές του 2ου αι. μ.Χ.) και επιτύμβια πλάκα.

Retrato de joven (comienzo del siglo II d.C.) y lápida.

Portrait of a young (early 2nd c. A.D.) and grave stele.

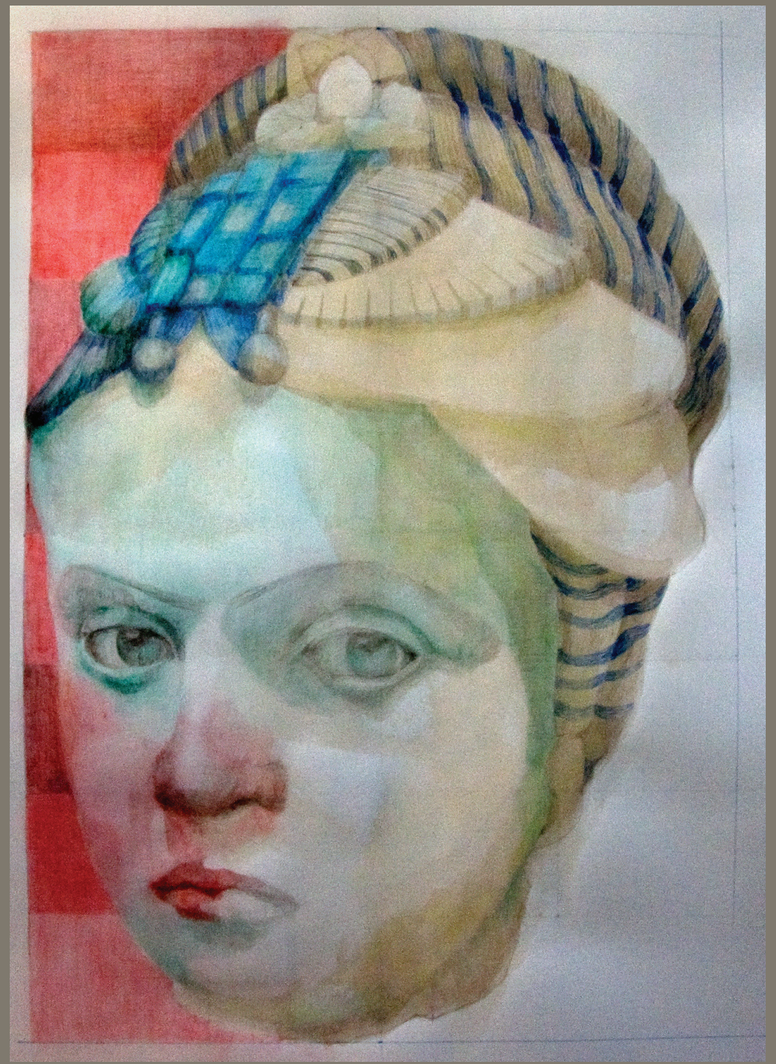

A. JÓDAR (2012)
175 X 90 cm

Στήλη κόρης στο Μουσείο Ελληνικών και Ρωμαϊκών Αρχαιοτήτων των Κρατικών Μουσείων του Βερολίνου (λεπτομέρεια). Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Estela de doncella en el Museo de Arte Griego y Romano de los Museos Estatales de Berlín (detalle). Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Stele of a girl in the Museum of Greek and Roman Antiquities of Berlin State Museums (detail). Coloured pencils and watercolour on paper.

A. JÓDAR (2012)
175 X 90 cm

Ταφική στήλη από την Καλλικράτεια, απόδοση σε κόκκινο, και *στήλη κόρης από το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης, απόδοση σε μπλε* (δεξιά). Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Lápida funeraria procedente de Kalikrateia, en rosa (izquierda), y *estela de una muchacha, museo metropolitano de Nueva York, en azul* (derecha). Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Stele from Kallikrateia, in rose (left), and *stele of a girl in the Metropolitan Museum of Art of New York, in blue* (right). Coloured pencils and watercolour on paper.

Κέντρο: τμήμα ανάγλυφου ταφικού πεσσού. Κόρη που φοράει «σάκκο», τύπο καλύμματος της κεφαλής (περ. 440 π.Χ.)

Centro: parte de un pliar funenario tallado. La muchacha vista un 'sakkos', tipo de pañuelo de cabeza (c. 440 d.C.)

Centre: part of an engraved funerary pillar. The girls is wearing a 'sakkos', type of head covering (c. 440 B.C.)

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Στήλη κόρης στο Μουσείο Ελληνικών και Ρωμαϊκών Αρχαιοτήτων των Κρατικών Μουσείων του Βερολίνου (αριστερά) και *ταφική στήλη της Απολλωνίας στο Μουσείο J. Paul Getty, Μαλιμπού* (δεξιά και λεπτομέρεια στην επόμενη σελίδα). Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Estela de doncella en el Museo de Arte Griego y Romano de los Museos Estatales de Berlín (izquierda), y *estela funeraria de Apolonia en el Museo J. Paul Getty, Malibú* (derecha y detalle de la página siguiente). Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Stele of a girl in the Museum of Greek and Roman Antiquities of Berlin State Museums (left), and *stele of Apollonia in the J. Paul Getty Museum, Malibú* (right and detail in next page). Coloured pencils and watercolour on paper.

Επόμενη σελίδα: γλυπτό κρήνης (περ. 150 μ.Χ.)
Página siguiente: Estatua fuente (c. 150 d.C.)
Next page: Fountain statue (c. 150 A.D.)

A. JÓDAR (2012) 247,5 X 140 cm

Οι Μαγεμένες. Νίκη, απόδοση σε κόκκινο. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Las Incantadas. Victoria rosa. Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Las Incantadas. Pink Nike. Coloured pencils and watercolour on paper.

Προηγούμενη σελίδα: Το μικρό τόξο του Γαλέριου από τον προθάλαμο του Οκταγώνου με πορτρέτα της Βαλερίας (αριστερά) και του Γαλέριου (αρχές του 4ου αι. μ.Χ.)

Página anterior: El pequeño arco de Galerio del vestíbulo del Octágono, con retratos de Valeria, en la izquierda, y de Galerio (inicio del siglo IV d.C.)

Previous page: The small arch of Galerius from the vestibule of the Octagon. Portraits of Valeria, right, and Galerius (early 4th c. A.D.)

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Δερβένι: Μαινάδα με παιδί. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Derveni: Ménade con niño. Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Derveni: Maenad with child. Coloured pencils and watercolour on paper.

Ερυθρόμορφο αγγείο (λεκανίς), με σκηνή προετοιμασίας γάμου, από τον Περιστερώνα (350-325 π.Χ.)
Vaso (lekanis) de figuras rojas decorado con una escena de los preparativos de una boda, procedente de Peristeronas (350-325 d.C.)
Red-figure lekanis (bowl) decorated with a scene depicting wedding preparations, from Peristeronas (350-325 B.C.)

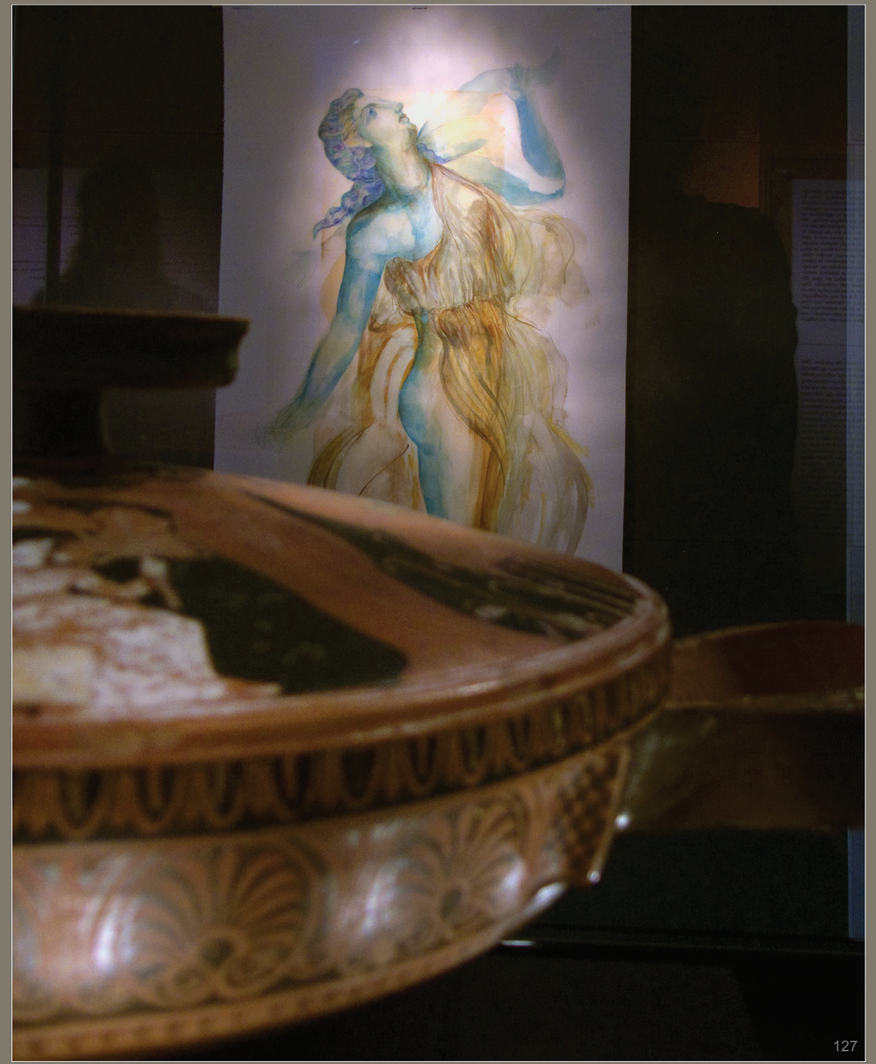

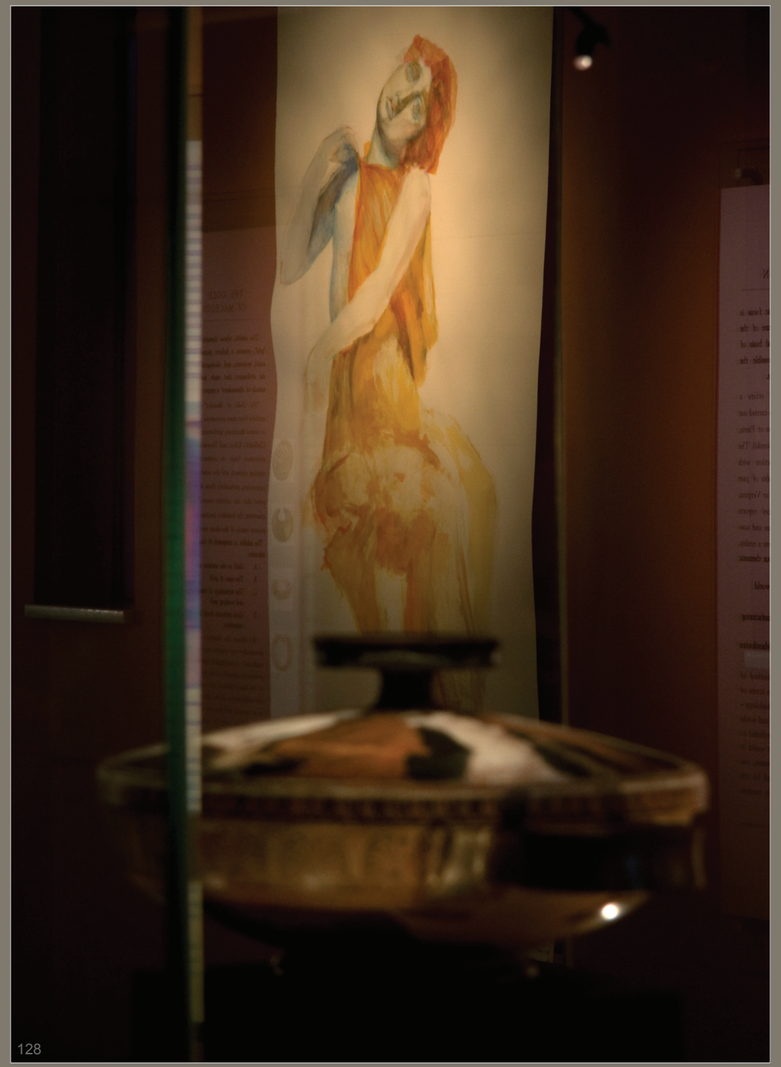

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Δερβένι: Μαινάδα καθισμένη (λεπτομέρεια). Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Derveni: Ménade sentada (detalle). Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Derveni: Maenad seated (detail). Coloured pencils and watercolour on paper.

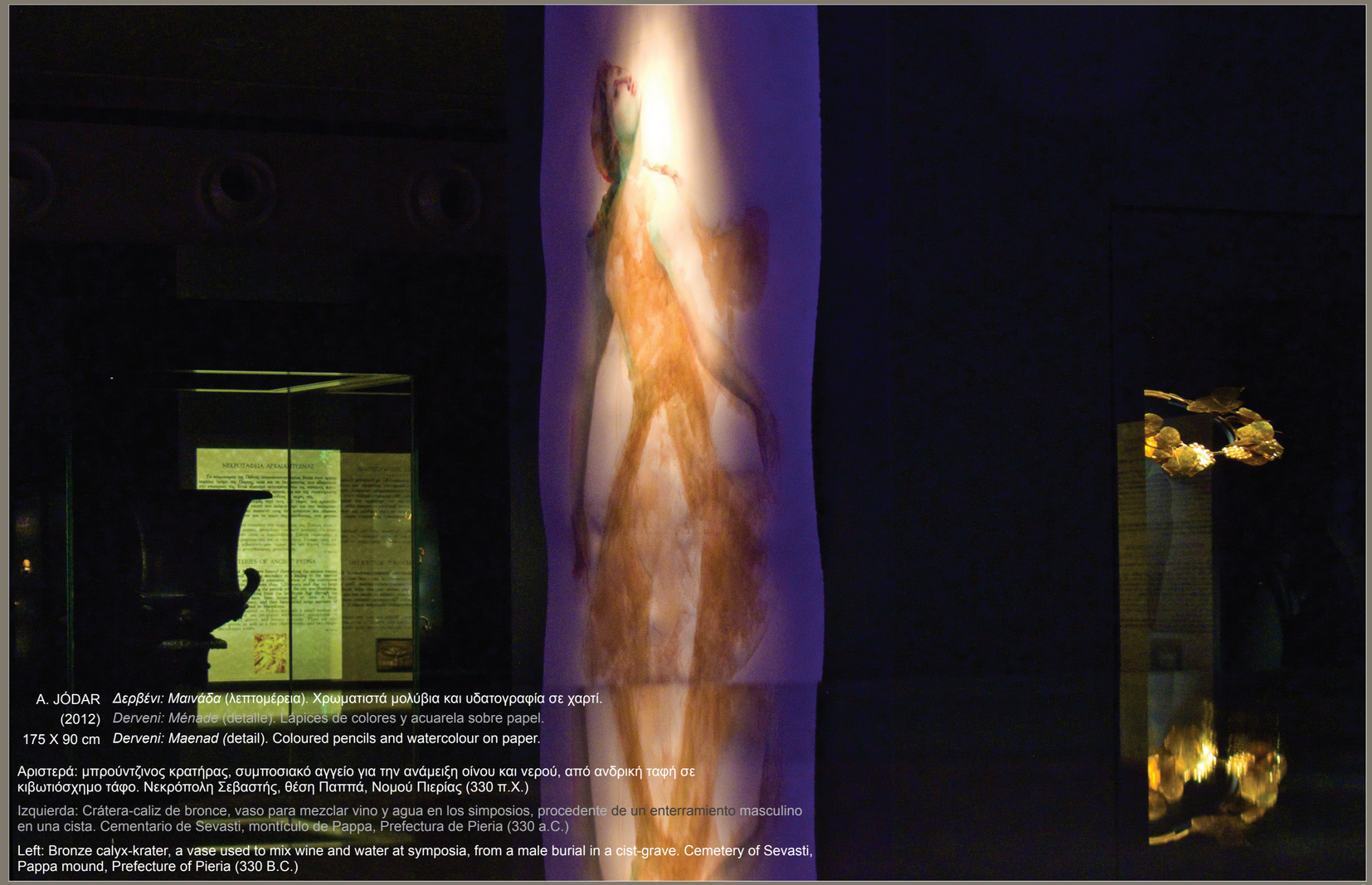

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Δερβένι: Μαινάδα (λεπτομέρεια). Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Derveni: Ménade (detalle). Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Derveni: Maenad (detail). Coloured pencils and watercolour on paper.

Αριστερά: μπρούντζινος κρατήρας, συμποσιακό αγγείο για την ανάμειξη οίνου και νερού, από ανδρική ταφή σε κιβωτιόσχημο τάφο. Νεκρόπολη Σεβαστής, θέση Παππά, Νομού Πιερίας (330 π.Χ.)

Izquierda: Crátera-caliz de bronce, vaso para mezclar vino y agua en los simposios, procedente de un enterramiento masculino en una cista. Cementario de Sevasti, montículo de Pappa, Prefectura de Pieria (330 a.C.)

Left: Bronze calyx-krater, a vase used to mix wine and water at symposia, from a male burial in a cist-grave. Cemetery of Sevasti, Pappa mound, Prefecture of Pieria (330 B.C.)

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Δερβένι: Μαινάδα σε πράσινο. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Derveni: Ménade verde. Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Derveni: Green Maenad. Coloured pencils and watercolour on paper.

Λεπτομέρεια από χρυσό στεφάνι μυρτιάς. Δερβένι Τάφος Δ (τέλη του 4ου αι. π.Χ.)
Detalle de una corona de oro de mirto. Derveni Tumba Δ (finales del siglo IV a.C.)
Detail of a gold myrtle wreath. Derveni Tomb Δ (late 4th c. B.C.)

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Δερβένι: Μαινάδα σε έκσταση. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Derveni: Ménade eufórica. Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Derveni: Maenad in euphoria. Coloured pencils and watercolour on paper.

Μελανόμορφη υδρία με απεικόνιση ανδρικών και γυναικείων μορφών. Αττική κύλικα (κύπελλο) με φυτικό διάκοσμο. Γυάλινοι αμφορίσκοι (αγγεία για αρώματα), διακοσμημένοι με παράλληλες και ζιγκ-ζαγκ γραμμές. Αττική μελανόμορφη κύλικα με φυτικό διάκοσμο, από γυναικείο τάφο (αρ. 67) στο αρχαϊκό νεκροταφείο της Σίνδου (περ. 510 π.Χ.)

Hidria de figuras negras, masculinas y femeninas. Kylix ático (copa para beber) con decoración floral. 'Amphoriskoi' de cristal (jarrita de perfume) decorados con líneas paralelas y en zigzag. Kylix ático de figuras negras con decoración floral. Todas las piezas procedentes de una tumba femenina (n .67) en el cementerio arcaico de Sindos (c. 510 a.C.)

Black figure hydria depicting male and female figures. Attic kylix (drinking cup) with floral decoration. Glass 'amphoriskoi' (perfume vases) decorated with parallel and zigzag lines. Attic black figure kylix with floral decoration. All objects come from a female grave (n. 67) in the archaic cemetery of Sindos (c. 510 B.C.)

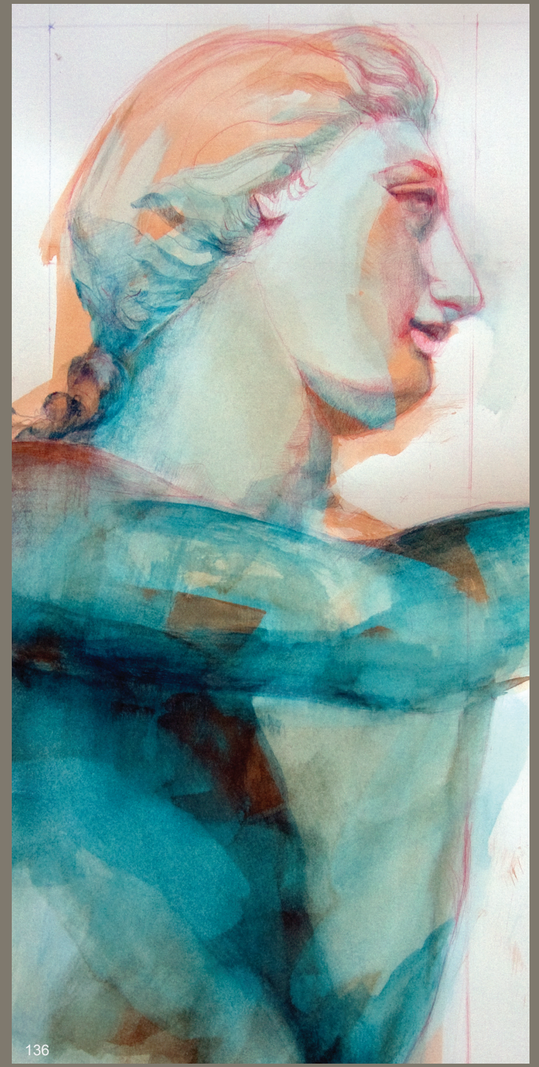

A. JÓDAR
(2012)
175 X 90 cm

Δερβένι: Διόνυσος. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Derveni: Dioniso. Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Derveni: Dionysus. Coloured pencils and watercolour on paper.

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Δερβένι: Διόνυσος. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.
Derveni: Dioniso. Lápices de colores y acuarela sobre papel.
Derveni: Dionysus. Coloured pencils and watercolour on paper.

Διόνυσος από τον κρατήρα του Δερβενίου (330-320 π.Χ.)
Dioniso en la crátera procedente de Derveni (330-320 a.C.)
Dionysus in the Derveni krater (330-320 B.C.)

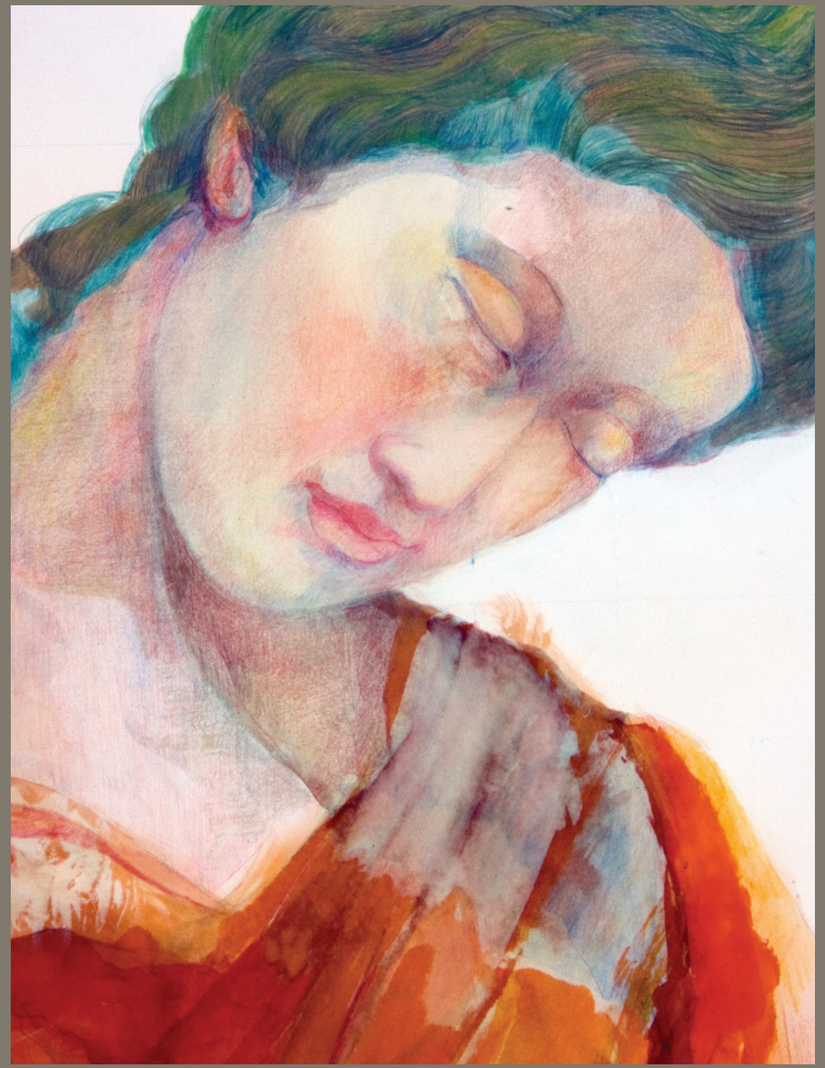

A. JÓDAR (2012) 175 X 90 cm

Δερβένι: Μαινάδα κοιμώμενη. Χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί.

Derveni: Ménade dormida. Lápices de colores y acuarela sobre papel.

Derveni: Maenad asleep. Coloured pencils and watercolour on paper

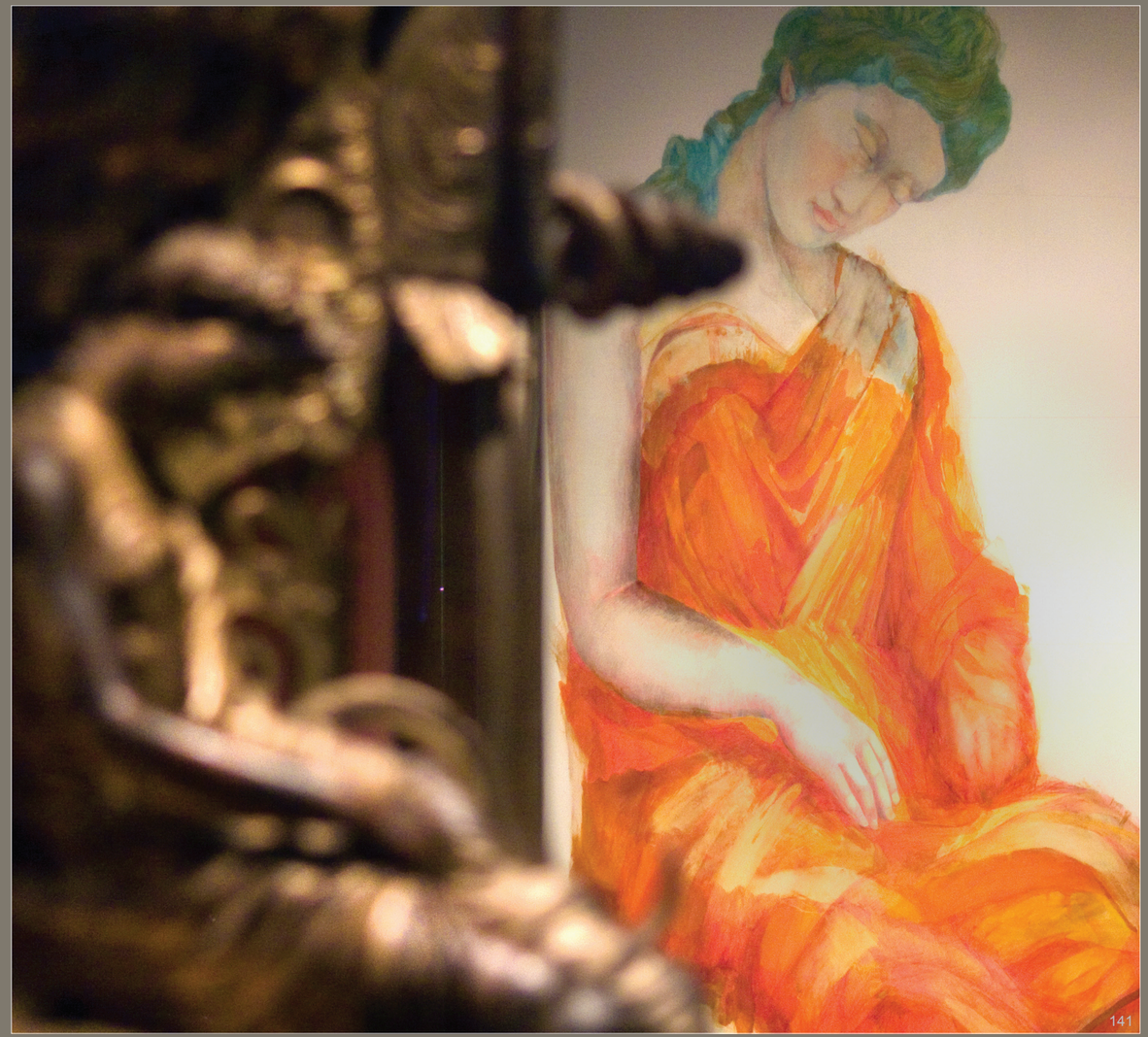

Δερβένι, τάφος Α, μπρούντζινα αγγεία (περ. 325-300 π.Χ.)
Derveni, tumba A, vasos de bronce (c. 325-300 a.C.)
Derveni, tomb A, bronze vessels (c. 325-300 B.C.)

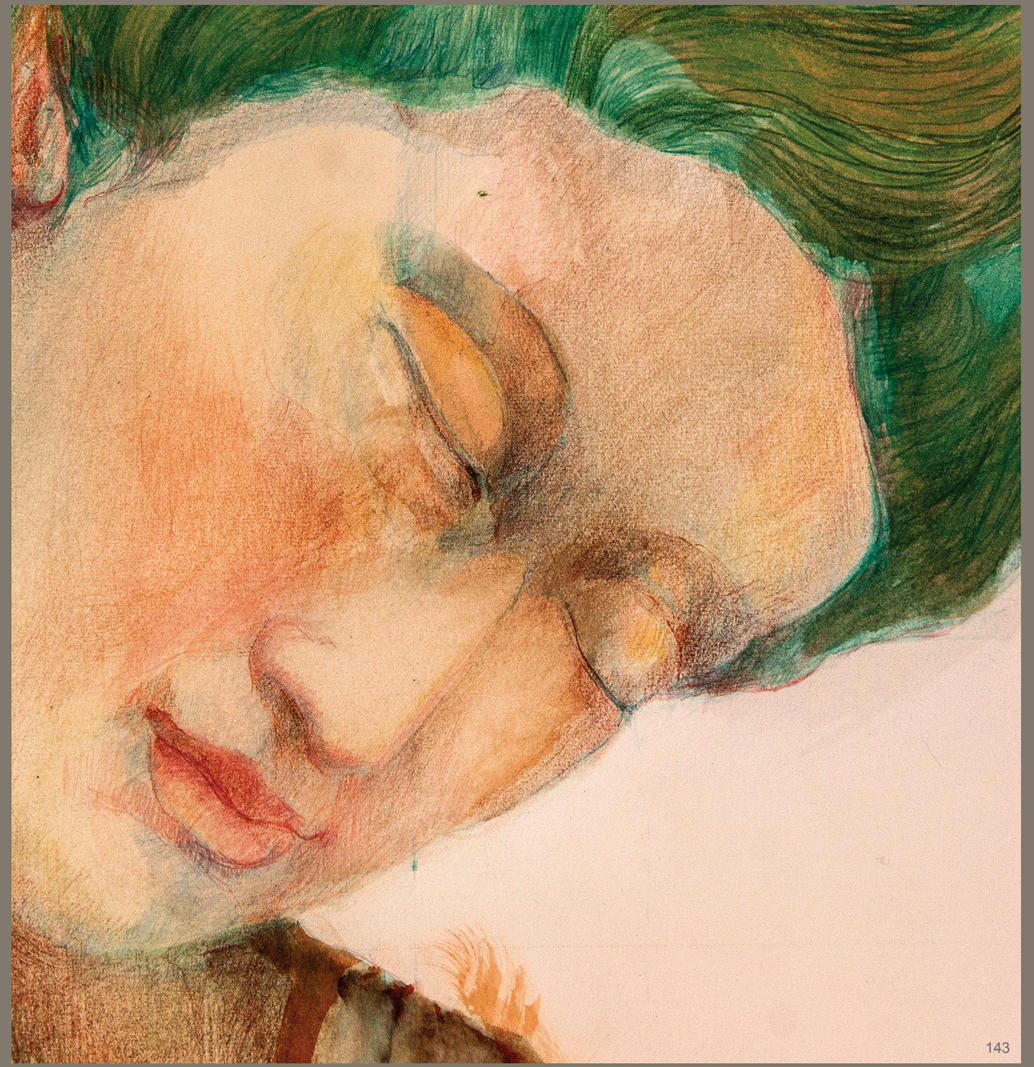

MARÍN VIADEL, Ricardo (Βαλένθια, Ισπανία, 1955). Πτυχίο Καλών Τεχνών (Ζωγραφική) από το Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης, και διδακτορική διατριβή στη Φιλοσοφία και Παιδαγωγική από το Πανεπιστήμιο της Βαλένθια. Καθηγητής στα πανεπιστήμια της Βαλένθια (1980-81), της Βαρκελώνης (1981-1984) και στο Πανεπιστήμιο Complutense της Μαδρίτης (1984-88). Σήμερα είναι καθηγητής της Καλλιτεχνικής Εκπαίδευσης στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών και της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου της Γρανάδας. Βιβλία και κατάλογοι εκθέσεων: (1998) *La investigación en Bellas Artes*, ISBN: 84-89908-32-X. (2000) *Utopías ácidas*. ISBN: 84-370-4715-3, (2003) *Equipo Crónica: pintura, cultura, sociedad*, ISBN: 84-7822-383-5, (2003) *Didáctica de la Educación Artística*, ISBN: 84-205-3457-9, (2005) *Investigación en Educación Artística*, ISBN: 84-338-3690-0, (2010) *Los dibujos del tiempo, Impresiones del templo de Edfú*, ISBN: 978-84-92747-13-9.

MARÍN VIADEL, Ricardo (Valencia, España, 1955). Licenciado en Bellas Artes (Pintura) por la Universidad de Barcelona y Doctor en Filosofía y Ciencias de la Educación por la Universidad de Valencia. Ha sido profesor de las Universidades de Valencia (1980-81), Barcelona (1981-84) y Complutense de Madrid (1984-88). Actualmente es profesor de Educación Artística en la Facultad de Bellas Artes y en la Facultad de Ciencias de la Educación de la Universidad de Granada. Libros y catálogos: (1998) *La investigación en Bellas Artes*, ISBN: 84-89908-32-X. (2000) *Utopías ácidas*. ISBN: 84-370-4715-3, (2003) *Equipo Crónica: pintura, cultura, sociedad*, ISBN: 84-7822-383-5, (2003) *Didáctica de la Educación Artística*, ISBN: 84-205-3457-9, (2005) *Investigación en Educación Artística*, ISBN: 84-338-3690-0, (2010) *Los dibujos del tiempo, Impresiones del templo de Edfú*, ISBN: 978-84-92747-13-9.

MARÍN VIADEL, Ricardo (Valencia, Spain, 1955). Bachelor in Fine Arts (Painting) by the University of Barcelona, and Ph.D. in Philosophy and Education by the University of Valencia. Professor in the universities of Valencia (1980-81), Barcelona (1981-84) and Complutense University of Madrid (1984-88). Currently professor of Art Education in the School of Fine Arts and the School of Education at the University of Granada. Books and exhibition catalogues: (1998) *La investigación en Bellas Artes*, ISBN: 84-89908-32-X. (2000) *Utopías ácidas*. ISBN: 84-370-4715-3, (2003) *Equipo Crónica: pintura, cultura, sociedad*, ISBN: 84-7822-383-5, (2003) *Didáctica de la Educación Artística*, ISBN: 84-205-3457-9, (2005) *Investigación en Educación Artística*, ISBN: 84-338-3690-0, (2010) *Los dibujos del tiempo, Impresiones del templo de Edfú*, ISBN: 978-84-92747-13-9.

JÓDAR MIÑARRO, Asunción (Λόρκα, Ισπανία). Πτυχίο Καλών Τεχνών από το Πανεπιστήμιο Complutense της Μαδρίτης και διδακτορική διατριβή στις Καλές Τέχνες από το Πανεπιστήμιο της Γρανάδας. Σήμερα είναι διευθύντρια του Τμήματος Ζωγραφικής του Πανεπιστημίου της Γρανάδας. Ατομικές εκθέσεις (επιλογή): (1994) *Paraisos perdido*, Palacio de la Diputación, Jaén. (1996) *Retratos sobre un fondo de días compartidos*, Palacio de la Madraza, του Πανεπιστημίου της Γρανάδας. (1999) *La noche en los espejos y el día en el viento*, Palacio Dar-Al-Horra, Γρανάδα, (2005-2006) *Genéticas homólogas*, Μουσείο Adra (Αλμερία) και Ευρωαραβικό Ίδρυμα, Γρανάδα, (2006) *Moda de cuadros*, Γκαλερί Puertas de Castilla, Murcia. Βιβλία και κατάλογοι: (2004) *La tejedora de redes* [texto de Ana Rossetti]; (2006) *Por dibujado y por escrito;* (2010) *Los dibujos del tiempo. Impresiones del templo de Edfú,* ISBN: 978-84-92747-13-9.

JÓDAR MIÑARRO, Asunción (Lorca, España). Licenciada en Bellas Artes por la Universidad Complutense de Madrid. Doctora en Bellas Artes por la Universidad de Granada. Actualmente es la directora del Departamendo de Dibujo de la Universidad de Granada.Exposiciones individuales (selección): (1994) *Paraisos perdido,* Palacio de la Diputación, Jaén; (1996) *Retratos sobre un fondo de días compartidos*, Palacio de la Madraza, Universidad de Granada; (1999) *La noche en los espejos y el día en el viento,* Palacio Dar-Al-Horra, Granada; (2005-2006) *Genéticas homólogas*, Museo de Adra (Almería) y Fundación Euroárabe, Granada. (2006) *Moda de cuadros*, Galería 'Puertas de Castilla', Murcia. Libros y catálogos: (2004) *La tejedora de redes* [texto de Ana Rossetti]; (2006) *Por dibujado y por escrito;* (2010) *Los dibujos del tiempo. Impresiones del templo de Edfú,* ISBN: 978-84-92747-13-9.

JÓDAR MIÑARRO, Asunción (Lorca, Spain). Bachelor in Fine Arts by the Complutense University of Madrid and Ph.D. Degree in Fine Arts by the University of Granada. She is currently director of the Department of Drawing of the University of Granada. Solo exhibitions (selection): (1994) *Paraisos perdido,* Palacio de la Diputación, Jaén. (1996) *Retratos sobre un fondo de días compartidos*, Palacio de la Madraza, University of Granada. (1999) *La noche en los espejos y el día en el viento*, Palacio Dar-Al-Horra, Granada. (2005-2006) *Genéticas homólogas,* Museum of Adra (Almería) and EuroArab Foundation, Granada. (2006) *Moda de cuadros,* Puertas de Castilla gallery, Murcia. Books and catalogues: (2004) *La tejedora de redes* [texto de Ana Rossetti]; (2006) *Por dibujado y por escrito;* (2010) *Los dibujos del tiempo. Impresiones del templo de Edfú,* ISBN: 978-84-92747-13-9.

ΦΟΡΕΙΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Διευθύντρια

ΠΑΝΕΠΙΣΤΉΜΙΟ ΓΡΑΝΑΔΑΣ

Francisco González Lodeiro
Πρύτανης

Maria Dolores Suárez Ortega
Αντιπρύτανης Επιστημονικής και Ερευνητικής Πολιτικής

Maria Elena Martín-Vivaldi Caballero
Αντιπρύτανης Πολιτισμού και Αθλητισμού

Dorothy Kelly
Αντιπρύτανης Διεθνών Σχέσεων και Συμβολής στην Ανάπτυξη

ΚΕΝΤΡΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ, ΝΕΟΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μόσχος Μορφακίδης Φυλακτός
Πρόεδρος

Η έκδοση πραγματοποιήθηκε με την υποστήριξη του Σωματείου των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης

INSTITUCIONES

MUSEO ARQUEOLÓGICO DE TESALÓNICA

Polyxéni Adam-Veleni
Directora

UNIVERSIDAD DE GRANADA

Francisco González Lodeiro
Rector

María Dolores Suárez Ortega
Vicerrectora de Política Científica e Investigación

María Elena Martín-Vivaldi Caballero
Vicerrectora de Extensión Universitaria y Deporte

Dorothy Kelly
Vicerrectora de Relaciones Internacionales y Cooperación al Desarrollo

CENTRO DE ESTUDIOS BIZANTINOS, NEOGRIEGOS Y CHIPRIOTAS

Moshos Morfakidis Filactós
Presidente

La edición de este catálogo ha sido posible gracias a le colaboración de la Sociedad de los Amigos del Museo Arqueológico de Tesalónica

INSTITUTIONS

ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF THESSALONIKI

Polyxeni Adam-Veleni
Director

UNIVERSITY OF GRANADA

Francisco González Lodeiro
Rector

Maria Dolores Suárez Ortega
Vice-Chancellor for Science Policy and Research

Maria Elena Martín-Vivaldi Caballero
Vice-Chancellor for Culture and Sport

Dorothy Kelly
Vice-Chancellor for International Relations and Development Cooperation

CENTER FOR BYZANTINE, MODERN GREEK AND CYPRIOT STUDIES

Moshos Morfakidis Filactos
President

The catalogue edition was supported by the non-profit association of the Museum Friends

Η εκτύπωση και βιβλιοδεσία της έκδοσης αυτής πραγματοποιήθηκαν από το ΚΕΘΕΑ ΣΧΗΜΑ+ΧΡΩΜΑ, Παραγωγική Μονάδα του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων, τ. 2310.797.476
Printing and bookbinding of this edition have been realised by KETHEA SCHEMA+CHROMA, Production Unit of the Therapy Center for Dependent Individuals

R. Marín Viadel *Απόλλων αρ .4.* Γραφίτης και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί.
(2012) *Apolo n.4.* Grafito y lápices de colores sobre papel.
140 X 95 cm *Apollo n.4.* Graphite and coloured pencils on paper.

ΕΚΘΕΣΗ

Επιμελήτρια
Θέμις Βελένη

Εγκατάσταση και μουσειολογικό πρόγραμμα
Πολυξένη Αδάμ-Βελένη, Asunción Jódar, Θέμις Βελένη και Ricardo Marín Viadel

Στήσιμο Έκθεσης
Στέλιος Καραμπίκας, *αρχιτεχνίτης ΑΜΘ*
Γιώργος Καραμπίκας, *τεχνίτης ΑΜΘ*
Στέφανος Αποστολίδης, *ηλεκτρολόγος/φωτιστής*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Συντονισμός και σχεδιασμός
Ricardo Marín Viadel και Θέμις Βελένη

Φωτογραφίες
Francisco Fernández Sánchez, Ορέστης Κουράκης, Ricardo Marín Viadel

Μεταφραση
Από τα ισπανικά στα ελληνικά: Κωνσταντίνος Παπαδάκης
Από τα ισπανικά στα αγγλικά: Candyce McDonald
Από τα ελληνικά στα αγγλικά: Μαρία Παπαδημάτου
Από τα ελληνικά στα ισπανικά: Rafael Camarero Montesinos

Επιμέλεια καταλόγου
Ricardo Marín Viadel, Θέμις Βελένη

Επεξεργασία έκδοσης
*loopo*STUDiO

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ

Σχέδιο και διαχείριση
Mar González Baquerizo
www.marabelia.com

EXPOSICIÓN

Comisaria
Themis Veleni

Instalación y proyecto museográfico
Polyxeny Adam-Veleni, Asunción Jódar, Themis Veleni y Ricardo Marín Viadel

Montaje
Stelios Karambikas, *Jefe, MAT*
Giorgos Karambikas, *Técnico, MAT*
Stefanos Apostolidis, *electricidad/Iluminación*

CATÁLOGO

Coordinación y diseño
Ricardo Marín Viadel y Themis Veleni

Fotografías
Francisco Fernández Sánchez, Orestis Kourakis, Ricardo Marín Viadel

Traducción
Del español al griego: Konstantinos Papadakis
Del español al inglés: Candyce McDonald
Del griego al inglés: Maria Papadimatou
Del griego al español: Rafael Camarero Montesinos

Gestión Editorial
Ricardo Marín Viadel, Themis Veleni

Trazado del editión
*loopo*STUDiO

PAGINA WEB

Diseño y gestión
Mar González Baquerizo
wwww.marabelia.com

EXHIBITION

Curator
Themis Veleni

Installation and museographic project
Polyxeny Adam-Veleni, Asunción Jódar, Themis Veleni and Ricardo Marín Viadel

Setting up
Stelios Karambikas *foreman A.M.Th.*
Giorgos Karambikas, *technician A.M.Th.*
Stefanos Apostolidis, *electrician/light specialist*

CATALOGUE

Coordination and design
Ricardo Marín Viadel and Themis Veleni

Photographs
Francisco Fernández Sánchez, Orestis Kourakis, Ricardo Marín Viadel

Translation
From Spanish to Greek: Konstantinos Papadakis
From Spanich to English: Candyce McDonald
From Greek to English: Maria Papadimatou
From Greek to Spanish: Rafael Camarero Montesinos

Editorial Management
Ricardo Marín Viadel, Themis Veleni

Post Editing
*loopo*STUDiO

WEB PAGE

Desing & Management
Mar González-Baquerizo
www.marabelia.com

www.incantadas.com

Από αριστερά προς τα δεξιά: κεφαλή του αυτοκράτορα Βεσπασιανού (68-98 μ.Χ.), άγαλμα του Οκτάβιου Αυγούστου (14-37), ο ήρωας Ίππαλκμος (200-150 π.Χ.)
De izquierda a derecha: Cabeza del emperador Vespasiano (68-98 d.C.), estatua de Octavio Augusto (14-37 d.C.), el héroe Hippalkmos (200-150 a.C.)
From left to right: Head of the emperor Vespasian (68-98 A.D.), statue of Octavian Augustus (14-37 A.D.), the hero Hippalkmos (200-150 B.C.).

A. JÓDAR (2011) 32,5 X 21,5 cm

Σχέδιο Νίκης από παραγναφίδα κράνους στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Υδατογραφία, μπλε μολύβι και ακρυλικό σε χαρτί.
Estudio de una Victoria en la carrillera de un casco en el Museo Arqueológico de Tesalónica. Acuarela, lápiz azul y acrílico sobre papel.
Study of a Nike in the cheek piece of a helmet in the Archaeological Museum of Thessaloniki. Watercolour, blue pencil and acrylic on paper.

Νίκη σε παραγναφίδα κράνους (6ος-2ος αι. π.Χ.)
Victoria en la carrillera de un casco (siglo VI-siglo II a.C.)
Nike in the cheek piece of a helmet (6th-2nd c. B.C.)

Centro de Estudios Neogriegos, Bizantinos y Chipriotas
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF THESSALONIKI
Universidad de Granada